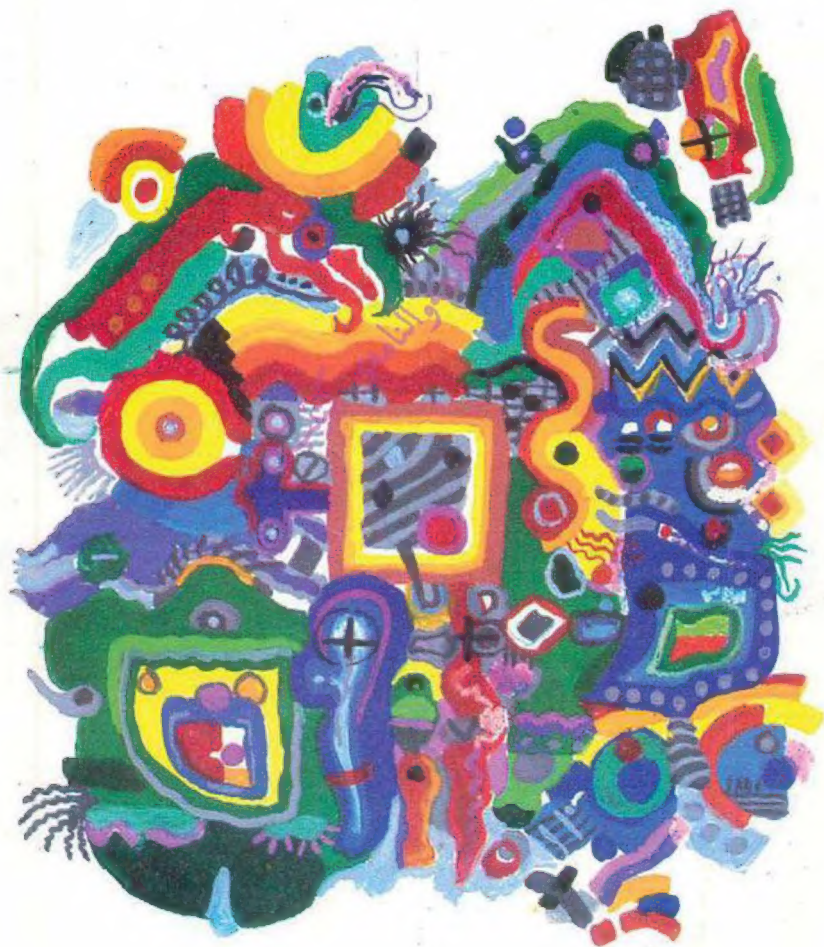

روشنی‌های نو

شماره (۱۳۷) ی سالی ۱۹۹۶

همیشه دهستان به باوهری بر ایه تی
هر دو و نه ته و ده و گرت و ده له سر
خاکی عیراق و تانینستا نه به نه و
باوهره مانه که سوورین له سهری به
تسه و کرده و ده له سیسته می خو کمی
ز اتیداری ده کین.

سهر و کی سهر مانده
هدهام حسین

سکریتیری نووسین
سمیرة محمد علی

سهر نووسر
د. بدرخان سندی

دهسته نووسران
د. پاکیزه رفیق حیلیمی
د. ذنون پیریادی
نه نه ره قهر داغی

روشنیری نوی

گوناگونگی و درزی لیکولینه و به
دراکای روشنیری و بلا و کتر دته و می
گور دی دهری ده کات

هم زمانه ده

- به به نه یادی سیسته شه مینی دهر چوون به بانامه ی ۱۱ ی ناداری میژ و می به ده د. ماجد عبدالرضا ۵۰
- شورهش مهنتره و بیلا نا شعبان مزیری ۸۰-۶
- پنجینه و انانی مه ندیک تاو جمال بابان ۱۳-۹
- به بالای جانا محمد جیل روز بیان ۱۷-۱۴
- دهر باره ی فیر کردن و شه و دهسته و اهزی ینگلیزی له قوناغی ناوه ندی دا د. عبدالحمید یعقوب جبرائیل ۲۸-۱۸
- به ندی یشینا مانو کتیه که ی الحکمه الکری ده ی دکتور به درخان سندی ناهید ره رفیق حلمی ۳۸-۲۹
- نایا خواوندی به زیدی به کان مه لک تاوس ته و ته می یوو ؟ حسین قاسم المزیز ۴۷-۳۹
- بیندار شاعیری نیشتمان به وهری ناوچه ی خانه قی هیدایه ته حه ده ۵۳-۴۸
- رون و نه و نه و ناژه نو د. ذنون محمد پیریادی ۶۱-۵۴
- کشتو کال له عیراقی کوئدا نه زاده مزیز سورمی ۷۹-۶۲
- خوا الیخو شیر و ماموستانا لیسما عیل ره سول ع. بیمار ۸۰

له سهره تاي سالان په کاسي چهرځي بېسته موه بزوتنه وي نه ته وايښ کورډ، په بشپړه کي روون ناشکراو له سهره ډگور پښي په بدلو پوښ نه شوغا کرډل په پوهندي په کاسي سهرمايه داري تپو کوسه لگلي کور دوداري پوه خانه کاپوه، که نه وپش په هڅي سهره تاي همدان تاپوړي سهرمايه داري پوه بوو، له جېستي تپير اتوري په عوسماندا که له وکاته دا پښکي زوري کور دودستان له زير باري دمه لانداريني نه ودا بوون.

بزوتنه وي نه ته وايښ گډل کورډ په جوړه نالوگور کاري په کوسه لا پزبانوه خوي به سته ووه که شه ونه ش وغي کرد، نه گډر چپش، خه بان دژ دمه لانداريني بيگانده ووه نوځيره کاسي چوسانده ووه دهره به گه کورده کان په ک غرا نه ودره به پگانه ي که له زور کاتدا هاري کاري بان ده گډل دوزمان گډل کورډ ده کورډ. به لام نه ته ووه راستمه ناشار پته ووه که چنه د سهره ک غيل و دهره به گلو پساوان تايښ سهر کر دايښ بزوتنه ووه جو جوځي نه ته وايښ کور ديان کر دوه.

بزوتنه وي نه ته وايښ کورډ په واکا هارچر خه که په ووه، هاشاز بزوتنه وي بزور واري تورک بوو، که له سالي ۱۹۰۸ دا له ناوچه رگي تپير اتوري په عوسمان پوه بهر پابوو. هدره که له همدان کاتدا بزوتنه وي نازادي خوازي رووسيا کاري بکي بالاي هه پوښ به سهر بزوتنه وي نه ته وايښ کورډ ووه، نه گډر چپش بزوتنه وي نازاد خوازي تورکي پز تايښ، جنگلي دباري کراوي خويان به سهر باري بزوتنه وي نه ته وايښ کورډ ووه هه به.

دواپځوي چنگي جهان به کمه موه گډل کورډ، ههره که گډل عره يي هاسوي و براي له تايي تپسلاسي پير وژدا، نووشي پش پش کرډو دمه لات داريني تپستمار بوو. نه وکاته چنه تپير اتوري په شويي دمه لانداريني خويان له جېستي رماوي تپير اتوري په عوسماندا دست نيشان کرډو کور دودستان وگه له کي له نيوان سي دولن خاوين قه واره و ستوري تايي قه دا پيش کرا، ههر يوه بزوتنه وي نه ته وايښ کورډ پش يو به سي به شه ووه، به همدان جوړ پش گډل عره بو بزوتنه وي نه ته وايښ عره پش نووشي همدان گيرمه وکښه بوو، بر باره کان کونگره يي ناشت بوونه وي فدراسي رډنگ دانه وي باسايي نه وکرا نه هه مواره يي تپستمار بوو.

مه باره تپنښتانه که مانه ووه، عراق، کوردي عيراق باريکي موزو ووه نوځي تاييښ لي هانه کاپوه، که دهن به ته واورډ پخري نه پش چاو. نه م باره ش به تاييښ پش وگرځني عيراق له (ععبه الاسم) دا له ۹۳۲/۱۱ دا ناشکرا بوو.

ري موزو پش بزوتنه وي گډل کورډ له هيراقدا له زير ساپي سبيري باريکي تاپوړي کوسه لا پزير، داسباري گڼي دولن عيراق و سهر به ست ودا قه بارم نوځي خوي دست نيشان کرډو پښک له گډل عره بو کورډ په جوار چپوي عيراق ووه به بند بوون، ههر له وکاته شه ووه

**به يونه يادي بېستو
نه ته مينی دهر چوونی
به ياننامه ي يانزه ي
نازاري ميژ ووييپه وه**

**ره چه له نو ناسوي
به ياننامه که**

**د. ماجد عبدالرضا
له ندامي له نچو ومن ناشکرا
دوسته تپو هارکاري عيراق**

ناك دمووی ته بایهوه سوره خونی پهره پشان كېښي كورد له ع. برافدا كوناښي ښه هاستو بووه په شېك له سهراندسري كڼي عیرواقو كېښه سره به خونی تېشمانو پېښگه وتی كومه لاپه وړه جاري سهره يايي هيراق . . .

له سر ېنغاښي له نومي له سره موه باسمان كړد، په پېړۍ دوزانين كه دهن ېته واوهن له باري راښاري رږښي پادشاهه ېن بگه ښه كه پگومان لېستمار له سالې ۱۹۲۱ دا له عيراقدا راځي كړدو چه سپاندي، بهواتابه كي روون تر، دهنواښن بلښن نووړيچه چي پهروله كان گلي كورد له عيراقدا پېښگه كړدو هېناه ميو له چ روانگه به كوه هغسوكوتو له گله كېښي كوردي عيراقدا ده كړد؟ تم پر سيرة ديزنه، هېښنا به گرتگي خو په ماونه موه نه تاهت وتووېزو ليكوليتويه نو د بارش تاو وزي لېسروژشان هېښنا گروپو كورو چيزي تاييخ خوي هيه نهوش له هير بارليكمه ي ښاها به تاييخه كوردي به كه پوه ي ښاخود دهر باره سهراندسري سياست لېستمار ده پښت له ماريه خوكرانتي پادشاهي له

عيراقدا . نووړيچه پادشاهي به كه لېستمار له عيراقدا ډاكوتو چي سپاندي چ جوړه سياستگي تېشمان پړوهرې سهره پوه ي راښاري بگه گشت گلي عيراق، په هره ب و كوردي پوه نه گرتي خوي و هاسيښه له راوېزگري به پريوهره ښ سياست لېستماره كارو كړداري له وړيچه هغه قولا، به پلام له وړاسي پېش تاكرت بېز ليوه كه به هوزي وړيچه چه ند كه سانگي كورد چه ند شونځيكي پريوهره وړانو ناسلكو بالاښان گرتيوه دهست، ويك وديرو گوره پلوان سهره باري لاپه نه كان تري دوليت، كه له ماسش به شېك پسون له باري گشتي و دوليت دواكهوتن خوازي پادشاهه به پگوتري به پړوهرندي لېستمار رموښان ده كړد نو لېستماري كه پالي پشي پسر سهراندسري عيراقدا كښابوو. هغه هغه گولوش له سهراندسره فاشكرا ابو، وده تاييخه له كوښگري قاصيرها كه په ريتا به پسر كړد اېن تشرل له ۲۲ لاروازي ۱۹۲۱ دا سازي كړد له برپاره قان دا لاملوازي پو مال گلي كورد كړد به مېرځي له چوار چيري دولتي عيراقدا پښت دهر لټوكاته شدا پرياري دامېز رانښن دولتي عيراقدا، بهواتابه كي تر لو كوښگري به باري ناوچه كوردي په كان و په پوهندي په كان به عيراقوه دواوه . له ماوه پكي دواتر دا به جوړيگ كېښي كورد به كار دهيتا كه دسه لاتدارتي به ريتا به پسر عيراقدا پتو پكانتو چه سپنيو پخوان سامانه نه وړو سامانه كان تري عيراق پو مېرځه وړندي خوي به كار پېښ شان به شان سياست داپلومي سي خواتوازي به رنډگار پوهنومي گلي عيراق به نوي ترين چه كي لهو سره دمه دهرودك پرمنگار پوهنومي راپهرېنه تېشمانه مكي شېخ مه حوزي حمله له ۲۱ ښاري ۱۹۱۹ دا پلام له داپلومي سي خواتوازي پانه رېگپان لهو نه دهرگرت پريوهرې لاروازي خوازي شوې ليكويه ري ۱۹۱۷ و هغوښنه كان دسه لاتدارتي سوليت پلاويته وه كه

دېكوتون تاييخه پېښي . اېك . دېكوي فاشكرا كړد، اېم باره پوهنومي رېسول ېن سون سهره به ريتا تاروازي خوي سهرابرت به شاري سلېمان دهرديري كاتيك دهنوسې وده داخوه له مېديه خي لېمويه نوازي پاشفي و همدلي له واناكان لهم شاوهدا شتيكي ناسراو لاساښه، . . . دهره ها ماموستا صلاح الدين محمد سعد الله له پراوي و كوردوستان و پزوتنه نومي كورد كان عيراقدا ده دلت له نيو هه موو فوښاښه كان شېسېن به ريتا تبه پراښه به عيراق، فوښاښه كان داگير كړدو دهسته به سهر و چاودېزي كړدو سهره به خوي مېرچاري پوه كه، مېموي به مېه پسي دهست به سهر داگير نني سامانه كان عيراقو گله كه به پوه پيو به كورده دهره به پوه پرمنگار پوهنومي پزوتنه به هغه لټكار يه كان به چمگلو ۱. هغه داپلومي سي . له موه سهره واري نيازي هغه پي كړدو ساخته بازوي غه لټاندن، به پلام له نومي كه سهرابرت به چيزو تويزه دواكهوتنخوازه كان كورده دهره به پوه پوروتري له وچه كه به پيك رانه بيوتنه پېښه پيو دامېز ريتي به پېرېن كومه لاپه لاروازي پادشاهي كه به ريتا تبه پراښه پي كړدو داښه ران . لټر شدا شتيكي واناښاري و واقسي زيه، گرت بلښن سياست دواخستو دواكهوتن خوازي عيراق ته نها به پراښه په مالي نه تويابو سياستو كومه لاپه لاروازي كورد نه پوه، به پلام له پاشي رماندن رږښي پادشاهه و داپن كړن رږښي كوماړي له ۱۴ نه موزوي سالي ۱۹۵۸ دا مالي نه تويابو هاتفي نه گهرچي رورواوه كان داپش كړدو لټيگ چاښوونه وه به پوه بگلر پوهنومي چه كداري هغه كان له وكاته و نه دجامه سليه به گوروكاني ناوهر وكي تم باسقي نه ناگرون.

په كم هغوښني دسه لاتدارتي كوماړي عيراق كه له ۱۴ نه موزوي ۱۹۵۸ دا پراښه، پراښه به كېښه نه تويابن كورده له ساندې سي هم دهنوسوي كان ولاندا ترمار كړا كه دمن له واري عيراق له سر ېنكي هاريكاري نيوان هه موو هاتو تېشمانيانو ريز گرتن له، ماله كانيانو پراستي تازاښه سهر به پسي مان، كه دهرجو كورد هاوېښن لهم ولانداوا پلاخان دمه مالي نه تويابو لټاندو لټاندو چه پي كړي عيراقدا دهني . . . ېن گومان نه مېش گوزانگري په كي نوعي پوه له هغسوي رږښي سياسي ولات سهرابرت به كېښي نه تويابن كورد، هه مېش پوه كم جاره له موزوي دامنوا رانښن دولتي عيراق هاتو پښرخدا وړو دعات. به پلام له وړ تافخدا هو پريگه به لاروازي پسي پوه نه هاتېدي و شېو ناوروكي مالي نه تويابن كورد له عيراقدا به تويابن نه خراپه ژور بارې كړد موه له گېرچي رږښي كوماړي هوسا چه ند هنگاريكي پېښگوتن خواتوازي به پوه له لاپه نه كان فېر كړدو وړ شېري راپهرېنه پسي پوه ناور ونگي به مېرچولي وړ فوښاښه كوردي كان داوړه ښي كوردي به ماتيكي سوه كي خويغندو هغسوي گوتو رسي له كور، وستانا دانو پريوهره پراښه له عارق كوردي دامېز رانښو چه ند دهرگا و دامېز واري وړ شېري كومه لاپه لاروازي كوردي هېتاپه كاپوهو له ماموستا - مرامري پوښي

له تدايميكي كورد له پورژن پهلې دسه لاند اريق ياساداناندا له عبرا قدا كه لوكانه (لمنجرمن سياده) بوو، په لآم له گهل له مانه شدا چه كهرې ناكړ كړو ناكهواوي كه موته نيوان دسه لاند اريق مير يو بز و تنه وي نه تهاوت كورد هو مو، بده بده پرمو توندو توتر ددو وشتو زياتر گيرمو كيشه نه دهاته بهر تا له تهاجسادا چه شته راندي به به كدادان چه كداري له نيوان همدو لاپه مير يو وتنه وي نه تهاوت كورد دا، له سالان دواتر دا چه نه ماوه يكي چيوازي هيبن و دامر كاندنو سر له نوي به به كدلان چه كداري له نيوان مير يو وتنه وي چه كداري كورد دار چاو ده كه يزد چه نه يواړي كاشق له نيوان همدو لاپه ندا به دي ده كه يزد خاواكار يه كان همدو لاپه زو رانيزي له قوناغيكو يو نهوي تريان پهرمي وستندو بر لراوان دي يو، ياخود پاشنگر هبزه له موپش نه گويري به به پيدان هل ليشه راياري كشي همدو لاپه هاو كيشه زو رانيزي به به مندي به كشي به كاتمو. يو غونش له و پر وزه به مير كه له ١٥ ي لاري ١٩٦٣ به بتاوي (لامه كزي) به به بلادي كرده كورنه كي برقي مو له دابمش كردن عيراق پسر شمش ناوچه ي سوه كي دا به وانش موصل و كركو ولو سليما نو به غذاو حلله به سوا بو ن كوردو ستانش له به كي هم تهاوچانه ديت كه مبله نه كي سليما نه له مش له لاپه كورده به به دابر اتن بشيكي زوري كوردو ستان دارا همدو بيز و تنه وي چه كداري نه تهاوت كورد بر ياري له سر نه بوو له همدان كاتيشدا پر وزه به كي تر خسته پش چاو حكومت عيراق كه تيايدا لاسانجي له كوردي خسته روو له داهيتان حوكمي زان له كوردو ستاندا به ممر جيگ به نه به به چوار چويي كزاري به ككر توري عيراقو به لآم له لاپه نه حكومه توه به پرمونه كراو باري كيشه كه گليك لآلر تر بوو له كزاري دا چه نكيكي چه كداري نو له نيو مير يو وتنه وي نه تهاوت كورد دا به پرايوو. تم باري جوزاو جوزو و دوازي به به چه نه جاري كي تر له نيوان سالان لاره و پاشتر دا كركت به به له مشه بوو كه به شوي به كي راستو خو خيزه كان دوزمنو يستمار دهستان له كيشه به دا بخنه كار همر به و نه به شوو بوو، قشلي به به كم چهنگ به يسي سندا به به كم چهنگ له تهلولي ١٩٦١ دا به پرايوو تاشو بان سال ١٩٦٣ به به دوام بوو نه ناهت هوي به به كيش بوو له به پرايوو ماوه كان تري چهنگ كه دوهمه جاري له ١٠ حوزيران ١٩٦٣ دا تا. شوايت ١٩٤٤ خايدانو له پاشان له ٤ لاري ١٩٦٥ بوو حوزيران ١٩٦٥ و يوزو ارمه جاري له ٤ نيسان ١٩٦٩ بوو لاري ١٩٧٠ و پرمو جينگي پنجم له لاري ١٩٧٤ تا لاري ١٩٧٥ بوو تاخري جاري له لاري ١٩٧٥ و تانيسا ژيه مني نه كوز او تهمو به به دوامه.

له سال ١٩٦٦ دا مشه لاسانجاني بارزان پر وزه به به خسترو كه به گويري له پر وزه حوكمي زان له چوار چويي كزاري ياسايو ديوكران عيراقا خسته روو و لك تالي كورنه وي له دوله تاهي پتر له

نه تهاوت به كي تيا دا كوزمان دهكفت و لك يوزو سليماو سوسراو به كيني ولانه كان سوليتو تسيكوسلواكيانو كه نه داو هينستان... كه له م دوله تاهه كيشه گير و گرغي چه نه تهاوت به به يسي به كاني نيوانيان چارمه سر كراوه.

له ١٠ شوايت ١٩٦٤ دا و لك كهوتيك له نيوان مير يو مستفا بارزان دا راگ پندراو مير له وي لشكر اكر ده مافخان نه تهاوت كورد له چوار چويي كزاري عيرالدا به به لآم جوزو چوئي له وسالانه ي به شوي به كي راستو رومان لشكر نه كرو نه نيشته زو باري جزيه جزي كورنه و هو له نه تهاجسادا له چه ندين له كي سوشان پاشنگر يوزو، همدو له ٤ لاري ١٩٦٤ دا دستور ي نسوي ولان لشكر اكر ا كه تيا دا چاو پزي به كي تهاو له ماشه نه تهاوت به به كان كورد كرايو له مش يوه هوي له وي سر له نوي ناكوكي بكو پته نيوان حكومه توي و وتنه وي كورد. له همدان كاتيشدا لآلوري نيوان لاپه نه كان مير به به شته پله به كي سخته له تهاجسادا حكومت عبدالرحمن به به لآم پيك هاتو به به تانسمي ٢٩ حوزيران ١٩٦٦ اي مدر كرموچ داواكار يه كي بز و تنه وي نه تهاوت كوردي كه له قوناغه دا برقي يوو له حوكمي زانو نه تهاوت كاش نه كزيروو خوي.

له ماوي سالان و پرايوو دودا كه پاسي باري هلندو حكومت كردن له گهل كيشه كي گلي كوردي عيراق ده كركت چه نه لاپه نكي نوي به پيزو پر ممرسي ديجا بابوه كه خوي له پايه خيشان خيزه كان تيمر بالي به توه به تاي به له مشري دمنوشن له تهاوت به به شدا، بايه خ پيدان موزكو به به يوه به به لاري زو يوزي كان به به كيشه به به لار وانگو ستر اتيز به به لار موزكاته و همدو قو و سهاره ت به به زو رانيزي و دوازي عهده بو زو يوزو به به پيدان لاپه عسكري همدن دولتي عهده بوو له وانش به به ميدان خيزه عسكري به به كان عيراق يوو لآلور ي نيوان خيزه كان تيمر بالي به به لار استو به به زو يوزي تيمر بالي له ممر يكانه كورني كه له مش لوكانه و ده سقي پي كركه به به بيتاندا به به وزه هلق كه نال سوينوه كشانه و.

له سال ١٩٦٢ دا زويي تيران بارمن خان خوي خسته به به دست يوز و تنه وي چه كداري نه تهاوت كوردو له مش له ويكي كوني ي سياسي پ. د. كه تهمو به به لآم به به نكار به به نوي به به تهاو له نيو كوني ي تهاوت ي پ. د. كه تها به به پرايوو. دنگي چه به به ده كان دز به به پرايوو و تهمو به به زيوو له به به تهاوت يوي خالي ناكوكي له نيوان بارزانو دواكار كان مكمي سيسي پ. د. كه واده ده كي له تهمو به به نوي به به پشت گوني بارزان به به يوه به به بارزان دز به به ده سقي تهمو به به تهاوت به به سيني له به به پش تهمو شاي تيران نوينه يكي تايي ده نيري بولا بارزانو راستو له گهل خويدا به به يوه ندي به به سقي، نه مش له تهمو سروي دامه زريني به به كيني ديوكران كوردو ستاندا له لاره ٢٨/١ دا لاسازي

پروکراوه، له واکمنه وټا سهرمنای حاکمان په پوهنځیو کانی بزوتنه وی
چې د کداری نه تلوایېل کورده له پارکي دود لایله دا دژبا، له لایله کوه
په پیوستلی له گڼل حکومتی حیراندا پرمه وروام پرو له ده مان کاشکیلا له گڼل

تیراندا گه پشته رادیده کار وکړ داریان پکښه خن.
له گڼل کشا نه وی بهریتانیا له نارچې که دندو پایڅ پیدان له امریکا
په وناوچه په لاشکر ابرو همدوی پر کر دنه وی نه و چولای په یی ښکلیزی دندا
له نواوچه کدا، په تلیس له نیشامه کانی چنکی ۱۹۶۷ یی تیران له ولری
ایزوړو چه نه دموله ښکی عمره یلا زیاتر سهرنجی له سهریکابان
په موناوچه کې دندو پکاشا.

له سهریکاش دصیحت بزوتنه وی کور دیکاته دسکه لای دصتی دژبه
هیراق، ویه بزونه همو هیزه مښه نه کی سویای هیراق په کیشی کورده
ده پسته وده له نه چا پیداندا ته وژیکي ته وایو پکاته سهر تیران وټورکیو
په پکاته پارکي که په پیوستی بزوان، په لگو دصحت په پوهنځیو کانی تیران
په پوهه پداریان له سهریکارو وټنه وی کورده وټورکی، دمنگووی ټم
سیاهه ش به سهر تیراندا شکایه وده وپوه دصتی کورده په پارینه دای
بزوتنه وی نه تلوایېل کورده په هیوایه وده که بالی به سهر چاره وروسی
بزوتنه وده پکښی ویکاته تاثیرکی کوی پایڅ په یو بهی ختیان
نه منمو پیلان کانی خزی، سهریک له لایله ۵۰ هه واپورن لیونی
لغامه کړن په پوهنځیو کانی خزی دیکران کورستان دا دصتی سهریکه
پتر شوشی په سهری پداریان وټنه وی وده وده وپوهه په پوهنځیو کانی له گڼل
پرو تلوایېل پسته وکړ... همدوی په لایله نه لیمز پالو پاشکون خوازان
له شورش ټرک دمیرونه وده وپدایېل پاش موزکرن په پاتنامی دودوونی
تیران هیراق په کیشی سولیه ندا.

سهریای لهو په پوهنځیو کانی که پاسکران په پیوستلی سهریکدی
بزوتنه وټنه نه تلوایېل کورده دگڼل له وروای زایونان په پدی سمنده که
زایونیزم همدوی دا کملک لهو په پیوستلیو پیژنځیو له پدی ختیان
په کیک له لمانجه بهر مویه سهر تیران په کانی که لا زاکر دل توانای هیزه کال
هه رجب وپوهه په تلیس سویای هیراق، دمنش چنکی کورده سهریک
له پکاشی سیه سهر تیران کورن دود وټسکرانای زایونان دامنالو وټی
خزی به هیران له سهرانسری پیلان ټیمیر بالی پیداندا دصیتی.

له وټه شوشی ۱۷-۳۰ نه موخو په وپوهه دصتی کورمانی له لایله
په پدایانده هه ننگوی ناوټه قواغیکي تلوایېل نوځی.

دمنش رمنگ و پوی خزی په سهر کیشی کوردا دلوټه وده وپوه
جزی دسه لانداز جزی په صی شویالیسی هه رب لاملدی خزی
همدوی دد پاری چاره سهر کړن کیشی نه تلوایېل کورده په پیوستلیو
شیرازی بالقی خوازانای داندرومراوه، وده وک په کیم لمرکی شورش
لارم وټی له وټه دمریری که بهان کباری پداریان دامنالو وټی
بزوتنه وی کورده دای په صی زاندا یی، نه منش په پیوستلیو که تلوایو
پترو خزی له پدایانده ۱۱ ی لازاری سالی ۱۹۷۰ دا تلوای. که بهرنگو

که وروترین هه ننگوی پشکه وټن خوازی دیکرانیاله دامنالو
له پیوستلیو بزوتنه وی نه تلوایېل کورده دلو شیشا په کیم زهر و پیژنی
خزی وده ماره توه...

سهریای له وټه که پاس کرا پریای له وټه درا که پاسی تلوایېل
۱۱ ی لازاری سالی ۱۹۷۴ دا رایی پکښی، په خریسته پلوی
بجی بهی کړنه وده.

له لایله دستوروی شوه، دستور د کانی نوی کبی که له ۶/۱
له وټی ۱۹۷۰ دا دمرچو په پشکی تلیس ته رخان کراوه پز مالی
نه تلوایېل گڼل کورده دده کیش دصیتی: دگڼل هیراق په پریقه له دود
نه تلوایېل سهریک که له وټش نه منمو همدوی په پیوستلیو کورن، ۱۰
دمنش شکی تانکه له وټش له چ جزه شوی پکښی تر دا که کورده تلوای
دزی په جزه پاس نه کراوه، همدوی له وټه شوی پکښی تلوایېل
خزی هبه له پیوستلیو هیراقو خزی نوی کورده.

سهریای دای په وټه تیرا که زمان کورده زما تیکي رسمی نه
له وټو چا تیکي که زوره پان کورن، دده وټه هه ننگوی تروک
په شلری بوون تلوایېل گڼل کورده له پریویرین کار و پاری ولان
سهریای په شلری بوونان له پیرویرین ناوچه صی زاندا
دو چوول په پاتنامی لازاری پاسی تلوایېل نه تلوایېل کورده
له لایله دسه لانداری صی زاندا په وټه له لایله دسه لانداری
کورده وټانه تیران په پاری سهریک وټیکي موزن پز گڼل کورده
پز دمانش خوازه کالو سهرانسری بزوتنه وی نیشمان په وټه وټی
هاللی خوازی هیراقو تیران وټی.

همدوی چه مان وټی گڼل هیزه سیه په پشکون خوازه کانی
پشوازی له پشکری یی که بهر اوان تلوایېل هه ننگو تلوایېل کورده
همدوی پشکری کونگری نیشمان دوه صی جزی شوی هیراق
له پاری کازخا، له لایله ۵۰ هه وټی زایونان له وټه دمریکه زانده
توای کورده که په پشکون سهریک وټیکي کورده وپوهه پز گڼل کورده
سهرانسری بزوتنه وی دیکران...

له لایله پاری کاشی جیهانیه وټه، پشوازی لهو گور وټسکرانوی
په پدایانده هیراق کرا له پشکری لمرکا تلوایېل په وټه په وټه سهریک
دصتی سهریکان تلوایېل وټه وټی سولیتو سهریک په پیوستلیو
وټه تیران له پشکری سولیه ندا دصیتی: دده وټه دلوایېل که بهی ختیان
له وټه وټه گڼل پاری پداریان په وټه کړن په کیشی نیشمان ددسته پان تیران
همدوی گڼل پری کورده همدوی له چاره پیژنی کورمانی هیراق دانداز
همدوی دصیتی په وټه گور وټسکران په وټه وټی کورده له وټه پدایانده که
له وټه له پشکون سهریک گڼل هیراق وټه وټه دصیتی وټی گور وټه زان
دانی گڼل مان.

پکاشی چاره سهر کړن دمانش خوازانای کیشی نه تلوایېل کورده
له هیراق له لایله په پشکون لیکو لینه په پشکری یی خرا له وټه له

بوتاناه و سینگو شكونى تايليد خوى له جيهان نهر و ماندا هه به كه داهيان
كه لوپوريكى فراوانه له ميزووى و سه ندا .

ملخص البحث

في الذكرى السادسة والعشرون لصدور بيان اذار التاريخي

جدور البيان واطاقه

د. ماجد عبد الرضا
عضو مجلس السلم والصدقة
والنضامن العراقي

الحركة القومية الكردية برزت بشكلها الواضح خلال السنوات الاولى
للقرن العشرين والاساس الاجتماعي الذي نبت جلودها نية: كان كاتار
عام نشو ونمو العلاقات الرأسمالية في المجتمع الكردي جراء التفتت
الاقتصادي الرأسمالي في الامبراطورية العثمانية التي كانت كردستان تحت
سيطرتها انذاك بمخطط اجزا والارهاب باطامع تلك التحولات الاجتماعية غمت
وتطورت الحركة القومية للشعب الكردي .

ويتحدث كاتب المقال عن الحركة القومية الكردية بمعناها للمعاصر
ظهرت بالارتباط مع الحركة الجوانية التركية التي اندلعت عام ١٩٠٨ في
الامبراطورية العثمانية كما انها تالزت بالحركة التحررية في روسيا وكذلك
بالحركات التحررية في كل من تركيا وايران . مع استعراض مراحل
الحركة الكردية في المهود السابقة في العراق والى اندلاع ثورة ٣٠-١٧ تموز
المجيدة حيث ان حكومة الحزب والثورة اهدت استبعادها لحل المسألة
الكردية حلا سلميا عادلا وامرعت عن استبعادها لاثراء الحكم الذاتي
توالتصان مع التيار التقدمي في الحركة القومية الكردية وقد تجسد ذلك كليا
وبشكل ملموس في البيان الذي صدر في ١١ اذار عام ١٩٧٠ وصدور قانون
الحكم الذاتي في ١١ اذار ١٩٧٤ .

وان الشعب العراقي وكل القوى الوطنية لمحبة للسلم والعدل في المنطقة
يرى مدى الحزب والمطلب الذي يمانع منه شعبنا العراقي في كردستان
العراقية الذي عان ويعاني من كارثة شاملة لكل جوانب الحياة لشعبنا
الكردى الصابر وقد جرى ذلك كله من خلال الائتداد من الحس السلم
والتعلق القويم المعزج بآثار مجارب الماضي منذ مطلع هذا القرن التي تؤكد ان
الاطار الذي يهيئ معاناة شعبنا الكردي هو الاطار العراقي وبلاستاد الى
بيان اذار العظيم وبعبارة من القوى الاجنبية التي كانت السبب دائما واره
القائمة التي لم تسفر سوى المزيد من التدهور والموت والافتقار الى اولى
مستلزمات الحياة في اجواء السلام .

لكيولتبه وبعي به بمانگای به پهرین بیان عهد به له لیوان، لکوتیه وه
سیاسی به دانی سالی ١٩٧٩ لاپه به له لاپه ١٦٦ دا بهم چوره همدوی :-
وهو باری چار سهر کر دل عادیلاته لاشق خوازانهی کیشهی کوردو
پتو کر دل پتکه کانی به کیتی نیشتمان، وه که به کم هه نگاو، له رکیکه
هه خر پته له ستری هه له لاداریتی حکومه ته وه هه بویه حزبی هه له لانتار
لامدهی خوی دهر بیری به چار سهر کر دل کیشهی کوردو بیات نانی
حوکمی زانی، به لأم له چار بیان له گه دل به وهی پتکه مین خوازی
چو و ته وهی نه ته وایتی کورد دا . .

یستو شش سالی به سهر دهر چوون به بیان ههسی لازاری ١٩٧٠ ی
میزو ویدا زه پهر یو، نیشتمان، گه له حیراقو هه مو هه یزه نیشتمانو
لاشقو دادخوازه کانی ناوچه که ههست به وادی غایووو بوونو نیشرو
له شکه نجهی گه له کوردستان حیر اقدا هه گه که دوو چاری
کله ساتیکی گشتی بووه و هه یته به چوونیک هه مو و لاپه نیکی زانی گه له
کوردی خوارا گمان گر نوته وه . له ویش به هه ی دوروه به ریز و ستانیه وه
له هه سی راستو دروستو مه تیکی وه وان که به تالی کردنه وهی پتگی وهی
سهر تانی لهم چه خر وه خوی پتو و ده کانتو له وه دوویات ده کانت که ته مایه
حیراقی به هه گرتو له سهر به مای به پاتمانی لازاری مه زو دورو له هه مو
هیز پکی بیگانه، کتلی به به دیو چه سهری گه له کوردستان دیت . به لأم له گهر
هاوو کیشه کورد له پارو و دخی نیشایدا بپنیتیه وه وای گمان پتر و پتر
تر ووشی نو شوسو و ده دهر سهری هه یته پتو به مانگی کوسبو ناته وای
مردنو که به کوردی پندا و سه کانی زانی ناسایی لاشق هه یته وه .

سهر مری هه مو وه وانهی که دهر باری ناوکی به کانی بیوان بز و ته وهی
چه کدار ی له کوردستان حیر اقدا دهر تر ی وه کوسبو نو شوسقی یانهی
که روویلاخا، به لأم له وهتا به مرز وهندی گه له کورد به نه به مرز وهندی
ته وای حیراقو له گه لیا به کدیته وه، چوونکه کورد هه زان سانه له
ناوچهی سهرووی حیراقدا ده ی، هه بیهش باری رووداوه کانی نیش
پتقی به له لادانیکي به ک کلا کهر وهی چاونه تر سانه هه به یز راست
کردنه وهی ره وتی سیاسی له وانهی که له کوردستان دا جله وتی
ده ستیخدری یان به دهر سهری به یز به پهر کاردن له و لادانه، به ره و ره و
لاشق و به کیتی حیراق و بیوان سانه وهی کوردستان و باده و نه به لای
به پاتمانی لازاری نهر و به پهر مکر دل هه مو و خاله به سهر و و اتاکانی
به هه سیتی نیشتمان به ره وری و له وانگی دورو بیی له هه له نگاندن
زانبار یانهی باری کوردستان له کانی دهر چوونیه وه تلو که تهم دهر خانهی
نیشتمان به هه به سقی سو و ده عیزه مت زه رهر گر تر وه که دورو بیی له
دوستان گه له کوردو به ره و ته و کاردن به کیتی حیراقو به ره و ته که یردن .
حیراقی له عربو کورد که لالی لازاری سهر به سهر دیو کر اقو به کیتی
نیشتمان هه یته به کله و یته وه هه سه تدنو که شه کر دن ته واده و به
کوردستان سه وانه سهری حیراق . به دی بیژن ته و حیراقی به له سامانو

شوره‌ش مه‌زنتره ژ پیلانا

شهبان مزمیری

پشکه‌فتی نه‌ئی هه‌فرکی زی ده‌ستی کر ژ ده‌ستی کر نه‌هه‌لر کر یا دنایه‌را کوردو عه‌ره‌باندا له‌یراتی .

نێه‌ ژ لایه‌کی له‌ نو ژ لایه‌کی ده‌له‌ شوره‌ش ب نه‌ئی چهن‌دی زی رازی نه‌بو . قوماندا ئیت شوره‌شی هه‌ز دگر و دگوت هه‌که مه‌ دلیت ملله‌ن مه‌ پزیت ب سه‌ر بلندی هه‌له‌یت دلیت نه‌م سامان وه‌لاق نو ئابوری وه‌لاق روزگار به‌کین ژین ده‌ستی ده‌زمن . لێجا پشکانه‌وه‌ی ژینگه‌یت شوره‌شی هه‌لقین نه‌وژی خو مالی کرنا گازی بو . پشقی نه‌ف گر فتاری و ئالوژی به‌ بدو عه‌میک هه‌ن قوماندا ری شوره‌شی ده‌ست ب ئاگه‌رنا سته‌نگاری یا نه‌شتمان کر و کارگه‌ر ئاگه‌ر نو ژ لایه‌ی چاندن و سه‌خه‌یر کرنا چاندن له‌ قوماندا ری شوره‌شی بریار دا ب به‌ لاله‌ کرنا نه‌ردی له‌ سه‌ر جوتیاراو هه‌ر یکاری یا جوتیارا به‌نه‌ کر ن داگو به‌شێن دره‌مان خو و ستایه‌ی خو .

بیجه‌ به‌ین . هه‌وسا شوره‌شی دو عه‌میکه‌ک دانا بو ده‌ره‌ به‌گهی . نه‌ به‌س نه‌که به‌لکو شوره‌شی پشکانه‌یت به‌فره‌ه هه‌لقین له‌مه‌بانا و امباری و باز رگه‌ن و سته‌نگاری به‌ی هه‌روسا شوره‌شی تکه‌لیت خو سو کو م کر ن دگه‌ل ده‌وله‌یت هه‌قال نو ده‌وری هه‌یراتی یی دیار بو له‌ناف هه‌لیت وه‌لا ئیت نیکه‌ر ن دا نو ده‌ستی هه‌ر یکاری یی دوی کر بو پزلیت رزگاری کر ن له‌جه‌بان نو نه‌رازی بیته‌ خو دیار کر له‌ سه‌ر و امباری یا تو به‌ په‌ر نیی له‌جه‌بان و عه‌یبات و بزاقا هه‌یراتی پشقی شوره‌شی بی دیار و شاکه‌را بو . ئا لاف گۆنگه‌یت ده‌وله‌یت بزاقا پیلانا پارێزنا نه‌ناهی ده‌وله‌تان . نه‌که ژ لایه‌ی و امباریا ده‌ره‌ . لێجا ده‌می نیه‌ر یالیزمی نو کوله‌دار یی نه‌که هه‌می ده‌قی و هه‌سته‌نی کری . بیته‌ هه‌ولدا به‌رواسته‌ندا خه‌ر خالا پشکه‌فتی له‌یراتی نو شوره‌شا (۳۰-۱۷) تیره‌مه‌ی ئیثار بو ئیثارا ده‌وژمن پالدا نو به‌ر ته‌نگاری هه‌یراتی کر و ناگه‌ری شه‌ری به‌هه‌یراتی داگر ن . هه‌می ژ به‌ر خه‌ستارا داگو ده‌ره‌کی به‌دانه‌ هه‌یراتی نو هه‌یراتی ژ ملله‌ن عه‌ره‌ی ده‌ویر به‌یخن . له‌و شوره‌شا (۳۰-۱۷) تیره‌مه‌ی هه‌یر و ژ ریا سالا (۱۹۸) ژ نه‌خش و رۆنکخه‌ستا پار تا به‌ عه‌ره‌ی یا هه‌هه‌شکبه‌ی نه‌وا سه‌ر ژکی قوماندا (صدام حه‌سین) نه‌خش بۆکیشای نو په‌ر په‌ر یی هه‌تاگو وه‌لاق و کسو ریت ملله‌ن لادو ر خه‌ره‌بو و بو نو له‌جه‌میان چو نکو پار تا سه‌ر کیش هاته‌ر نیکه‌ستن ژ ئال و ان نه‌خو شیا یا ده‌ له‌و ئیت ملله‌ن مه‌ تیدا دژیا و کو ریت ملله‌ن هه‌می یا شاکه‌ ده‌ ژ سه‌و به‌ری ژیا نا ملله‌ن هه‌بو . دیزار بو و ن ژو ی ده‌سته‌ کا حکم دکر ل سه‌ر ملله‌ن نه‌وا گر ئیادی ب کوله‌دار یی نه‌که نو نیه‌ر یالیزمی . هه‌روسا ئارمانجا وان کو رسیکا حکمی بو نو مینا خو ئیتا ملله‌ن ژ به‌ره‌ندی له‌وان سالیته‌ سیه‌ی نو چلی نو پشینی . هه‌که سه‌حکه‌به‌ به‌ره‌ریت وی ده‌ی به‌ین ج کارگه‌هیت وه‌سا لاله‌ وه‌لاق نه‌هه‌بو ن . ج پر ژو ئیت ئابوری نه‌بو و نه‌هه‌نا ئابو و نو به‌ر چاره‌سەر کر ئالو ژو ئیت ئابوری ملله‌ن مه‌ . ئیش

هه‌می هه‌یراتی وه‌ لاته‌کی سه‌ر به‌ست دلیت وه‌می یا دلیت به‌زیت به‌دله‌خو ش و کامه‌یران و ده‌ستی نه‌ئی چه‌ نه‌دی هه‌می یا خه‌بانا خو کر نو خو کر نه‌ ئیک دل نو ئیک ده‌ست و له‌ره‌سیگی دۆز مینت ملله‌ن هه‌یراتی راوستیان نو خو راگر تو هه‌می نه‌خش و پیلانیت رۆنکیت که‌له‌ په‌ر یا نیکه‌دان نو دو عه‌میکه‌ک یو کوله‌دار یی دانا . شوره‌شا (۳۰-۱۷) تیره‌مه‌ی ب قوماندا ری یا پار تا به‌ عه‌ره‌ی هه‌هه‌شکبه‌ک دو عه‌میکه‌ک دانا بو ژ ریا هه‌رو کو رسیکا حکمی ژی ستاند . نه‌که چیر و که‌کا ده‌ویر و ده‌ویر ده‌که نه‌مه‌ به‌ره‌ریت دیر و کامه‌لله‌ن هه‌یراتی له‌که‌ین و به‌ری خو به‌دینه به‌ره‌میکه‌ک شوره‌شا (۳۰-۱۷) تیره‌مه‌ی دی بو مه‌ خو یا نو ئاشکه‌را ئیت کو ملله‌نه‌کی لیکه‌رت نه‌بو . هه‌له‌کی یه‌کا شاکه‌را به‌هه‌و دنایه‌را کوردو عه‌ره‌بادا . دنایه‌را هه‌می چو ئیت هه‌یراتی دا هه‌رازی و له‌سه‌ی نو نه‌خو ئیت وه‌اری به‌ لاله‌ بو . سه‌و به‌ری ئابوری یی لاوا بو . هه‌یراتی ب به‌هه‌ی شانو گه‌ری یا کوله‌دار یی هه‌وسا ملله‌ن مه‌ ده‌یا دناله‌ نه‌خو شیا یا . هه‌له‌یت ده‌له‌لیت خو سادا ده‌وژن دی شیت نه‌خش و پیلانیت بو به‌هه‌ ئیت و ده‌ی گه‌هه‌ هه‌یرو ئارمانجیت خو و دی شیت خو ئیتا ملله‌ن مێزیت ج به‌ر یکه‌هه‌لال به‌ نه‌دیت خو بان کر ی گزیت خو . له‌و ئیت ملله‌ن خو فرو و له‌و ئیت گیان نیشتمان هه‌نا و چو وری دناله‌ خو ئیت له‌شی و اندا . نه‌که سه‌و به‌ری ئالو ژ بو به‌هه‌مک داگر گه‌نج و خو ریت هه‌یراتی خه‌با ئیکه‌ن ژ به‌ر خه‌را رزگار کر تا ملله‌ن هه‌یراتی ژنی چیر وکی خه‌بانا شوره‌شا (۳۰-۱۷) تیره‌مه‌ی ده‌ستی کر . پشقی کو شوره‌ش سه‌و که‌فتی . پشکانه‌ی نه‌ی نه‌وا هه‌لیت نه‌و بو ئاگه‌ر نا ئیکه‌ر یا نیشتمان و چاره‌سه‌ر کر نا خه‌سته‌ کا ده‌ردی و ده‌ر کر نا به‌مانا ما (۱۱) یازده‌ی ناداری چو نکو شوره‌ش که‌له‌ک سه‌و به‌ری بو خو و مر گزیت و نه‌هه‌فر کر یا هه‌یراتی دگه‌ل کوله‌دار یی نو شوره‌ش یی سه‌یا کو هه‌می گالا ده‌وژ مینت ملله‌ن مه‌ دلیت هه‌یرو ئارمانجیت خو به‌هه‌ به‌ین ب ریکا به‌یدا کر نا ئالوژی و گر فتاری یا لاله‌ ملله‌ن دا . به‌به‌یدا کر نا شته‌نگا دیر یکا

و نه خوینده واری یا به لاله بو... قیجا دهمی کوریت مله لن همدت بلی ژیا نا
ته عل کری ئیک سمر خر له بیرون لین لالایی پارتا به عسا عهرمی یا
هه نهشکی نهوا سیره و هزیت یشکه فقی لحدف په بیدا بیوین نو نهو
درو شیت بهرگه فقی نهویت دزی کوله داری نو که فته بهرینسی
بلندکرین... هوسا پلرن باشه روزه کار و هنر دانا بهرینگی و لالایا
و مله لن شوهی و لارسانج بۆ خه لکی دانان لدویف سیره و هزیت
نه نهوایه نسی نو یت مر و قایه نسی بو تا فاکر نا مله نه کنی ئیگرین... له گهر
قوناغا یش و دایشی و نا پلرن قوناغه کار و نه خوش یت ل دلف مله لن
عهرمی به لی پلرن به بهجه کر کو یندی به ئیکه قیجا نیشتمان بینه پاراستن
وریک بینه گرتن لهرامبوری یلایت لهری یلایمی و که فته بهرستی قیجا
ر و د بۆ ر و ز ی نیشانا سه رکفتنا شوروشی یا دیار بو... بته جه دیو و نو
گمش بوو... هوسا پلرن هملدا بهرنگه کنی شیار و زبرک و کار گهر
بیره و هزیت شوروشگران یت که نهواری و سه و زووهی بهرست و
به رجای بکمت ههروسا یا تکه هه ر بو کو شو و نه کار نا قوناغه بهری
شوروشی یا یندی بوو داکو بوو خر سه ریوری و هرگرت زسه و بهری
ژیا نا مله لن زبه ر خا ترا لالاکر نا مله نه کنی یش که فقی و داکو دویر به کفیت
ژهلنگا فقی و خار بوون نو سه و داوچوون... قیجا هوسا نیشانا و ی یا
ژهمی یا باشتر له بوو و که مه گری کو قوناغا بهری خر و نه که فقی کو
پر و گر اهه کنی بهر فره بو قوناغه کار باشتر دانا نه له ز ی دز فریت کو چونکو
پارتا به عسا عهرمی هه نهشکی نه کو پارتا که چوینه کنی بقیه به لکو ههمی
چوینیت چطانی یا مله لن عهرمی دگریت قیجا هوسا دیت کو
دست که نیت پلرن دهمی مه یلانا دا بن ج مه یلانا چطانی یان رامیاری
یان لایوری یان رهوشه نیی و مر و قایه ن... له لای ههمی دز فریت و ی
ژیا نا بهر که فقی سه و زکی قوماندار بیه سه رکفتنی کار وانی عه پاتا پلرن
لو دهمی قوناغا دا پر یقه بهر... لهوا ههمی نه خشی و یلایت هاتنه دانان بوو
شوروشی بهر لایقا چوون نو هملدایت خودا داکه فتن و سه و نه که فتن
به لکو ههمی گالا... سه و رکفتن بارا پلرن بوو یه یلانا ژهمی یا مه زتر نهو
بوو... نه و نه و ی دوزمتانی باب هیرانی دایه کن نو نه ف شه ره هه تا بو یی
بهر دودامه... به لی و سه دیار بوو که لهشکری مه و کوریت و لال و دانست
خو یت ئیگرین نو بهر لالایا و لال دکن نو له یلانا ستمه تکار یی
لهشکری دا مله لن عهم ز ی خار و خو ینده و ستمه تانلو ماندیکر ز بهر خا ترا
دایه ره هه کنی پلش چیکه نه بوو خوشی بهر مله لن... له له ز ی داکو

یندیت لهشکری بهجه یین... و لالای مه نه که فیه لین ستمه کاری داوان
و بهجه یتانا هیلی و تارمانجا وان هوسا هیرانی یا خا خو دویر یین
ژگفتنا دهمه لن... ژلایه کنی دیفه هه که بهری خو بدینه بهر اهیکا
شوروشا (۱۷-۳۰) یی تیره مهی دشین بیزین راسته هیران بهر دسا
نیمه یلایمی نه بوو یه نو ینگه هیت بیان ز یی نه بوو یه به لی خر سه ری یا
نیشتمان یاست و خا بوو... بهر گنا بوو... قیجا دقوناغا بهریدا
سه ریوری پلرن دجه نگا خر سه ری یا نیشتمانیدا دهمه له سه ندوو... نو
بکوری دیار کر کو یندی به برف بینه کر ن بۆ مۆکم کر نا بهر یژنا
سه ره سقا نیشتمان... ب و یکا خر سه ری یا رامیاری نو شاپوری و
لهشکری زبه رانی چه نه ی پلرن و شوروشی عهمه کامه زن ژخله تا چه کی
نو بهر ههمی چه کی لهشکری خار... چونکو دلی قوناغا نه ف عله ته
گه له کا یندی به بۆ پارێزتا خر سه ری یا رامیاری نو سه ره سقا نیشتمان...
لهو و یامه ز یی گوتنه ی یش شوروشا پلرن هیرانی چمک و مردوگرت
ژسه و کانه یی بقی نهو ز ی ئیکه زیا سولیه ن بۆ... ئیکه قیجا سولیه ن
یاراست هاریکاری هیرانی دکر... به لی لهمی ژیا ایران شه ر
ب هیرانی دایه کن ن بۆ پلرن نو شوروشی و سه دیار بوو که هه خو ینک
ب هیرانی دایه له تاله دن که کفیت دپارێزتا نیشتمانیدا... قیجا فنی دایلیقا
قوناغا قیجا پارتو شوروشی بۆ اهالاکه دی کر نو ریکه که دی دایه ره سگنی
کار وانی یقه چوونا خو و رایو و هه لالیت خو به ره لکر ن دگه له دهمه نیت
جیهان نو شار مزایا چه کی ژده ف وان کری نو کار گه هیت چیکر نا چه کی
دانان نو نه کنو له جی به کا باش بهجت عوله ئیخت و چاره سه ری به ک
دانا بۆ وان لاسه نگا نو گر فاری یا... لو شیا دهمه نیت خو بدایت و وان
شسته نگا و شیا راییت ب واسی یا کو پارت کو هوو یی هوسا پلرن خو
واگرت لهره سگنی هیزیت جیهی یش خو کرین لال مله لن مه و ره و
یشالیت خو به لاله کرین نو شیا دهمه نیت هیکه کی بۆ بدایت بخرا مه گرت
ده سق بیانی دتال مله لن دایوو... ب هیزیتا گۆب هیرانی نه نایت...
راییت ئیشیت لایوری خو چار سه و بکمت نو یش خیت نه له ز ی دز فریت
چه نه که ره لاله وان له گه را گر ینده که ههمی ب لایت رامیاری و چطانی نو
لایوری به... بۆ غونه دهمه نیت کوله داری هیزیت دگرت نو دگورت
دهر هیانا کار یی بو باقر کر ناوی نو هار تا وی بۆ مه رله ی و لالای نو شالیت
ته رانی نو هونه ری دینه ی یندین مه باهره نه لیشالیت دلف مکه مه تا
هیرانی یا وی دهمی په یلانه بوو... نو یی بینه دبوو... قیجا نه وان نه ف
هیزیت بهر و خو دگرتن داکو به ک یفا خو ینک هاتنا گر یندن و موریکن

١٤- رابورتا عليه لشعيا كونگرا نهى باهارتا بهسا ههروم باعه نهشكى
١٩٨٢.

١٥- خليل مراد. حرب الخليج وانمكاساها على الامن القومي العربي، بغداد
١٩٨٧.

١٦- الصراع العراقي الفارسي، تاليف مجموعة من الباحثين بغداد.

١٧- امين هويدي، الامن العربي في مواجهة الامن الاسرائيلي، بيروت دار
الطلحة سنة ١٩٧٥.

١٨- فاضل البراك، استراتيجية الامن الدفاعي، وزارة الطاقة والاعلام
بغداد ١٩٨١.

١٩- فاضل البراك تحالف الضداد بغداد.

٢٠- عبيد القادر فهمي، الحرب العراقية الايرانية واثرا على الامن القومي
العربي، مجلة افق حرية.

دگال كوناياها ليجا دهم شوره شگيرا ههست ب في كونافى حرى لو
پاويونه سهرغو ليجا دهست كيت تهمه عكار ب جافه كنى نكاسى لو
نوزمنايهن بهرى خودا شوروشى نو يو نهخس ويلان، نان نو ناستهنگ نو
نه خووشى نهخسته در يكا كار وانى شوروشى داكو بهلى نو نارمانجهت خو
بجهه بين وىك زهوشى لهلى شوى بين ديارو لاشكهر... كو سهرى
دريكا سهريلدين چيزهين... له له يناهان دله رهنهنگا خه بائيدا لو
زيمروخا تازا لهن.

ژيدير:

به نكى سهره كفتا ههمى گيلا دهمسى عيراييدا بول دومهيكى چ ريك

١- صدام حسين، الحكم الذاتي وعق وحدة العربيين.

٢- ميشيل عفلق، معركة المصير الواحد، المؤسسة العربية للدراسات
والنشر، بيروت لبنان.

٣- اعداد من مجلة الثورة العربية، يصدرها مكتب الطاقة والاعلام القومي
لحزب البعث العربي الاشتراكي.

ملخص البحث

الثورة والمؤامرات الامير يالجه

ان ابتداء ثور ١٩٧٩-٨٠ تموز متذبذبا واستمر ارهاها تحت اى ضغوط
ومؤامرات مكالمة الزوايا الاقتصادية والسياسية والعسكرية وغيرها فامس
الحياة العامة ويؤثر فيها انها كلها قد حظيت باهتمام الاوساط المعنية سواء في
داخل القطر او في الوطن العربي او على المستوى الدولي. (١، ٢، ٣، ٤، ٥، ٦، ٧، ٨، ٩، ١٠، ١١، ١٢، ١٣، ١٤، ١٥، ١٦، ١٧، ١٨، ١٩، ٢٠، ٢١، ٢٢، ٢٣، ٢٤، ٢٥، ٢٦، ٢٧، ٢٨، ٢٩، ٣٠، ٣١، ٣٢، ٣٣، ٣٤، ٣٥، ٣٦، ٣٧، ٣٨، ٣٩، ٤٠، ٤١، ٤٢، ٤٣، ٤٤، ٤٥، ٤٦، ٤٧، ٤٨، ٤٩، ٥٠، ٥١، ٥٢، ٥٣، ٥٤، ٥٥، ٥٦، ٥٧، ٥٨، ٥٩، ٦٠، ٦١، ٦٢، ٦٣، ٦٤، ٦٥، ٦٦، ٦٧، ٦٨، ٦٩، ٧٠، ٧١، ٧٢، ٧٣، ٧٤، ٧٥، ٧٦، ٧٧، ٧٨، ٧٩، ٨٠، ٨١، ٨٢، ٨٣، ٨٤، ٨٥، ٨٦، ٨٧، ٨٨، ٨٩، ٩٠، ٩١، ٩٢، ٩٣، ٩٤، ٩٥، ٩٦، ٩٧، ٩٨، ٩٩، ١٠٠، ١٠١، ١٠٢، ١٠٣، ١٠٤، ١٠٥، ١٠٦، ١٠٧، ١٠٨، ١٠٩، ١١٠، ١١١، ١١٢، ١١٣، ١١٤، ١١٥، ١١٦، ١١٧، ١١٨، ١١٩، ١٢٠، ١٢١، ١٢٢، ١٢٣، ١٢٤، ١٢٥، ١٢٦، ١٢٧، ١٢٨، ١٢٩، ١٣٠، ١٣١، ١٣٢، ١٣٣، ١٣٤، ١٣٥، ١٣٦، ١٣٧، ١٣٨، ١٣٩، ١٤٠، ١٤١، ١٤٢، ١٤٣، ١٤٤، ١٤٥، ١٤٦، ١٤٧، ١٤٨، ١٤٩، ١٥٠، ١٥١، ١٥٢، ١٥٣، ١٥٤، ١٥٥، ١٥٦، ١٥٧، ١٥٨، ١٥٩، ١٦٠، ١٦١، ١٦٢، ١٦٣، ١٦٤، ١٦٥، ١٦٦، ١٦٧، ١٦٨، ١٦٩، ١٧٠، ١٧١، ١٧٢، ١٧٣، ١٧٤، ١٧٥، ١٧٦، ١٧٧، ١٧٨، ١٧٩، ١٨٠، ١٨١، ١٨٢، ١٨٣، ١٨٤، ١٨٥، ١٨٦، ١٨٧، ١٨٨، ١٨٩، ١٩٠، ١٩١، ١٩٢، ١٩٣، ١٩٤، ١٩٥، ١٩٦، ١٩٧، ١٩٨، ١٩٩، ٢٠٠، ٢٠١، ٢٠٢، ٢٠٣، ٢٠٤، ٢٠٥، ٢٠٦، ٢٠٧، ٢٠٨، ٢٠٩، ٢١٠، ٢١١، ٢١٢، ٢١٣، ٢١٤، ٢١٥، ٢١٦، ٢١٧، ٢١٨، ٢١٩، ٢٢٠، ٢٢١، ٢٢٢، ٢٢٣، ٢٢٤، ٢٢٥، ٢٢٦، ٢٢٧، ٢٢٨، ٢٢٩، ٢٣٠، ٢٣١، ٢٣٢، ٢٣٣، ٢٣٤، ٢٣٥، ٢٣٦، ٢٣٧، ٢٣٨، ٢٣٩، ٢٤٠، ٢٤١، ٢٤٢، ٢٤٣، ٢٤٤، ٢٤٥، ٢٤٦، ٢٤٧، ٢٤٨، ٢٤٩، ٢٥٠، ٢٥١، ٢٥٢، ٢٥٣، ٢٥٤، ٢٥٥، ٢٥٦، ٢٥٧، ٢٥٨، ٢٥٩، ٢٦٠، ٢٦١، ٢٦٢، ٢٦٣، ٢٦٤، ٢٦٥، ٢٦٦، ٢٦٧، ٢٦٨، ٢٦٩، ٢٧٠، ٢٧١، ٢٧٢، ٢٧٣، ٢٧٤، ٢٧٥، ٢٧٦، ٢٧٧، ٢٧٨، ٢٧٩، ٢٨٠، ٢٨١، ٢٨٢، ٢٨٣، ٢٨٤، ٢٨٥، ٢٨٦، ٢٨٧، ٢٨٨، ٢٨٩، ٢٩٠، ٢٩١، ٢٩٢، ٢٩٣، ٢٩٤، ٢٩٥، ٢٩٦، ٢٩٧، ٢٩٨، ٢٩٩، ٣٠٠، ٣٠١، ٣٠٢، ٣٠٣، ٣٠٤، ٣٠٥، ٣٠٦، ٣٠٧، ٣٠٨، ٣٠٩، ٣١٠، ٣١١، ٣١٢، ٣١٣، ٣١٤، ٣١٥، ٣١٦، ٣١٧، ٣١٨، ٣١٩، ٣٢٠، ٣٢١، ٣٢٢، ٣٢٣، ٣٢٤، ٣٢٥، ٣٢٦، ٣٢٧، ٣٢٨، ٣٢٩، ٣٣٠، ٣٣١، ٣٣٢، ٣٣٣، ٣٣٤، ٣٣٥، ٣٣٦، ٣٣٧، ٣٣٨، ٣٣٩، ٣٤٠، ٣٤١، ٣٤٢، ٣٤٣، ٣٤٤، ٣٤٥، ٣٤٦، ٣٤٧، ٣٤٨، ٣٤٩، ٣٥٠، ٣٥١، ٣٥٢، ٣٥٣، ٣٥٤، ٣٥٥، ٣٥٦، ٣٥٧، ٣٥٨، ٣٥٩، ٣٦٠، ٣٦١، ٣٦٢، ٣٦٣، ٣٦٤، ٣٦٥، ٣٦٦، ٣٦٧، ٣٦٨، ٣٦٩، ٣٧٠، ٣٧١، ٣٧٢، ٣٧٣، ٣٧٤، ٣٧٥، ٣٧٦، ٣٧٧، ٣٧٨، ٣٧٩، ٣٨٠، ٣٨١، ٣٨٢، ٣٨٣، ٣٨٤، ٣٨٥، ٣٨٦، ٣٨٧، ٣٨٨، ٣٨٩، ٣٩٠، ٣٩١، ٣٩٢، ٣٩٣، ٣٩٤، ٣٩٥، ٣٩٦، ٣٩٧، ٣٩٨، ٣٩٩، ٤٠٠، ٤٠١، ٤٠٢، ٤٠٣، ٤٠٤، ٤٠٥، ٤٠٦، ٤٠٧، ٤٠٨، ٤٠٩، ٤١٠، ٤١١، ٤١٢، ٤١٣، ٤١٤، ٤١٥، ٤١٦، ٤١٧، ٤١٨، ٤١٩، ٤٢٠، ٤٢١، ٤٢٢، ٤٢٣، ٤٢٤، ٤٢٥، ٤٢٦، ٤٢٧، ٤٢٨، ٤٢٩، ٤٣٠، ٤٣١، ٤٣٢، ٤٣٣، ٤٣٤، ٤٣٥، ٤٣٦، ٤٣٧، ٤٣٨، ٤٣٩، ٤٤٠، ٤٤١، ٤٤٢، ٤٤٣، ٤٤٤، ٤٤٥، ٤٤٦، ٤٤٧، ٤٤٨، ٤٤٩، ٤٥٠، ٤٥١، ٤٥٢، ٤٥٣، ٤٥٤، ٤٥٥، ٤٥٦، ٤٥٧، ٤٥٨، ٤٥٩، ٤٦٠، ٤٦١، ٤٦٢، ٤٦٣، ٤٦٤، ٤٦٥، ٤٦٦، ٤٦٧، ٤٦٨، ٤٦٩، ٤٧٠، ٤٧١، ٤٧٢، ٤٧٣، ٤٧٤، ٤٧٥، ٤٧٦، ٤٧٧، ٤٧٨، ٤٧٩، ٤٨٠، ٤٨١، ٤٨٢، ٤٨٣، ٤٨٤، ٤٨٥، ٤٨٦، ٤٨٧، ٤٨٨، ٤٨٩، ٤٩٠، ٤٩١، ٤٩٢، ٤٩٣، ٤٩٤، ٤٩٥، ٤٩٦، ٤٩٧، ٤٩٨، ٤٩٩، ٥٠٠، ٥٠١، ٥٠٢، ٥٠٣، ٥٠٤، ٥٠٥، ٥٠٦، ٥٠٧، ٥٠٨، ٥٠٩، ٥١٠، ٥١١، ٥١٢، ٥١٣، ٥١٤، ٥١٥، ٥١٦، ٥١٧، ٥١٨، ٥١٩، ٥٢٠، ٥٢١، ٥٢٢، ٥٢٣، ٥٢٤، ٥٢٥، ٥٢٦، ٥٢٧، ٥٢٨، ٥٢٩، ٥٣٠، ٥٣١، ٥٣٢، ٥٣٣، ٥٣٤، ٥٣٥، ٥٣٦، ٥٣٧، ٥٣٨، ٥٣٩، ٥٤٠، ٥٤١، ٥٤٢، ٥٤٣، ٥٤٤، ٥٤٥، ٥٤٦، ٥٤٧، ٥٤٨، ٥٤٩، ٥٥٠، ٥٥١، ٥٥٢، ٥٥٣، ٥٥٤، ٥٥٥، ٥٥٦، ٥٥٧، ٥٥٨، ٥٥٩، ٥٦٠، ٥٦١، ٥٦٢، ٥٦٣، ٥٦٤، ٥٦٥، ٥٦٦، ٥٦٧، ٥٦٨، ٥٦٩، ٥٧٠، ٥٧١، ٥٧٢، ٥٧٣، ٥٧٤، ٥٧٥، ٥٧٦، ٥٧٧، ٥٧٨، ٥٧٩، ٥٨٠، ٥٨١، ٥٨٢، ٥٨٣، ٥٨٤، ٥٨٥، ٥٨٦، ٥٨٧، ٥٨٨، ٥٨٩، ٥٩٠، ٥٩١، ٥٩٢، ٥٩٣، ٥٩٤، ٥٩٥، ٥٩٦، ٥٩٧، ٥٩٨، ٥٩٩، ٦٠٠، ٦٠١، ٦٠٢، ٦٠٣، ٦٠٤، ٦٠٥، ٦٠٦، ٦٠٧، ٦٠٨، ٦٠٩، ٦١٠، ٦١١، ٦١٢، ٦١٣، ٦١٤، ٦١٥، ٦١٦، ٦١٧، ٦١٨، ٦١٩، ٦٢٠، ٦٢١، ٦٢٢، ٦٢٣، ٦٢٤، ٦٢٥، ٦٢٦، ٦٢٧، ٦٢٨، ٦٢٩، ٦٣٠، ٦٣١، ٦٣٢، ٦٣٣، ٦٣٤، ٦٣٥، ٦٣٦، ٦٣٧، ٦٣٨، ٦٣٩، ٦٤٠، ٦٤١، ٦٤٢، ٦٤٣، ٦٤٤، ٦٤٥، ٦٤٦، ٦٤٧، ٦٤٨، ٦٤٩، ٦٥٠، ٦٥١، ٦٥٢، ٦٥٣، ٦٥٤، ٦٥٥، ٦٥٦، ٦٥٧، ٦٥٨، ٦٥٩، ٦٦٠، ٦٦١، ٦٦٢، ٦٦٣، ٦٦٤، ٦٦٥، ٦٦٦، ٦٦٧، ٦٦٨، ٦٦٩، ٦٧٠، ٦٧١، ٦٧٢، ٦٧٣، ٦٧٤، ٦٧٥، ٦٧٦، ٦٧٧، ٦٧٨، ٦٧٩، ٦٨٠، ٦٨١، ٦٨٢، ٦٨٣، ٦٨٤، ٦٨٥، ٦٨٦، ٦٨٧، ٦٨٨، ٦٨٩، ٦٩٠، ٦٩١، ٦٩٢، ٦٩٣، ٦٩٤، ٦٩٥، ٦٩٦، ٦٩٧، ٦٩٨، ٦٩٩، ٧٠٠، ٧٠١، ٧٠٢، ٧٠٣، ٧٠٤، ٧٠٥، ٧٠٦، ٧٠٧، ٧٠٨، ٧٠٩، ٧١٠، ٧١١، ٧١٢، ٧١٣، ٧١٤، ٧١٥، ٧١٦، ٧١٧، ٧١٨، ٧١٩، ٧٢٠، ٧٢١، ٧٢٢، ٧٢٣، ٧٢٤، ٧٢٥، ٧٢٦، ٧٢٧، ٧٢٨، ٧٢٩، ٧٣٠، ٧٣١، ٧٣٢، ٧٣٣، ٧٣٤، ٧٣٥، ٧٣٦، ٧٣٧، ٧٣٨، ٧٣٩، ٧٤٠، ٧٤١، ٧٤٢، ٧٤٣، ٧٤٤، ٧٤٥، ٧٤٦، ٧٤٧، ٧٤٨، ٧٤٩، ٧٥٠، ٧٥١، ٧٥٢، ٧٥٣، ٧٥٤، ٧٥٥، ٧٥٦، ٧٥٧، ٧٥٨، ٧٥٩، ٧٦٠، ٧٦١، ٧٦٢، ٧٦٣، ٧٦٤، ٧٦٥، ٧٦٦، ٧٦٧، ٧٦٨، ٧٦٩، ٧٧٠، ٧٧١، ٧٧٢، ٧٧٣، ٧٧٤، ٧٧٥، ٧٧٦، ٧٧٧، ٧٧٨، ٧٧٩، ٧٨٠، ٧٨١، ٧٨٢، ٧٨٣، ٧٨٤، ٧٨٥، ٧٨٦، ٧٨٧، ٧٨٨، ٧٨٩، ٧٩٠، ٧٩١، ٧٩٢، ٧٩٣، ٧٩٤، ٧٩٥، ٧٩٦، ٧٩٧، ٧٩٨، ٧٩٩، ٨٠٠، ٨٠١، ٨٠٢، ٨٠٣، ٨٠٤، ٨٠٥، ٨٠٦، ٨٠٧، ٨٠٨، ٨٠٩، ٨١٠، ٨١١، ٨١٢، ٨١٣، ٨١٤، ٨١٥، ٨١٦، ٨١٧، ٨١٨، ٨١٩، ٨٢٠، ٨٢١، ٨٢٢، ٨٢٣، ٨٢٤، ٨٢٥، ٨٢٦، ٨٢٧، ٨٢٨، ٨٢٩، ٨٣٠، ٨٣١، ٨٣٢، ٨٣٣، ٨٣٤، ٨٣٥، ٨٣٦، ٨٣٧، ٨٣٨، ٨٣٩، ٨٤٠، ٨٤١، ٨٤٢، ٨٤٣، ٨٤٤، ٨٤٥، ٨٤٦، ٨٤٧، ٨٤٨، ٨٤٩، ٨٥٠، ٨٥١، ٨٥٢، ٨٥٣، ٨٥٤، ٨٥٥، ٨٥٦، ٨٥٧، ٨٥٨، ٨٥٩، ٨٦٠، ٨٦١، ٨٦٢، ٨٦٣، ٨٦٤، ٨٦٥، ٨٦٦، ٨٦٧، ٨٦٨، ٨٦٩، ٨٧٠، ٨٧١، ٨٧٢، ٨٧٣، ٨٧٤، ٨٧٥، ٨٧٦، ٨٧٧، ٨٧٨، ٨٧٩، ٨٨٠، ٨٨١، ٨٨٢، ٨٨٣، ٨٨٤، ٨٨٥، ٨٨٦، ٨٨٧، ٨٨٨، ٨٨٩، ٨٩٠، ٨٩١، ٨٩٢، ٨٩٣، ٨٩٤، ٨٩٥، ٨٩٦، ٨٩٧، ٨٩٨، ٨٩٩، ٩٠٠، ٩٠١، ٩٠٢، ٩٠٣، ٩٠٤، ٩٠٥، ٩٠٦، ٩٠٧، ٩٠٨، ٩٠٩، ٩١٠، ٩١١، ٩١٢، ٩١٣، ٩١٤، ٩١٥، ٩١٦، ٩١٧، ٩١٨، ٩١٩، ٩٢٠، ٩٢١، ٩٢٢، ٩٢٣، ٩٢٤، ٩٢٥، ٩٢٦، ٩٢٧، ٩٢٨، ٩٢٩، ٩٣٠، ٩٣١، ٩٣٢، ٩٣٣، ٩٣٤، ٩٣٥، ٩٣٦، ٩٣٧، ٩٣٨، ٩٣٩، ٩٤٠، ٩٤١، ٩٤٢، ٩٤٣، ٩٤٤، ٩٤٥، ٩٤٦، ٩٤٧، ٩٤٨، ٩٤٩، ٩٥٠، ٩٥١، ٩٥٢، ٩٥٣، ٩٥٤، ٩٥٥، ٩٥٦، ٩٥٧، ٩٥٨، ٩٥٩، ٩٦٠، ٩٦١، ٩٦٢، ٩٦٣، ٩٦٤، ٩٦٥، ٩٦٦، ٩٦٧، ٩٦٨، ٩٦٩، ٩٧٠، ٩٧١، ٩٧٢، ٩٧٣، ٩٧٤، ٩٧٥، ٩٧٦، ٩٧٧، ٩٧٨، ٩٧٩، ٩٨٠، ٩٨١، ٩٨٢، ٩٨٣، ٩٨٤، ٩٨٥، ٩٨٦، ٩٨٧، ٩٨٨، ٩٨٩، ٩٩٠، ٩٩١، ٩٩٢، ٩٩٣، ٩٩٤، ٩٩٥، ٩٩٦، ٩٩٧، ٩٩٨، ٩٩٩، ١٠٠٠، ١٠٠١، ١٠٠٢، ١٠٠٣، ١٠٠٤، ١٠٠٥، ١٠٠٦، ١٠٠٧، ١٠٠٨، ١٠٠٩، ١٠١٠، ١٠١١، ١٠١٢، ١٠١٣، ١٠١٤، ١٠١٥، ١٠١٦، ١٠١٧، ١٠١٨، ١٠١٩، ١٠٢٠، ١٠٢١، ١٠٢٢، ١٠٢٣، ١٠٢٤، ١٠٢٥، ١٠٢٦، ١٠٢٧، ١٠٢٨، ١٠٢٩، ١٠٣٠، ١٠٣١، ١٠٣٢، ١٠٣٣، ١٠٣٤، ١٠٣٥، ١٠٣٦، ١٠٣٧، ١٠٣٨، ١٠٣٩، ١٠٤٠، ١٠٤١، ١٠٤٢، ١٠٤٣، ١٠٤٤، ١٠٤٥، ١٠٤٦، ١٠٤٧، ١٠٤٨، ١٠٤٩، ١٠٥٠، ١٠٥١، ١٠٥٢، ١٠٥٣، ١٠٥٤، ١٠٥٥، ١٠٥٦، ١٠٥٧، ١٠٥٨، ١٠٥٩، ١٠٦٠، ١٠٦١، ١٠٦٢، ١٠٦٣، ١٠٦٤، ١٠٦٥، ١٠٦٦، ١٠٦٧، ١٠٦٨، ١٠٦٩، ١٠٧٠، ١٠٧١، ١٠٧٢، ١٠٧٣، ١٠٧٤، ١٠٧٥، ١٠٧٦، ١٠٧٧، ١٠٧٨، ١٠٧٩، ١٠٨٠، ١٠٨١، ١٠٨٢، ١٠٨٣، ١٠٨٤، ١٠٨٥، ١٠٨٦، ١٠٨٧، ١٠٨٨، ١٠٨٩، ١٠٩٠، ١٠٩١، ١٠٩٢، ١٠٩٣، ١٠٩٤، ١٠٩٥، ١٠٩٦، ١٠٩٧، ١٠٩٨، ١٠٩٩، ١١٠٠، ١١٠١، ١١٠٢، ١١٠٣، ١١٠٤، ١١٠٥، ١١٠٦، ١١٠٧، ١١٠٨، ١١٠٩، ١١١٠، ١١١١، ١١١٢، ١١١٣، ١١١٤، ١١١٥، ١١١٦، ١١١٧، ١١١٨، ١١١٩، ١١٢٠، ١١٢١، ١١٢٢، ١١٢٣، ١١٢٤، ١١٢٥، ١١٢٦، ١١٢٧، ١١٢٨، ١١٢٩، ١١٣٠، ١١٣١، ١١٣٢، ١١٣٣، ١١٣٤، ١١٣٥، ١١٣٦، ١١٣٧، ١١٣٨، ١١٣٩، ١١٤٠، ١١٤١، ١١٤٢، ١١٤٣، ١١٤٤، ١١٤٥، ١١٤٦، ١١٤٧، ١١٤٨، ١١٤٩، ١١٥٠، ١١٥١، ١١٥٢، ١١٥٣، ١١٥٤، ١١٥٥، ١١٥٦، ١١٥٧، ١١٥٨، ١١٥٩، ١١٦٠، ١١٦١، ١١٦٢، ١١٦٣، ١١٦٤، ١١٦٥، ١١٦٦، ١١٦٧، ١١٦٨، ١١٦٩، ١١٧٠، ١١٧١، ١١٧٢، ١١٧٣، ١١٧٤، ١١٧٥، ١١٧٦، ١١٧٧، ١١٧٨، ١١٧٩، ١١٨٠، ١١٨١، ١١٨٢، ١١٨٣، ١١٨٤، ١١٨٥، ١١٨٦، ١١٨٧، ١١٨٨، ١١٨٩، ١١٩٠، ١١٩١، ١١٩٢، ١١٩٣، ١١٩٤، ١١٩٥، ١١٩٦، ١١٩٧، ١١٩٨، ١١٩٩، ١٢٠٠، ١٢٠١، ١٢٠٢، ١٢٠٣، ١٢٠٤، ١٢٠٥، ١٢٠٦، ١٢٠٧، ١٢٠٨، ١٢٠٩، ١٢١٠، ١٢١١، ١٢١٢، ١٢١٣، ١٢١٤، ١٢١٥، ١٢١٦، ١٢١٧، ١٢١٨، ١٢١٩، ١٢٢٠، ١٢٢١، ١٢٢٢، ١٢٢٣، ١٢٢٤، ١٢٢٥، ١٢٢٦، ١٢٢٧، ١٢٢٨، ١٢٢٩، ١٢٣٠، ١٢٣١، ١٢٣٢، ١٢٣٣، ١٢٣٤، ١٢٣٥، ١٢٣٦، ١٢٣٧، ١٢٣٨، ١٢٣٩، ١٢٤٠، ١٢٤١، ١٢٤٢، ١٢٤٣، ١٢٤٤، ١٢٤٥، ١٢٤٦، ١٢٤٧، ١٢٤٨، ١٢٤٩، ١٢٥٠، ١٢٥١، ١٢٥٢، ١٢٥٣، ١٢٥٤، ١٢٥٥، ١٢٥٦، ١٢٥٧، ١٢٥٨، ١٢٥٩، ١٢٦٠، ١٢٦١، ١٢٦٢، ١٢٦٣، ١٢٦٤، ١٢٦٥، ١٢٦٦، ١٢٦٧، ١٢٦٨، ١٢٦٩، ١٢٧٠، ١٢٧١، ١٢٧٢، ١٢٧٣، ١٢٧٤، ١٢٧٥، ١٢٧٦، ١٢٧٧، ١٢٧٨، ١٢٧٩، ١٢٨٠، ١٢٨١، ١٢٨٢، ١٢٨٣، ١٢٨٤، ١٢٨٥، ١٢٨٦، ١٢٨٧، ١٢٨٨، ١٢٨٩، ١٢٩٠، ١٢٩١، ١٢٩٢، ١٢٩٣، ١٢٩٤، ١٢٩٥، ١٢٩٦، ١٢٩٧، ١٢٩٨، ١٢٩٩، ١٣٠٠، ١٣٠١، ١٣٠٢، ١٣٠٣، ١٣٠٤، ١٣٠٥، ١٣٠٦، ١٣٠٧، ١٣٠٨، ١٣٠٩، ١٣١٠، ١٣١١، ١٣١٢، ١٣١٣، ١٣١٤، ١٣١٥، ١٣١٦، ١٣١٧، ١٣١٨، ١٣١٩، ١٣٢٠، ١٣٢١، ١٣٢٢، ١٣٢٣، ١٣٢٤، ١٣٢٥، ١٣٢٦، ١٣٢٧، ١٣٢٨، ١٣٢٩، ١٣٣٠، ١٣٣١، ١٣٣٢، ١٣٣٣، ١٣٣٤، ١٣٣٥، ١٣٣٦، ١٣٣٧، ١٣٣٨، ١٣٣٩، ١٣٤٠، ١٣٤١، ١٣٤٢، ١٣٤٣، ١٣٤

بنچینه و اتای هه نډیک ناو

چه مال یابان

- ارچتین (نهرجه تین)

به کیکه له ولاته گهوره کات له مر یکلې خواروو. ناوه کې ښه پاتېه،
(ارجانت) به واتای (زېو) دیت.

- ارجیا (نهرجا):

له له سته. شاریکی میزوبی کونه نډیک به رو باری شورودونو
(خوارون) و نه کونته روژه لاق شاری (قدس). گوا به ناوی (ارجیا) ی
نموی (ارنخشلی کوری نوح) مومېو ته وینال ناوه.

- ازهر (له زهر):

له کات خویا (جوهه مرې صقل) له شپوې مرگوتا بیا ناوه، نمو
پیاوه پشموای له شکری فایه کان بوو له میس، نموې دوی
دروست کرن شاری قاهره بوو که له سالی ۳۶۱ ک به رامېر به ۱۹۷۲ زهر
له لایه فایه کاته وینیل ترا. ناوی فایه کان پناوی فایه کیچی
پنجمبر (محمد) د. دوه به. (زهره) پش ناستای فایه به و نه زهر پش له
(زهره) موه هاتوه. (زهره) پش له جره پیدایتر به نافرته رووگش
وسې ونه، اځ ته ورتی، (زهر) پش به واتای سپیکه له دیت.

- استرخان:

لای خومان (هسته رخان) یان پی. روت. له کات خویدا که لیک له
پازرگانه کات سلیمان بو کاروباری بازارگان که بشتوونه نهوی به کیک
له واته حاجی به تمیق کا که حه مېوو. لېر موشیان نه بر دو له سهره وه
(وهرش) وشق تریان نه هینا، له هه مووی زیاتر (سماوېر) بوو. نهوسا
په کیک بوو له پندره گرنگه کات روسیا: ناره کې له ناوی جوړیک له
ملسی پوه هاتوه که پش له لاین (STVRGEON) هه ندم ماسې به که

خوشم نازانم میزوبی وه هاشه پدای پنهو بنچینه ناو بوو م به جوړیک.
وای لیکرم کیم لسه ناوی شار و شونه کات لای خومان پتوسمه وه.
په که میان (اصول اساء الملت والواقع المراقبة) سالی ۱۹۷۶ له چاپ ترا.
دوی له ویش سالی ۱۹۸۹ جاریکی تر له وکینه به شپو به کی لراواتر به
دوو بهرگه له چاپ دایوه. پوگی په که هه بهو ناووه که و نه بازاروه.
به لام بهرگی دووه م به داخوه که و نه گیزمنی سهرده می گران پوهه گران
کاغه زو چاپه مېزو هه پتو هون تر، هه روا ساوه ته وه چاوه بری هه
لای کردنه وه. بهرگی په کهم زور بهی ناوی شار و دیاته کاتو شونه کات
کور دوستان لای خومان تیدا هاتوه جگه له شار و شونه کات سهرجه م
هیراق

به هه حال نه وه لیره خدا پشکمش کراوه پنچو بنچینه ناوی
هه نلی شونی هه موه به. جگه له لیکدانه وې واتای هه نلی ناوی هه مې
که هه له ژبان و ژانمندا به کار یان له هین و واتا کات یان نازانین.
خو پندواری بهرین: نو هاری که به (ابو طلال) یاخود (ابو لراس)
با (ابو زینب یا ابو رباب) پانگه نه که پت. نو جگه له وې ناوه که ی خوی به
هه گمن له زانیت. تنجا ناشزان ناوی کوړه که ی یاخود که که ی به. نای
چی دیت. بوزه نه لیم (واتای) نه وچه نه ناوی لیره هاتون ی سوودنیه.

- ابو الهول (له بو لهول)

ناوه که له پندرندا (کنمان) به واتا (بو حول) هه گرایه له بهر نه ویه که زور له
(حول) ی خوی که نمایه کات نه کلت. ورو ورو نه ناوه که (بو حول) وه،
بوزه (ابو الهول) ویه که که له (هرم) نه کات میس.

(کافیر) له دات کافيار پش هیلکي تم ملسیاته په که زیاتر (هیزی جنسی) به خواردل زیاد نهیت.

— اسکندر په:

گرنگ ترین شارو به ندمی میسر، هسکه ندمی گوره له ساتی ۳۳۲ پ. ز دروستی کر دمو به ناوی نوموه ناوتر اومشم شاره نه کوینه سمر دمر پای سبی ناو مر است.

— استانبول:

ناوه کال له روپیشی (لستانه) و (قوس ته په) و (یزنه) یوو. په کم شاری تورکیا په له سمر دمر یا.

— اسوان:

شاریکه له (صمدی میسر). جار جار په (اسوان) پش ناوه بریت له کوینه سمر وروپاری تیل له تلوجی (توبه دا). لهویش (یس) پان پیر لهوت، هرومعا (سویتو) (سینه). حموزی قای اسوان که له له نجاسی دروست کرم (سدا لسا) دا له سمر دمری سمر وکی خوا پخو شوو جمال عمیدول ناسر دا په پدا یوو، گوره ترین کلو یو که لهو سمر دمر دا میسر خیر ایدی.

— اهادیر:

شاریکه له ولان (مغرب) له سمر دمر پای له تلمی اهادیر یا خور (اجادیر) ووشمی کی (یر) کاته په واتای (دور ایدیت به لام وادیر) به چی ناره که له گمر پته یو سمر دمری فیکه کان. همر هم شار دمو که چهند سالیگ له موبو له له نجاسی یو موله و زه می کی یی فاماندا زوری ویران یوو.

— افغانستان:

شوی له لغانه کان. لهویش (خراسان) پان یی لهوت په ودا که له کوینه پشی و زه له ولان لیلان (خور) — نلسان) پش به واتای لهو شته دی که خوری ئی همدی. به لام پش حاتی لیلان به خور اسان و تراوه (آزیات)

— زورویا:

له په چه داناره که یونایه و به واتای (ولان بلو) دیت. همدیکیش له لاین گویا نه که (اراسی) په به واتای (روژواو) دیت.

— اردن:

له زمان همر پیدا په واتای (خموالو) — التماس) دیت. به لام زیاتر په واتای زور و سمر کوین (الشد و الغلبه) دیت. له لایه کی تر وه له لاین (اردن) و (له لسن) همر دویان جووت کوپی (سام کوپی ارم کوپی) سام کوپی (نوح) یوون.

— ام القری:

ناره پکه له ناره کانی (مکه) یی یو ز. له لاین له پره و دی که پنجه یی زه مته یو به یی و تراوه. واتا کوین ترین دته په له گشت دورگی همر پیدا له

گشتیان گرنگ تر مو له ممو ز پتر وویق نه کن.

— اورغوی:

ولایکی همر پکای لایقی. په ناوی (اراهونا) و ناهو ناره که وروپاریکی دویزه له (یرازیل) و دویزه کی ۱۸۰۰ کیلوه تر مو له گ لیک شویق گویو و باره که (کان له تلمس) همر.

— اولان پاشار:

پاته ختی کوماری (منغولی) په که دانیشوان نریکی دیو ملیون که سن به لام پاتایی ولایه که په همدو ولان همنستان نهیت و زوری دمه. اولان پاشار په واتای (هالوان سوو) — البطل الاخر) دیت.

— البخر الاخیاض المتوسط:

زوتر همر پان پان لهوت دمر پای روم، جگه لهوی گلیک ناوی تری همر ویک دمر پای (مغرب و مغرب و غرب) و دمر پای (روم و رومی و الرنج) و دمر پای (شام و شامی). جمر و ماما دمر پای (خوری) شی یی هو وتری و په تروکی (قذ و کز) و همدیک جار دمر پای سه و زشی پش لاین یو له دی له دمر پای له تلمی جیابگر پنده که دمر پای (تاریکستان) پان یی لهوت.

— بحرین:

له راسیدا خوی له چهند دورگی کی پچو ویک پلحاتوه له ناو ناوا لهویش (اول) ویش له ویش (خلون) ویشترش (جلوس) پان یی لهوت.

— بنقله:

شاری (لبنیسی) یی تیلای په. که په شاری هونه و جوان به ناو پانگه. بنقلش لیکانه دی (یونو دوشیا) — الدولة الجميلة) یی همر په.

— یولان:

سالی ۱۵۰۰ له لایه (کابل) یو، دوزراوه و. ناره کش له ناوی داریکوه حاتوه که زور پلاوه لهو ولایه ناوی (یرسیل) و زه بگی سوو پان لهو داره دمر هیتان ویک یو به کارلین نهیتا.

— البخر الاخر:

لهویش (خولوم) پان یی لهوت په ناوی شاری فولومس کونموه که همر و شاری (سوسی) له میسر. فستان دمر پای سووری یی له لاین په هوی لهو ووه که تارو مپاته ووه که تیا نه وین و فیران له کان خور اوا که تیشکی و زویان ئی له دات رنگیکی سوو له مموه.

— برج ابل:

هم ووجه ننداز یار (ابلق) له پانی لسن له پاریس دادوستی کرد. همر هم پیاویش یو و همیکل (مخال اخر په) یی ویک دبار په کی گلی له مرنسه یو گلی له ممو یکادرست کرد.

— پنجاب:

له پاکستان و ژواو ادایه. ناره که بریت له دوو شه (پنج پخود په پنج پخود پنج و) (آب پخودان) و اتا ولان پنج و روپار.

کتاباری Canary :

چهند دورگه‌ي سمر په لپسايان نزيك په ستوري نه‌فه پرا. هماغه دورگه‌ي گشت و گشتياره گلان. ناه‌کونه‌گي مان (دورگه‌ي بخت‌ومر، کان) پور. په لام کنازي په لانې Canara به‌گه گورنې. هغه‌ي لپهر نه‌و په که‌گي زور لودوور گانده نه‌زي.

جزر القمر:

له دهره‌يي (هندي) داون له لوه‌پيش له لايښ سره ضميمه کانه ده
داگر کرېبون ټاکو له سالي ۱۹۷۵ د سره پخو بوون . د پښتو انبان
زنگي کي چوار سده هزار موسلمانن که له کان غوږيا ري بان کانونه
نوي و نښتې بوون . په زوري (گول)
درو هه . ناوه کي په اتاي (سي) ديت .
له روشن به

حیثہ :

ناؤہ عربیہ کدی، عسطلر (حبشی) عربیہ کہ لہ کاتی خزیلا لہ
 اور ونگی عربہ بہ اوہو بہ پکاری نہ پای سرور وچا پیون نہ مو لہ شوہی
 فیضانا نشہ جن پرون بہ لہ نور و پیکہ کلن دہ لہ واپا نہ لہ تان نونا
 (راہی سینا Abyssinia) بہ لام فستا غنکی و لولہ کہ عمر (الیویا)
 فہلین، کہ لہ میس و شمشیک یوتان رگہ زو بہ واتی (رووی سولان)
 فہت چنگہ فستاکان زو، فہم ناولیان لہ دانشوران و لولان (نوبی)
 غرار سیر و سولان و جہہ نابو، ناگو لہ واپا نہ لہ تان بہ جہہ و
 گیارہ بہو بہ سمر فو داپا۔

سوزہون :

لای کولمبی ویزو زانباری چه له دانشگاهی پاریس . هه نهدن جاره هه
 به خوونی له نئین دانشگاهی سوربون . نه پیش به ناوی
 هه نهدن زانباری هه که هه پنه که یو له سه دهه ی
 لای کولمبی . نه هه نهدن زانباری هه که هه پنه که یو له سه دهه ی
 لای کولمبی . نه هه نهدن زانباری هه که هه پنه که یو له سه دهه ی

ساراڻيون :

[illegible]

البيت الأبيض:

لەواستەن سەرۆکی ولایە بە ککرتو، کال لەسەر یەکێکی یاداڵە نینبێت.
ساڵی ۱۸۱۲ ولایە بە ککرتو، کال (جاری) شەپ پەن دادۆی لینگەتەر. ساڵ
دوایی فەیان نەمر بکا فەرشێ بەردەسەر کە نەوا سەنە کەوت. پێچە ساڵی
۱۸۱۸ بە پێتانیان هێرشی بەردەسەر و واستە نو داگۆی کردو دەسێ کرد. بە
سواندەن زۆر شوێن گریگ لە هەواڵ نیشە جگەری ساڵی کە نەمر بکا فەرشێ
دوای هەوا لە مەزە بکا یە کە مەزان مەزە لگای سەواوێ سەواوێ بکا فەرشێ
بە پەوێی سەبی پێرە کەر دەو، بە پەوێی شەوێنەواری سەواوێ بکا فەرشێ
پشار پەوێ. لە بەر هەوا لە هەوا نەو شەوێنە نائۆر و (الیهت الایض).

پیت لم :

رمځگه به په هه لنډک کبس له و (لحم) به گوشت قې بگا به لأم له و استبد
هو (لحم) به ز مال (سړي) یو به و اتای (نان) دیت.

پولیش :

ولایتیکی نه ممر پیکای خوار و ده به ناوی پشموای شمیر پیکای خوار و و
(سمون بولپیار) موه ناوئر اوه که شریفی له دابکیو وی له نزو بلا پرو دواوی
مردن ناشنی له (کولومبیا) پرو.

تاج محل :

کوشکیکی رازاوی زور جوانه له (اجرا) بزرگ (دهلي) له هليستان. له باغداد هک کومک مړنک پښار نوموړی اشقي (ار جوته نرتق شايجهان) دروست کړا که (منزل غل) پيښان ښي له ووت، نمدش وروغږ راپوربه (واج لنگ) هخايجهان نهبر اتوري هندستان سوو، غږي له پيښجده موسولالعليک مغولي پوله له سالې ۱۶۶۸-۱۶۵۸ هـ ش مړي کړد. (نه کي له زور) زور شمسبست وچلورده متالي ښي پوله که مرده کوم مړه له لاسي گورم کي دروست کړد.

تایلاند :

په کپکه له ولاته کاین روزمه لاس غاساله ومیش (سېلم) ښه ووت.
تایلاته به واتای (زمینه یی غلزادی) میت.

ترفلکار :

یخاود به عربن (الطرف الاخر). شهیدانیک له له نمنه. له
نارواسته کوندا پایپهک له جبرمې هساره که برزایه کی (۱۸۵۰
م. به. له مشی به ناوی له شورینه ویه که شوره دروایه کی به
بهی له فرمنسو ځنگلنری می راوړود امر سرکردی هیز کیان ځنگلیز
(ننسون) له نژد کی طرف له جیل طرف) له پان گاهر ځنگلیو که
عربو به یلین طرف له العاروبو به شکاندن فرمته کی کونایی هات.

نهم نلوجه به دیته خواروه .

سیاه :

له نهمچنه دورگه به په که ناساوا لهغور یفایکوه له به سینهوه له پنجه دا ناوه که نلویکی (اکدی) ی کونه به واتای (خوابی مانگه) دیت ولای میلفغان سابه کانی کونو به واتای (زه بندی مانگه) چه سپاره .

قهر صی :

ناوه کی له (کبیر یوس) ی لاتینه وه هاتره که په واتای (زهر د - نحاس) دیت .

کتیسه ی قیامه :

له (قدس) شاه نه هیلانه دایکی (نسطون) سال ۳۳۵ ز که سری له (قدس) دا ، هرومان دهر گرد پو دروسکردن له کتیسه . پویه پی له لین کتیسه ی قیامه ، پو بر وایه ی هسا پیته مبر له کالی غویا له وینه (هه لاسوه) و به وه ناسمان سر که وتوه .

مقادیش :

پاپنه غنی صوماله . گواپه به زمان داتیشوان هم ناوه (مقدشو) لهو شینه به که مری نیا موله نه دری بو فر وشتن ، لای غویمان پی له لین میدانی ممر فر وشتان . هه ندیکیش له لین گواپه له پنجه دا (مقدشاه) بهو بویه به (مقدشاه) تنجا مقدشو .

عظیم امانی :

ماجلان پور نه غالی لهم ناوه ی به به را بری له کانیگدا که به (دهر به ند - مطبق ماجلان) دا تیه ی بهرو شممه یکتی خوارو ، شوماشه و لهو روژمداله و ده ریگه و به ی کپو هین و لسمر خودی بویه لهو ناوه ی لی تا له کانیگدا که ناوی لهم دهر پایه له گشت دهر یاکان تر توره تر و شپوله کانی بهر زتر و هه لاسوترن .

نویا :

ناوچه به که له خواروی میر . شاهه که نه گهرینه وه بو سهر دمی لیر هه ونه کالی میر به واتای (نانون) دیت چونکه ساهه کتلی له نانوندا دوه لسمه ند .

کریت :

دورگه به که له پال بوتاندا . کانتیک که عمر مبه کانی تیچرو ناویان تا (افریشتر) .

یابان :

باغود جهانان . شاهه که له پنجه دا به زمان چپی په Jin pen واتا روز هه لات .

سوطره :

په کیکه له پاریزگانان کوزاری به من و (حلبین) پی ته خیمین ناوه کی له (سوق قطره) دوه هاتوره (قطره) شلاریکه که له دار و در هه کانی جیای

واتای نهم ناوانه چین ؟

زهره :

رو وگش . سی . پر شنگداره

وهاب :

هه وری سی

رهب :

نلوی پاک ، ناری شیرین .

ژیت :

داریکی بوختونه له هه ره باند .

زرم :

ناویکه نامه کی له به پی سویر و شیر بیدایه . ناوی زه مزده ییرو ژیتسه .

رشوه :

للسک یاخود (نری بهی تاسک)

رشوه : (روشه) بر تیل .

فاروق :

ناز ناوی حمزه زن عومره ، که هه رنی بهینی حقو ناحه لی نه کمر دوه لپه کی جیا نه کر که ونه .

فراس : شیر

طلال : رو و جوان .

طلی : سووکه باران یاخود شومون .

طارق : له ستره ی به په بیان (الطارق) . وما اهرک ما الطارق ، النجم

الغائب .

کلوم :

دهمچا و قیلوه . همو چا ویر (ام کلوم) : خاوند دهمو چا ویکي تر

خوید : لهو که سه به دان له دهمالیمو (خوداه) بوژله .

سهام : (سیهام) : کوی (سهم) که به ریت له (تیر) .

سهام : (سوهام) : گهر مایه کی ی دادوی نه نلانه مبه .

سیویه : که ودر تر بن زانای (زیزمان) بوو . ناوی بشر کوزی عومره کوری هوسمانه . له پسمره له دایک پو ووه سال ۷۷۰ ز له نریک شیراز

هرومان ییز دانی به جیهنوه . دایکی له خوشه و یسناپی ووتوه (سیویه) که به زمان فارسی (یونی سیو) نه گه مینت . چونکه مندالیک سور و میو

رومه تکتی وک سیوه لاسور و میوون .

سعیار امین :

په کیک بوو له شاه نه کانی دهلوق کاشوری و ناوه که په واتای (کوتر) دیت .

روزی و زندوکر دمهو لیسر مینه وه (روژی قیامت) (الفارعه)
 مالقارعه .. مالدارك مالقارعه)
 غانیة:

ژن جوان که هیچ پیوسته کی به لارایش نهی و دست به
 غزلیانه هینت
 هیش
 بیجوری کولاره
 اخطل:
 له بنجده تانژانوی شاعیری له مدهوی (غایت التفلی) به اخطل به وانای
 (گوی زل) و (گوی شور) دیت. شاعیری لوبانیس (بشاره خوری) لهو
 نازانوهی له غزی تا به غزلی له خصل له مدهوی پهوه.

جعفر: روو بار
 لینه: دارخورمای ژو (پن بهر) یاخوده دار خورمای بجو وک:

احضف: شدل
 عاهل: شا. مملیکی مەزن. هەر وه ها به وانای بیومزن (ارمله) بش دیت.
 حاتم: واتا حاکم (دادهرس).
 حارث: کابکار.
 هشام: به عاوهد دستو دلی فراوانو به خشنده نه لاین. (باشماوهی بو
 جریکی تو).

صبا (صبا): که نجیبه.

صبا (صبا): بای روژ ده لات. (رده بیا).

مناخ (مناخ): نهوشو یتبه که خوشتری تیایخ نه دوی.

مناخ (موناخ): ناو وهوا

مسح

بنجینه کی (هسری) پهو (صباحا) به، نه وهی که (پسر وزه) یاخوده
 پیر و زکراوه و به وونی و هیت هه نویانه بو پیر وژی.

یسوع:
 نه میش به غیر ان (خلص و اتا و زکار کار) دیت.

عیله: ژن له لوهو

هرویره (هرویره)

(ابوهریره) په کیکه له (هاوهدم) کان (پهغه بهر) د. نساوی
 هه بدولر دهان کوری صخره وه بنجینه داخه لکی (پن) به. هه له منالیهوه
 که شوان مەر و مالأت بووه بیچه یه یله له گدل خوی پر دوته دهشت یاری
 له گدل کر دمو یی واپوار دوه. هه له بهر نه وه به ناو تراوه (ابوهریره) که
 زوړی به شیک زوړی قه کان (پهغه بهر) د. به زمان له وهوه له گیل
 و یتوه.

قارعة:

• الخلاصة العربية

اصول اسماء بعض المدن والمواقع مع شرح معاني بعض الاسماء العربية للكور والافات

جمال بابان

وعلاما هه واصل الى المرحلة النهائية تقريبا الا ان أحداث الحرب سنة
 ١٩٩١ وما بعدها من ارتفاع اسعار الورق والطبع وغيرها حالت دون
 انجازها. فالقسم الاول من المقال يتطرق الى شرح اصول بعض الاسماء
 العربية والاجنبية وكيف بنيت وترسخت الاسماء المذكورة. اما القسم الثاني
 من المقال فهو خاص بشرح معاني بعض الاسماء العربية المتداولة من الذكور
 والافات حيث ان معاني اكثرية الاسماء غير مروفة لدى الاكراه على الاقل
 بالاضافة الى بعض التكلمين بلغة الهذاد نفسها. وابطس مثال على ذلك
 فليل هناك عن يئري ان معنى (جعفر) هو (البر) وان (عيله) تعني (المرأة)
 المكتنزة) ولشرح معاني البعض من تلك الاسماء تم تجميع القسم الثامن من هذا
 المقال.

يقول الكاتب: ان ولده بالبلديات دفعه باستمرار الى الجبري وراه
 اصول اسماء المدن والمواقع لغين الوصول الى نتيجة ماثلة لبلور بصوته. وهل
 خلا الا اناس قد اصبر في سنة ١٩٧٦ كتاب (اصول اسماء المدن والمواقع
 العراقية) الذي احس في ذهنه شرح اصول اسماء اكثر المدن والمواقع
 الكردية في كردستان العراق بالاضافة الى الاسماء العراقية الاخرى بصورة
 عامة. ويعد صدور الكتاب المذكور وتجميع معلومات اخرى لديه بنفس
 المقال اعاد طبع الكتاب الالف الذكر بصورة مزينة ومطبعة وجزئين الاول
 اصول اسماء المدن والمواقع في العراق (عنا بفتاد وعلاما) وهي الاسماء التي
 توصل الى اصولها وقد طبع سنة ١٩٨٩. اما الجزء الثاني الخاص بفتاد

فوتوسیفی : همه دجه میل و ژبه یانی

[illegible][illegible]

واحداره گریه‌پسند که سال‌های ۱۹۳۱ به دواوه که یوگرایی به‌نامی
خولا صلیکی تهرنی کوردو کوردستان هسین زه‌کی یوگرایی به‌نامی
که‌نوره به‌چاوا سرزنجی دواوه که هم می‌نوروسه کورده‌نوتیار کردل
ناوی تیریه جیه‌کال کوردستانا وایر می‌رویه به‌باب‌زونه‌کدی
میجه‌پس‌وندا، هه‌روا شره‌فشامی چایی لارسی قاهیری دیوه که
زیه‌ییکی بی نایان خیلز دواوه تیریه کوردو تانیا ناوی جالز
کوردترین کل کوردی تانیا به‌کاتانه هه‌راویه به‌نامی دیوه‌لاند
به‌همه‌کدی به‌چوگرایی یوگرایی، که خوری به‌نامی دیوه‌لاند

روشنتر بوابه. هوش گزور جی تلسوس و داخه لومیه که لاهری
به کمی ستری یا چورو، دهی که ریم به گه لولا پرمیه به چ وونه گه لیکه
جالانی پهل رازاندینهوه.

حوزو و هی تری که ده‌لاری میرانی سوزانو میرانی به‌هه‌لینه
نوووسیرینه، دیستانهوه هه‌رستانیشی میره‌کاته، به‌لام کهریم به‌گه پاسی
دکهره جالبه ده‌کات، پاسی مله‌ویری‌شان پاسی عوار و ژووریا
ده‌گورمستانا، هم‌کینه پاسی بۆنه‌ی کوردی ژینه دس کۆتووه نه‌ک میرا
ژمه‌دس...

اكتشاف نازدي دروكان له زلمی و ژوندو لگولاره كانه ده ، لوقا بكتوه له سخته مه پستيان ده له كلانش دمنگو پلس پتريخ ميژويي ، . . . ورسه قوري وه عا دمر بادي ناوي نهو و زو ناوي كاوه وشي ودها كه دخلي به كه ردموه همن نو سرباوب .

۴- لاپهړه ۱۸ نو سراه : له شمر پكدا حويه بدللاي له نصاري له سيرانو نه كه ونه (۱۹) هه پرمه و له بنارمي شتري نريك به ده له بچه نه كوژري و له موي له نيزي كيني دغلين هه بابل . . . و است له وهه ميژونوسان همو ويان جه شتن له سمر له موي داگر كاران خاكه قين حله وان شلمزور سمر وكيان جدير ، عبدالله بچل ، عزوه كوري قيس ، لمر قند (يا لمر مند) پرون نه عبدالله كوري حوسره نه له يو حويه پلسي جبراح هيجان نه گهي نه كوردستان من هم باس ته زور پاش كنسي و فتح سواد الموقد ارون كرمه و موي ورو هاشو حوشه كال ناو هو كنيم همو پاست كرمه و موي ، زور له پاران پيغمبر (دخ) له شلمزور ا بهمارو دويشك مرون . به لام له موي هره هيكه ناواندا كايري ودها ترمز نه كراه ، لمر دغا گله نيم هيرا له طالعو كرمه وكيان پيچوري قول هه يو ناوي ديلم بدل ، يو پرمه نه كان لايان واپو باداري لا هيا كنسي كه طاري هم له مويي چورمه لاي پره زنه جموره و موي : هم قهره مي كره ؟ ووي مي عبدالله زاق قري عبداللهي گيلان به ، و موي : تو حراطيني حزل له گيلان ناكي چون پوه بهموري ؟ ووي : خلك همو دهچن پوزولم ليام باير و ليام زين العابدين نه پتا سرونه كان ديه نيره من هم ناوم بوي موزيه نهوه . مي كنيم و موي هو دو وانه كش همروك له موه درون . ووي : تو خيتر زيه نه پتا ناو خلك هيري . نيسه ليام بدل كو مزيكي سوزو حوشكي گوري نازدي پوكراره .

۵- ناوي جاف له كنسي دسودو ندي له موي دا لاپهړه ۶۷۵ هاتوه كه دپول لاييزي لمز شتي ، نو و سوي و دنيح اللاه مضموري ويري كپاره به لاري : . . . تر كان ختري سه جوري زي ماله كنده كه هميشه خمر يكي له گير (مؤاره) يو پوكره شاري له موه له پلسي هه ويدا پوكره شتي حوسه صباغ ناوي هه پوكره لاه به يكي جاف هاتوه كه پزيده جدي نور الدين خان كندو پرمه و له مرمه مدي ميژي كرمه شتلا . گزجي خياري ي سر چاوه نه كرمه و ، هه كو شرين ناوي جاله كه سالان ۴۸۰ ك (۱۹۰۷ م) توماو كراي . من سه كال گرومي دپارسانه همو به خيالان هو نو سمرانه لمر ته كه دسودم شيان پيسو و ترمز پان كرمه مملشاي كتبه كاتيان يكه تاليسه هيجان دمر ياري سهره و شتي سولاندي حقا قه پان ويكتره .

۶- جمنه به گه نو سويه . . . داير ارك . . . كچي حوسه به يكي جلي جاف بوه . . . به لام شاهنامي حقيقت له لاپهړه ۱۳۲۲ تاره وكي جلد نو سويه گوايه : حوسه به يكي سروي طابقيي جلفه كچي خوي ناوه به شيخ حسي پرتجي كه هه م . ۲۰- سال بوه . . . (۱۲) . . . له م له

پرو و وچانه پان زوره .

۷- من خيل به يكي جاف كاكيه باهل الخن) پرون كه من سال ۱۴۴۴ . . . شيشي به يكي خيل به يكي م . له لوقا ويزا بلوكر دموه كاكيه به يكي سليمان . . . كه كوك . . . خاكه قين زور شنه زان به ووي چون هم سوي كاكيه به يكي گهي به دست من .

۸- ناوي جاف له لاپهړه كان ۳۹۰ زېده التوا ريخ و ۳۲۷ لب التوا ريخ و ۲۳ تفر ريخ نه دره لان ليام باير دا به م جزوه هاتوه : سليمان خان لمر ده لان كسان ۱۰۴۶ ك (۱۶۶۹ ز) پاش مرمي خاكه حه حه خان به كم له سهره تخي نه دره لان دانيش و صفي سلطان خان گوزان مير شپه اللهيني كرمه و به سهر وكي خيل جالو جواو نه . . .

۹- قانع هو پرو و پداهي كه جاف پاشمادي سواره جه لاي به كانه لا ۱۲۰ . . . من چاوم گيرا به زور كنسي ترمز پو هره هيكه ناوانا ناوي جه لاي م دس نه كوت كانه له كوي خيانه ؟

۱۰- لاپهړه ۲۴ ناوي خياله الدين بوه به خيالي و به كوري بوه به صعداز ۲۲۰۰ تازان حوسه به گه هم ليلالو ته بديله چون كرمه و ؟ خيالي ده به زباني دي به زباني به لام چون بوه به صعداز ؟ پاشر بويو تابه : دهن صعداز پاشمادي صعداز كون بن بويو چاوه .

۱۱- لاپهړه ۲۵ هه پرمه لويزي (حلي شاكه حل) هه مدي لمر كوتوه باس به يكي به م جزوه به : . . . لاي سوره جه ساستو بدشان دي به بكتونه لاي ليمه (هوشان) پاش مملعتين نا دغا كه دمر تهنگه لهوي سهر ميل كراه به سهر هه مدي دمنه كان دي سر به ليمه (هوشان) ، هه ووا خيل جاف كه يكيان له موي خياله الدين . دي به ليمه (هوشان) به كوي ، پرمه و مدي بكتونه به هه ووا (تيران) و دي له لاي زنجيري سهر شاخ ويران پكري ، گونده كال لاي خور ليرا سهر به ليمه (هوشان) ، و گونده كال لاي خور هه لالت سهر به ووا (تيران) شته و جه پاياني ديار له لاي ظاري نريك به له لاي شلمزور دي خي ليمه (هوشان) ، . . . تاد . . . (لاپهړه ۸۷۶ نه حقيقت حله ودي دغي به پان لايي سلطان مرمه و شاه صه به قوري لاپهړه ۶۰ نه حله ودي مرمه و پاش . . . ۱۲- لاپهړه ۲۵ نو سراه ۱۰۰ بر قيه له موي . . . هه هه به باس به يكي ديري نه له خور پان وگ تاره كان ، هه ووا زماره ۱۹۲۳ هه له به باس به يكي ۱۶۲۳ به .

۱۳- لاپهړه ۲۷ حوسه به گه نو سويه : به لاي ميشوه همن ظاهر به گه له سال ۱۱۵۰ كچيلا حاتي پوكره ستان هوشان . . . به يكي هم جه ووا لاي دي دي ظاهر به گه پرمه له شلمزور بويو خاوان و زېده التوا ريخ و لاپهړه ۴۸۱ ياسي خان هه حه حه سي م دغا كه كچون له ترسي تفر شاهدي كرمه و پان مملعتين هوشان به لام زور كوت و ناوي ظاهر به گه تاهي . . . به لام حوسه مرمه ودي نو سوري لب التوا ريخ لاپهړه ۴۵۱۲ و ليام باير له حوسه به لاپهړه ۲۳ تفر ريخ نه دره لانو مسفوره خاتم له لاپهړه ۴۸۱ تفر ريخ نه دره لانو هه مدي جه خياني

لهسر لهوه كړدوه. كه ځان په خمد ظاهر به يې جاني ساتي ۱۱۰۰ ك
 كوشور، چونكه سړ پېچي كړدو يو ملي پوله زمان داجه نه واندوده. په لام
 سهر له وېه به هرسې پان به هاشو وروشي نه وند پر له لافو گزافه وېه
 ځان له خمد خاتيان كړدوه: كه چون ظاهر به يې كوشور و شازم و وړي
 داگير كړدو يو كړكوي داگير كړدو يو موصل داگير كړدو يو حمله
 داگير كړدو يو چووه يو له مستي سول سلطان پيشوازي ئي كړدوه
 شه كاتيان له شېخكي هېچ كه سېكي ځواك ناور ما جني نايستو نه تېاله
 خيال پالي به ننگ كوشو ديو ننگ هېچي وادياير همرېك نېسه ځوان هم
 مودالې پوگي اوتوه.

۱۴- لا پېړه ۳۴ دېر ۱۷ نورساره: هـ هـ مولانا ليدر پېښور
 ليدار من حصن كيفي دور وستركو د مملك خليل له سر دانار
 په فتيوه له پېښت كوانزي له پيران كوز موې... هم په اړويزي زماره
 ۲۴۲ زور وورو وديزه وادياير هغه نېكي هي شمسي له سكه تدوري
 به... كه له شېش زور له راستي نه و دودره. ورك له پيرم پ له زماره ۵۷
 په ننگين دا به ناوي ده لايش مېله كه كه واز نېكم دهر ياري مملك خليل
 نورسيور وادياير حصن ده كه نه پوښتو نه و د پياړيكي ئي هم بېله
 له پير نه و شي پكې موه: مملك سوله پان له پلوسان صوراني
 چنده گزي دا پادشاهي حصن كيف بسو سالي ۷۳۶ ۱۳۳۵ ز) كويچي
 دوايي كړد، مملك محمدي كويچي له جني دانېشتو سوله والو ته كي په پيوه
 پر د پاش مراد مملك خليل كويچي له جني دانېشتو په پيوه د پېښور
 ولات سالي ۷۸۱ ك ۱۳۷۹ / ۱۰ كويچي دوايي كړد پاش له مملك اشرفي
 كويچي جني گرتموه ولات سالي ۷۸۱ ك ۱۳۷۹ ز) كويچي دوايي كړد پاش
 هم پياره هلو ددرومي ته پوري له ننگه بسو سالي ۷۹۶ ك ۱۳۹۳ ز) كه ته پور
 پاش داگير كړل پېښور نكرېت پوي كړه ماريدين مملك خداد
 چو په پيشوازي ته پور زوري پيز ئي ناامردن پادشاهي حصن كيف پو پاش
 مراد لهو مملك خليلي كويچي جني گرتموه سالي ۸۲۴ ك ۱۴۲۱ ز) كه
 شاه بروخي كويچي ته پور پو پياړنگاري ته ورايو بسف پوي كړه ووان و
 دوستانه مملك خليل پيشوازي ئي كړد، كه له گز زور له سوان كورمستان
 وسالي ۸۶۲ ك ۱۴۵۶ ز) پير همد ځواچو مملك خلفي كويچي مملك
 سليمان له جني دانېشتو له سهر مده حمله ته وړ ئي لاق قوغلانو سوري
 همدانو هيز پيكي گورمي ناور پو داگير كړل له لافو كه، كه سهر ته كوښت،
 پكي له غزمان مملك خلف له خديتزا په پو ناولوي له پيكن به مملك چو و
 له گرماره مملك خلفي كويچي بېم جوړه حصن كيف كه وته دمس
 لاق قوغلانو. (كتبي ديار په كړه ۳۶۶/۲ نووسويه: (حصن دريز
 مملك زين المايدين مملك اوبې له خوغي مملك خلف دا كوشت...
 پاشان له هلكا مملك خليل كويچي مملك سليمان په سهر تور كاته كال
 لاق قوغلانو زالي پو لاله كي نازا كړد.

مكتاني شير مغانو ديار په كړي په گورمان كه ته لاليسر هېچ
 ددوريكي نه پور. ثم مملك خليله له حلكا په حقو لاق قوغلانو

پرياري دا په مالې حيدري صده لوي قريكار كچه كي شاه حيدري
 ويني پوڅ جني پيسر حصن كيف دا ملك خليل پيشوازي كړدو
 له پېښت پوڅ جني ماري كړدو شايه كي زور پېښوري كړد كه
 لېسماعيل صده لوي پيو په پادشاه همنو سمران كورد چوون پو
 پير زو پالي لهو همنو پال خسته زېندانو دواي له مملك خليل كړد
 خوشه كي طلاق پدا ملك خليل نه پيكر د له زېندانو ماسا
 له شوري چالديراغا همنو سمران كورد له زېندانو د زكار پاليو. راست
 مولانا ليدر د مسي همنو پو داسمزد ليدل ليدراسيون كوردو
 سمران كورد لهو جوړه خوشياري نه ووز پو ورو په شپه پان نه كړد په لام
 لهوي كه پو نري له گرمه لاليسر نه پيوه دمولن له پيوې حصن كيف
 نه ما پو هم پان گومان شمسي له سكه تدوري په نومك من كه حصن ده كه
 ورك سهر پانو ناي هېتام.

۱۵- لا پېړه ۷۳ دېر ۱۵ شېخ محمد ره نولو شېخ عدله همه دې همدې
 چاپي ئي هم مه پست شېخ محمد رول كويچي شېخ عدله پ. هروا
 د مسيد پاشا كويچي شېخ عدله ئي مه پست مه پيد پاشا كويچي د پانان
 پ. لهويش كه نورساره له لا پېړه ۹۲ دا شېخ قادري شېخ پاشا ۲۲۵ دې
 همدې مه پست شېخ قادري شېخ صغدي حمله پيكي پرا پوچي شېخ
 محمود پو.

نارنگه ملا عدله قدره داغي كه هميشه كاري له گنل چاپو چلېه مې بايه
 چو پي پيوه هم كتبه صونه همدې ئي پكوي؟ هروا نارنگه چوون
 حصن ده پېگور شېخ عدله چو ندين جار ووشي دنده پان له پالي وړوله
 په كار هېتاره ليدر پان چووه شېخ مه عرو ئي نودمي له پت:
 دنجلو وركي؟ وړوله په حفيو حاله چي؟ نه وده
 كه مه وده پيشيارم پو حصن ده كه په كركو خوا ياري پدي پدات دوو باره هم
 كتبه چاپ پكاهوه:

۱- نوروسېكي پكاه به پاشكز نهك ليكونه
 ۲- دوه مخي زواني لاهامه پكاه بسو همنو پير پدي په گز ده پك لا پېړه
 جني گري.

۳- ناولي لاروت كالن صخر پي ميزو په كاريكي گرنگه همدان ورك خاغي
 وسمان پاشا حله صه خاغي ته پي كويچا نه وركي شوان لدرالچي
 سوران. تاد:

۴- ده پو سهر گوزوش گوره پياوان جالب پتوسي رضايه كي له پيو
 خه ط خوش حصن ده همي ميزو نووس ظاهر به يې شاهر له حمد مو ختر
 په كه حصن مېن په گنه نه پيرمي نووس و شاهر جوا نه مرگه چكه
 له پېگزه همدنق پياوي نه ناولي ورك حاجي برابري شاتري،
 مه لاهه كه مريم. تاد:

ليتر به پيوام حصن ده كه هم نووسېم په خرمق نه نري پزان نهك
 وركه.

دەربارەى ئىبرکردنى وشەو دەستەواژەى ئىنگلىزى لە توانائى دواناوەندىدا

بۆ ئۆلىسورى يارىدەندەر. ئۆلىجى ئاداب-زانکۆى سەلاحەدين
عبدالحميد يعقوب جبرائيل

پىشەكى

خويان مەب. بۆغورنە، وشەى Iron (لۆرم يادەربىر) لە ئىنگلىزىدا بە
گشتى بە واتاى "ناسە" (ناوەرۆك يا واتا) دىت. ھەرودھا بە واتاى
تووتوش دىت (دابىش بوون)، كە چى لە كوردىدا تەيا واتاى "ناسە
دەبەخشىت".

مەبەشتان لە وشەو دەستەواژە زمانىەكان لەمانەى خوارەو بە:

(١) وشەكان، وەك *grin, hospital*.

(٢) بەشەكان وشە، وەك *untie, un-lucky*.

(٣) دەربرىنە لەدراوەكان، وەك *The Tower of London, happy-go-lucky*.

(٤) دەربرىنە زاراوەى بەكان *Idiomatic expressions* وەك *to be all at sea, to pull someone's legs, to look daggers at some one, etc.*

تەيگەى بەنجا وشەو دەستەواژەى وەك راناوو *pronound* كارى
يارىدەندە و *auxiliaries* ھەند. لەركى ریزمان دەرەدەربىر *function*
words گشت وشەو دەستەواژەكانى تر، وەك ناو *nouns* كارى
سەرەكى و *main verbs* زۆربەى لاساوەشتاوو *adjectives*
ئاساوەشتاوو *adverbs* واتاى كەلتورى باخورد لەرەھنگى دەرەدەربىر
content words

لەربوون وشەو دەستەواژەى لەربوون داوشتى رەسە سوودى كارەكى
زۆر كەمى ھەبە بەلام لە لایەكى تەرجوھە زالجوون بەسەر بەرھەم ھىنان
رەستەى ریزمان سوودىكى كەلتورى زەھە نەگەر تەگەر با ئۆسەر
كوگاپەكى وشەو دەستەواژەى ئەمە كە كەل پەيوست پىر و بۆجۆنەكان
پى دەرپىر. لە راستى دا ھەو كاتەى كە بە پى ریزمان ئەمەى دەتوانىن
ووون كەبەندە زۆر كەمە، بە پى وشەو دەستەواژە ناتوانىن ھىچ شىك
ووون كەبەندە، واتە پىگوازىندە، بۆگوىگەر پىان خوێنەر. (وېلكىز
١٩٧٨: ١١١). پىرووسكى ئاساى بىر پىقە لە تەنبا چەند وشەبەكى

بەك لە ھۆبە سەرەكى بەكان نزم بوئەوئى توانائى قوتابىەكانەن
دەرچوون قوتابىەكانەندى لە زمان ئىنگلىزى تەك تەنبا لە لاسى
بەرھەمەتياى زمان (تەگەردنەووسەبە) بەلگەلە ئاسى رەگەشتىشدا
(پىشەو خويانەندە) كەتتى وشەو دەستەواژەى زمانىە *vocabulary*
ھە پىچەواتاى توانائىن لە روژانە پىچەبەكانى ریزمان كە ديارە تارەمپەل
بەسەرپاندا زال بوون لە تاكائى چالاكى دەرپارەكە دەتەمبەكى چى *in-*
tensive repetition بە دەرپارەى خويانەندە سەرەتاسى
ناسەندەمانەو گەرتەر پى ھۆى ئەم لاوازىمەش پىشتوگىخستى
چالاكى لێركەن وشەو دەستەواژەو كەپۆكۆرى مامەلە كەلە ئەم
چالاكى بە كە تەك تەنبا لە كەتتى مەبەجى دا بەلگەلە لايدەن زەمارەبەكى زۆرى
مامۆستاكاتيشدا.

لێردا ئۆسەر ئەم كەپۆكۆرىمانە كە بوونەتە ھۆى بەرھەمچوون ئەم
گەر و گەرتە دەرپارەى چەند پىشتاى پەك دەخاتە بەرچاو مامۆستايان زمان
ئىنگلىزى بە ھەيوا بە سۆنچيان لى وەر پگەر ئەو كاتەى ئەركە ئۆسەر
پىرۆزەكەيان لە نەجەدەندە.

ناوەرۆك و گەرتەنگى وشەو دەستەواژە

دانە زمانىەكان باخورد ھەرە جگەبەتەن، بە شىوہەبەكى سەرەكى
وشەكان، لۆرم *form* باخورد شىوہى دەرپارەى *expression* تايەت
خويان ھەبە كەبە ناوەرۆك *content* باخورد واتا *meaning*
بەستروانەندە. لۆرەش كە دەرپارەى زياتر لە شىوہەبە پىشتوگى، بە
لۆزىمەكان دەرەدەربىر وەك *Would, 'd* كە چى ناوەرۆك لە كەلتورى
تەكەراى زمان رەنگەدەتەم. دانەكانى لۆرم ناوەرۆكش شوق
تايەت خويان ھەبە لە رەستەدا، واتە دابىشبوون *distribution*.
دەرپارەى واتا دابىشبوونیش لە ھەر زمانىدا نىووم رەستەى تايەت

له دهنگي به یې هېچ زانیاری نه کی ویزماني، ویزو پوړی وشو کال word order نې درجېت. له گډل شمشو دا گوږي گر يا خوښه به ناستي نړۍ ده گلت.

پړۍ هوسهنگي په هېت له نيوان وشو دسته واره له لايه وړيزمان له لايه کی تر هوسه تانته له قرناغه سره تاي په کالېر پوړی زمانې بيا دا. وله وړشاني تالې کرندومان له گډل قرناغه بيا په کالاندا دعوتانې بلين واده په کی زوړی وشو دسته واره شان په شان تر چتریز رادمي وړنه کال ویزماني په زوړی ټگه پشتن له رېگي غوښندنه ودا reading comprehension ناستر ده گلت له موي کی زانیاری نه کی چاکي وړنه ویزماني کان له گډل زانیاری نه کی کمی وشو دسته واره ده گلت. (مورسپار وړشنيک ۱۹۹۰: ۲۷۷).

که چو کورۍ په کال

پشنگو غسني وشو دسته واره له نه نجامي وړ واني وړاناري structuralism که شمشو ټاټر له سي ساله له نارادايه سېبارت په لير کړل زمانه بيا په کال. په گوږي هم پيو وچوړونه پيوسته وشو دسته واره به ناللمست کم پکر پيو. په دري زامي نو کاکي که قرناغيان خبر پکي لير پوړی وړنه ويزماني په کالو لايه نه سره په کال. وشو ده گنه دېن. پم چوړه، لير کړل، شوه دسته واره په لير کي ناگرنگه له فېلم ده درېت. له پير له موي هر له سره تاي پايه پکي کم لاراسي وشو دسته واره، ده گرت، کم له موي هر پرموم دېت نه تانته له قرناغي دوانو مندې دا نه ک تيا له لايه دانره کال کيښه کال لنگليزي بدلکو له لايه ماموستو پگره قرناغيته شوه. گوښي تيا نه که کم کله نه گوره پي نه پوړی وشو دسته واره تر ستاکر ټن کمپو کورۍ پړوسې لير کړل زماي لنگليزي په له قرناغيته کالاندا ورخته په کی نو نه که ده پي لاراسي شوي ي پشور وړن Audio-lingual Approach سار په ويزي وړنال ده گرت.

له وړشاني نوږنه وړ کال له مودايه سېبارت به وشو دسته واره شوي ي لير کړديان په هې تالې کرندوم له پوړي مشق کړل ماموستايان زماي لنگليزي وړانده پړوم له وانه کالاندا دعوتان هم کمپو کورۍ په کی زيو هوسه تانتيان پکم.

(۱) دپوړي هوسه تالکي زوړ کمپو وړوست کړل سيالي واتحادار Contextualization په همدو جوړي هوسه سادي physical contex زمان verbal context، وانه که کزه سې زمان نه تيا يستر وړان نو سړاويت.

(۲) هوسه تالکي زوړ کمپو وړوست کړل له سر له و وشو دسته واره نه کی پشتر پکي کړاوندو چسپانديان په تايه ي مشق کړل له سر وشو لرو اتاو نوږمه کالان له رېگي سيالي جزا وچوړ وارشني وشو word formation.

(۳) دمر نه چوړن له پوړ پرې کي مېه پي. لشمش ديشنه هوي وانه هينان قرناغيان له سر سيالي راسته پته په پيو مني کړل زاره کی oral communication که نه تيا له شويي گفنگوړ dialogue وړانو وړن role playing ده نجام ده درېت.

(۴) ژماره په کی زوړ کمپي ماموستايان سووله هينان ده چاوو facial expression جوړولانده موي له نندامان له ش paralanguage وده گرن پوړون کړنده موي وشو دسته واره ده کال غوښندنه و reading passages له چوار چپسوي چلاکي لگه پشتن په غوښندنه و.

(۵) پشتن گوږ غسني چلاکي لگه پشتن له رېگي يستن listening comprehension له لايه زوړ په ماموستاکان هر چنده کم چلاکي پش پشکي پر وگرامي دوانو مندې په.

(۶) وانه هينان قرناغيان له سر غوښندنه وړ فراوان extensive reading. شمشو دمر چوړونکي زيان په خشه له سنووري کيښي مېه پي.

(۷) وانه هينان قرناغيان له سر کارامې غوښتنو inference from context هر وده له سر په کال هينان له دهنگي پاشو په سووله له ميانې له مېدوانې خوار وده سېبارت به، شوه دسته واره ي چلاکي active vocabulary ناچلاکي passive vocabulary وړوږ لمر هم کمپو کورۍ په نه ده کړه له هسان کاتش دا چنده پشنيان پک ددخه په پوړ چاو ماموستايان هيزا دمر بارې لير کړل وشو دسته واره ي زمان لنگليزي.

لير کړل وشو دسته واره ي چلاک

مېه پستان له زار وړي چلاک وشو دسته واره ي پرهده ماره pro-ductive vocabulary، وانه له و وشو دسته واره ي پوله کړنو نو سې و په کال ده گرتين. سدر جدم له و وشو دسته واره ي پو يستر غوښتنه سوډيان له وړ ده گرتين کوږا په کی ناچلاک وړوسته کال په وشو دسته واره ي وړوگړو لار وده پري receptive vocabulary. پ گومان کوږا وشو دسته واره ي چلاک زوړ له کوږا ناچلاک کمره. لشمش واده په پشتن که کوږا په کم په شکه له کوږا دووم، ټک پيو موانه ي هم.

دعوتانې بلين هر چوړه وشو يا دسته واره پړوسې په شويانکي تايه هپه. په لاه ددشوانين پشتن په شويانکي گشي پيشين بو لير کړل گشت وشو دسته واره کان پم شويه ي خوار وده.

(۱) گمپاتش وانا په هوي پشانه کړدن definition، نواندين dramatization، هپ کان وړون کړنده موي پير او visual aids، هسوا تالې synonymy دژوانسي opposition، وړوگړو پان translation، خند. په لاه زوړ چلو ماموستا په ناده پاته په دو پان پتر

Yv

چاوو زور بهی له نندامانی له‌شیشدا. دویونسمون ۱۹۷۹: ۵۹. که
 قولای سیاقی مادی دهیئت شان به شان سه‌کردن ماموستا، نم قوتلایه
 هه‌ست دهکات که لیری شتیکی راستینه وسوده‌بخش دهیئت. شیم
 شیوازه وولیکی کار یگمر دهیئت به تایید له کان خوننده‌نومی به دهنگی
 به‌رز reading aloud له چوار چپومی چالاکي ځیگه‌بشن به خوننده‌نوه
 reading comprehension. سیاقی دهلیک باخوده پارچه‌به‌کی
 خوننده‌نوه ته‌نیا به وشه ده‌دیریت به‌لام خوننده‌نوه‌به‌کی چاک له لایه‌ن
 ماموستاوه زور وشته ده‌عانه سهر شیم سیاقه وک ناوازی دهنگو
 intonation هیزو stress بداعو rhythm جوولانه‌نومی نه‌ندامانی
 له‌شور هیمای دهجو چاوو هتد. یی گومان له‌نمایش دهیته هوی ځیگه‌بشن

باشتری قولایه‌ان.

تا ئیستا خبریکی وتووێژ کردن بووین دهر باره‌ی روونکر دهنومی وانا
 له روشنایی به‌یوه‌نسیه‌کی سیما تیکی نیوان وشوه دهنه‌وازه چ له
 چوار چپومی زمان ځینگلیزی چ له نیوان هم زمانه‌و زمان قولایه‌ان. یی
 گومان وانا لهم قوتلایه‌دا به‌گش له ریگی لهو سیاله دیاری ده‌کری که
 وشه‌یک یا ده‌ست‌وازه‌یکه گرتیبه‌خو. هرونده‌ا ولان ماموستا به‌نا ده‌بان
 به‌ر جوړه‌دا شیوازه بووون کر دهنومی وانا له ریگی پیناسه‌کردن
 وتواندو ودرگوته هتد.

یا پزاین، یو غوږوه، ماموستا چون دمه‌له له‌گډل وشه‌ی hard دهکات
 له hard material لیر دما ماموستا ده‌توان دهنه‌ت به شتیکی ده‌لی وک
 ته‌باشتر ښه‌تو بلیت:

Chalk is hard. material.

دوا به دواي له‌مه‌ده‌ست به شتیکی نهرمی وک پارچه لیسفنجیک پان
 شان چاکه‌نه‌کی ده‌نیتو ده‌لیت:

Sponge is soft

سه‌بارت پیم نمونه به ماموستا هیچ پړه‌سی به ودرگړان پان
 هلو واتیای پان پیناسه‌کردن زیه. هتیماماموستا رامدی ځیگه‌بشن قولایه‌ان
 نالی ده‌کاته‌به‌ه‌ی ه‌ی چنده‌ر سیار ښکلو لیر دما قولای، دواي له‌نومی تا ئیستا

ته‌نیا گړی‌گرو پینر بووه، ده‌ست به به‌شغلری دهکات له پړه‌وسی
 روونکر دهنومی وانا له ریگی وه‌لام دهنومی پړه‌وسی پړه‌وسی، یو غوږوه:

Is Wood soft? What about stone? What other things
 are hard?

سه‌هوناسی دوه‌ده‌ا، قولایه‌ ده‌شوکړدن له‌سهر واناو لورمه
 بنجیبه‌کان تری وشه له چوار چپومی سیاقی گونجیالو، قولای
 زانبارو ه‌کی تر وده‌ست دهنیت یو له‌وی بتوان له قولایه‌کی دواتر دا،
 قولای به‌رهم هیمان، وشوه ده‌ست‌وازه‌ی گونجیالو له‌کان پړه‌ویست
 به‌کار ښیت.

بو دهر بری ده‌ست‌وازه‌ی ده‌سهر چاوه. له کورمیدا وشه‌ی
 ده‌کاته‌وه سهر باره‌ی وانا سهرمخه‌به‌ه‌ی ه‌ی، یو کر دهنومی واده‌یو
 ته‌له‌لر یو هتد به‌کار ده‌نتری. له لاکاها ده‌کری قولای څارمز ووه‌یکي
 تو. ندی هه‌ښه‌ت دهر بری رسته‌ی وک؟ *Shall I open the radio?
 له جایی Shall I switch /turn the radio له لایه‌کی تر دوه قولای
 زور جاز دوو چاری هه‌له‌دهیئت به‌ه‌وی له‌وی که دوه‌وشه باز پاتر ههمان
 وانا پان پړه‌ده‌نتریت له لایه‌ن ماموستا پان گشی به‌ه‌ی پان ههره‌نگی
 دوا زمانا bilingual dictionary که‌چي له ځینگلیزی دا نه‌کی ته‌نیا
 وانا کانپان به‌لکو به‌کار هینا شپان جیوازه. سهری له‌م جوړت وشانه‌ی
 زور موه بکمو دوا به‌دواي له‌مه‌سهری رسته‌کان بکو بزانه چون چنده
 هه‌له‌به‌کی سیماتیک پان گرتیبه‌خو:

ground/floor, remain/ stay, reason/ cause, ago/before,
 centre/ middle, very/ too, customer- client,
 persuade/ convince.

* On entering the room, I saw a snake on the ground.

* Few figs have stayed on the tree.

* What is the reason of a sand storm?

* She got married before two years.

* The child was in the centre of the street.

* It was very hot to play tennis.

* The grocer has many clients.

* We could not convince him to play.

سهره‌سیم، له‌ریو و پړه‌وی که‌گوا ههر وشه‌یک له‌زمان قولای
 هلو واتیای هه‌له‌له‌ زمانیکی تر دا هه‌شتیکی هه‌له‌به‌چونکه لیر بوونی
 زمانیکی تر به‌گوا به‌ه‌وی کومه‌له‌ ناوونیشانی زمان قولای به‌کومه‌له
 ناوونیشانی تر له‌زمانه‌نا به‌تدی. یوه‌زیده‌پشته‌پس‌تن به‌وگرگړان
 له‌ناو پړل لیر کردن زمانیکی بایا دا کار پکی تر ستا که‌ده‌ی دوا به‌ناگاییت
 که ماموستا سوودی لی زور بگریت یو روونکر دهنومی وانا، له‌راستیدا
 ودرگړان کارامه‌به‌کی زور پینر کونوره.

پیش له‌وی کونانی به‌په‌شیه‌پاسه‌که‌ماته‌وه‌پینن سه‌بارت به‌قولای
 روونکر دهنومی وانا، پوښته له‌نازه یو چالاکي به‌کی زور گرنگه‌بکین
 ههر چنده‌پشت‌گړی خراوه له‌زوریسی قولایه‌خانه‌کامان دا. له‌م
 چالاکي به‌ش جوولانه‌نومی نه‌ندامان له‌شه‌له‌کان سه‌کردن دما وولیکی
 کار یگمر دهیئت له‌روونکر دهنومی وانا. هم چالاکي به‌سروشیه‌به
 پیش له‌وی ده‌ست کردیت چونکه دیار ده‌یکي زور لاسی به‌یو بگره
 پړه‌پینشه‌له‌کان به‌یوه‌نری کردن به‌هر زمانیکی مر وکدا. وکه به‌لاسی
 دهنونین له‌چوار چپومی پړه‌وسی په‌یوه‌نری کردن سروشیه‌به‌ته‌نیا
 قورگانه‌کان له‌خاوه‌ن به‌کار ناهین. پړه‌وسی سه‌کردن پړه‌ی به‌نه‌کی ته‌نیه‌له
 درکانش ده‌نگ زمانیه‌کان به‌لکو له‌جوولانه‌نومی ماموستا ولسکی ده‌جو

قوناغی دووهم

لیردا واتای **stop** به هژی وشه کاشی تری وسه دمنس‌نشان دکر یی .
له لایه کی تر موه **stop** به وشه یه کی **ambiguous** له قلم دمنسیت له
رسته یی **Stop it!** به یی سیاتیکی مادی **physical context** ، یو غوونه
که له م رسته به له لایه دایکتیک یوتری یو راگرتنی گریال مناله کی ، بان یو
راگرتنی شری نیوان دوو کس یان یو دمنساندن لوتومیلک له لایه دن
شوقیر موه .

روونکر دمنوی دهر بریتک زور جبار یزدیستی به دروست کفر دن
سیاتیک دهنیت یو ته شیشی لیلی . سه بارت به فیر کفر دن واتا . له راسی
رسته یه کی روونی وک **that spring was beautiful** واتا یه کی
دیاریکرو تابه شخیت له گفر یستو نهر نیشه نلو سیاتیکی مادی موه .
سهرنج بده چون گوبه موهی سیاق واتای جبار و دمنسیت دهنیت له م
رسته یی دفر موه :

That spring I took no courses.
That spring waters a large area.
That spring needs repairing.

یستاش دوو باره بایی **hard** ده کهن تاره کور یزانن چون ماسوستا
منه له له کهل ده کات له م قوتاهه دا . لیردا ماسوستا قوتایان به باوترین
واتای وشه یا دمنسوازمی زیر ترین یوه دمنسانسیت له چوار چوبی
جه سیاتیکی وشو دمنسوازمی چالاکو له رنگی تالوگر کردن له نیوان
ماسوستا قوتایان دا . راجیان له واتایات له چوار چوبی مادی زمان
له نجام دهری . یو غوونه :

teacher: Is mathematics easy or difficult?
Student: Difficult, sir.
Teacher: Right you are. It's a hard subject.

لشکرا به که نه م واتایه **hard** جیابه له و اتاکه یه کس له م وشه به .
دوای له م ماسوستا دهنوان بایی واتایه کی تری **hard** بکات :

Teacher: Do you like your father, Azad?
Azad: Yes, I do.
Teacher: What about you, Aso?
Aso: Er... I don't, sir.
Teacher: Oh, Why?
Aso: He baets me.
Teacher: You mean he's rather severe... hard..
Aso: Yes, sir.

یهم جوره ماسوستا دهنوان لیردا یوه دمنسیت یان به مرموم بیت له ناسی

زور به ی وشو دمنسوازمی چالاک قوتای زباتر له واتا به که دهنه شخرو
و دمنسیت هینان زانیاری یه کی یوه یست دهر باره ی واتا جبار و جوره کانی
وشه نه نیشه به رنگی سیاتی دیاریکرو دهنه دی . پیش دمنوی چه ند
غوونه بک دهنه به رو به یزدیستی دهنان بایی تاره و لوتوگر نگی سیاق له
دیاری کفر دن واتا بک یی .

ده کلو پدی راسته یه **realia** هریه کانی روونکر دمنوی یی ترو ،
قوتای به تعنیا به ک واتای وشه یا دمنسوازمی دمنسانسیت به لام و دمنسیت هینان
شار مزای دهر باره ی قوتایان دمنه یه کی زوری وشه کانی له رنگی سیاق
هنن ناگزی چون کوه واتای راسته یه کی وشه به ک له سهر به مای یه یوه ندی به
فالز ده کانی له کهل وشه ی تری سیاقدا دمنسیت نشان دکر یته . (و یلکیز
۱۹۷۸ : ۱۲۶) . له م سه بارت به زانیی واتا . به لام یو دمنوی قوتایان
یتوان منم له یه کی سوده شخیت له کهل وشو دمنسوازمی بکدن له مرم دوو
فاسی نه گه شخیت به مرم هیناندا ، مری به نا پهر یته به مری سیاقوه ، نه ک فیری
چه ند لیسه وشه ی مرم دوویان بکدن . دهنه نامانوی قوتایه کاتلن تعنیا
راستی به ک یزانن دهر باره ی وشه کانی . دمنانوی قوتایان ییتوانن به
شویه به کی گونجاو وشه کانی به کار یستن . له ممش به یی ممش کفر دن نلو سیاق
ناگزی (برایتو ملک یو گور ۱۹۷۶ : ۱۷) . زمان تعنیا کومنه له وشو
دمنسوازمی زیه که مرم به که بان واتای دیاری کراو و جه سپاری مهنیت .
زمان فورگانیز میکی چالاکو پاره کانی (وشو دمنسوازمی) کار له
دراوسی به کانیان ده کدنو له همران کاتدا دراوسی به کانیان کار یان لی
ده کدن . به واتایه کی تر ، شو وشه ی له دور و بهری سروشی خوی جیا
یو ییتوه رهن یکی لیلو مرم که دهنه نلو سیاتیکی دیاری کراو زور له
واتا و جبار کراوه کانی له رامنوش دکر ییو تعنیا ناکه واتایه دمنسیت .

سه بارت به سیاتی زمانی **verbal context** وک یستی وادیو
خونیشیو ، واتا به هژی کومنه له وشه گونجاو **collocation** له
دور و بهری یکی زماندا ، سهرنج بده چون واتای **stop** ده گوری به
گورکری دور و بهری کی .

Stop the thief.
The policeman stopped the flight.
When will you stop working?
He stopped my wages.
The clock has stopped.
What about a stop for food?
They came th a full stop.
.....etc.

فوتاریان به واتای پنجینی تری وشه.

لهم فوتاریانده ماموستا هدلیک هره خستی بوب کارهیناش وشه که له سیالیکی زاراولی دا. بون غرونه، ورونکر دنموی هکیک با زیاتر لهم دهستوا زانه ی خواروه:

to rake a hard line, hard of hearing, as hard as snails, hard and fast rules, to drive a hard bargaining,... etc..

دوا ی لهوی فوتاریان تری واتای وشه یک دین، چهنه فوریکی سوو دبه خشی پیش کش دگری. بون غرونه، لره دا نانیسا hard به لولمکاو هاتوو. ماموستا له کاپی بوست (مهرجیش زبه له همدان وانه دا) بایسی بنه شان لاخوتی parts of speech تری hard دهکات وک لاله لکارو کارو نه گهر پشتر ماموستا پیش کشیان نه کردیت. به لام باشتر وایه ماموستا همیشه دور کردیتوه له فرده باشتر لورمه کانی وشه به نایسته لورمه ناباوره کان چونکه نه مه ددینه مابهی صبر ل شینوان فوتاریان. له لایه کی ترموه ورونکر دنموی فره پر سیار گفتمو کوششی به لیر ودهیت.

له گهر لورمه کان له همدان بوشی لاخوتی بن به لاسایی واتای جیاواز یان دهیتو بیروسته لهم جیاوازی ورون بکریته و. بون غرونه: continuous/ continual, historic/ historical, economic/ economical

له راستی دار ورونکر دنموی واتا نه نیا به شیکی بونوسی لیر کردن وشو دهسته وازه به. ودهست خشیان وشو دهسته وازه ی چالاک لهسه سر مشق کردنیکی ریلکوییکو دریزه بیهن دهوستیت. له قسه کردن یستندا (مه بهستمان له یستن هملی نکه بشته له کانی گوی واکرتن). بویه دهن باه خیکی ورد بونیه جزو یه بل کارهیناش وشه نمک نه نیا ورونکر دنموی والاکیه (لاؤ ۱۹۶۱: ۱۶۰). بهم جزوه، نیشتاش دهچینه فوتاریکی نوی که فوتاری سی می لیر کردن وشو دهسته وازه به.

فوتاری سی به م

گرنگتر بون کار بگه و تر بن شواری به میندا نوانی زالیو بون به سر به کارهیناش role playing چونکه زمان له پنجینه دا بر بقیه له قسه کردن له جوار چیموی به یومندی کردن زاره کی دا، شان به شان وون نواندن دایر شنی کورت دیت لایخو قسه زاره کی بیت یا نوسراو.

دوا ی لهوی ماموستا تاره تاره هست دهکات که فوتاریان کولابه کی گونجاری وشو دهسته وازه ی چالاکیان دهسته خنانه که دهتوانن

وتوویژیک بنوین یان راپوینیکی کورت پیش کش بکن، له کاته دا ماموستا دهن هره گیز دودول نه بیت بولماده کردن بارو دوشی گونجاو بون نهجام دان لهم چالاکیه به پیری له کاته یو لهم مه بهسته دهرمخسیت. له راستی دا، له نهجام چال لهم دهنگاره (دملین دهنگاره) بهر نهوی دهن ماموستا لیره دا نهخیک له سنووی کتنی مه بهچی مه پینار (دهرجیت)

لسان زیمو له لاکا دا پشتر گوی خراوه. له وونواندن دا فوتاریان لهسه هره وشو دهسته وازه مشق دهکات که پشتر به چری مه شیان لهسه کراوه، به لام به شویه کی تر، وانه به شویه که لاسی دهینیکی زایان راسته قنیه وونانه بکات. له هاش پیری بوسی به لهاد کردن کومه تی له دهر بیری گونجاو هبه که قسه کردن به کار یان شین بویه یومندی کردن دهر بیری ووداویک پاکش به کی دیاری کراو.

بون نهوی فوتاریان به شویه کی چاکتر وونی خویان له نهجام بدهن باشتر وایه ماموستا به کوری جزو یه ودهتار کردن برون بکاته و. سمرنج بده لهم غرونه زاروه:

نیازت وایه دوشو له میناخانه به لک دا بختی. له سه رلادا لاساتجی سه رلانه کت وروننده کتوه بون بونیمیری میناخانه که. بهر بویه بهر ژوروریکت پیش کش دهکات له بونی مومهدا. دوا بدهلی قسه داوا ی زانیاری دهکات دهر باری کونی ژوروریکو لاسامی غوت دهر دهر بیت سه یاربت بهم کر قیه. له کوتاری دا بهر بویه دوا ی ناسا و لیمزات تی دهگشتو کللی ژوروریکت دهکات دهست. نهسانش چهنه لند وشو دهسته وازه ی ووننده کانی بونیتی یان بی دهیتو باشتر وایه ماموستا یانخانه سمر نهستی ردهش:

..... evening, single room, vacant, second floor, price, including/ excluding service, sign, register, keys.....

له ریگی مشق کردنیکی پلدارو دویاره کراوا زماره بکی زوری فوتاریان نهجوتان بهر بیلکوییک به یومندی به به کتر بکن وک لهم غرونه خواروه:

A Good evening.

B Good evening.

A I'd like a single room for two nights.

B Let me see.

A What's the price?

B £50 a night excluding service.

A OK. I'll have it.

B Will you sign the register, please?

A Certainly.

B Here are the keys.

A Thank you.

هه گومان زاته بیرون به نهم لهم جوړه واتایانه که له نینکی گموره
دروست د کلت له کوڅای وشو د ستر واژمی فو تابه کاځان له قوناضی دوا
نومندی و هرو ده له قوناضی پش که وتو دوا .

له کونای له پشه ی باسه که ماخدا دربار می قونای دو و میوه چنه
جور و اهنگانک پیشیز ده که من بز پرمیدانو و فرانکر نه وی کوگانی
و شه و صوازه:

(۱) شەپى خوارىدۇ، بە چاڭى يىغىنىدۇ، مەن دەستەك داپىزىدە
بە مەن دەستەك دورۇشە پادىستەۋىزى مەن نەخشە بە يىغىنىدە
خوارىدۇ، مەن دەستەك دورۇشە پادىستەۋىزى مەن نەخشە بە يىغىنىدە

Iraq is situated in Asia.

I missed the bus

float	miss	two hours	temperature
hospital	fire	wood	Iraq
Asia	discover	journey	bad master
thermome -ter	captain	treatment	lunch
one oc'lock	team	Columbus	bus

(۲) ہم پوشائی مانی ڈیر موہ بہ وشہ پہ کی گونجاری ہم لیتہ بہ
پر بکھر رہہ :

heavy, brave, fresh, ugly, true

- (a) This morning, I feel as..... as a daisy.
(b) It feels as..... as lead.
(c) She is as..... as sin.
(d) He is as..... as steel.
(e) He is as..... as a lion.

(۳) وشە بەك لە بىسى دىمەت چەپو بەككى نر لە بىسى دىمەت راست بەكايىتە بۇ دار شىقى چەمەت وشە بەك دەر بارەى دەنگە كاتى ئازەل ۱ بۇ ئوقۇتە :

Does bark.

Does 1995

Shakes bleat

Cows hissing

Sheep **herk**

Cocks moo.

لهم جوز جالانکي به سيالي نيمچه سر وشي دايين دکاتو لير ما
لوتال يان دتوان لسر وشو دست وازهي نويو کون مشو مکن .
گرنکي لهم جالانکي پيش له و به ک وشو دست وازه له سيالي راسته قيه پان
: حبه راسته قيه ده شيان لسر ده کړيت .

لېرما پېر پسته له پیرمان نه چټک ته وشو دمسه واژهی چالاک ته پنا
 وشوئ لاسای ناگر نه وه ، بلکهو دهر پېر زار او پېه کاتیش دگر نه وه
 له پاتیش ر وټیکې کار بگر بیان له په پیوه کړن زار وگې نار بوسی - la
 formal oral communication ده . پوه به پلشتن په شینوار وپوه
 به پرنه نلو وتو پیوه چونکه به یی سباق ورون کړن پیرمان زوړه ده .
 ماموستا نانوئ دمسه واژهی وک drop run somebody back پان
 somebody off پر قول بیان ورون کیکاته به یی وتو وټیکې وک
 لسی ټیر وه ، به مرچیک شم وتو پیوه له پک واتانه دگر له یی چوار
 وانای دهاوئ به مرچ :

A Sorry, but I missed that.

B I said, I'll run you back in the car.

A Isn't it too much trouble?

B No, it won't take a minute to drop you off.

نہ مہی زیر ووش لہو نہ پہ کی تری عشق کرد نہ لہے ہماں جو
ہمست و اہ :

... to be off, to go down with something, to pass something on..

A How's your father?

B He's been off for a day or two

A What's wrong with him?

B He's come down with a cold.

I hope he'll soon get better.

Thanks, I'll pass it on.

شاپان و ته لهم جوړه رايانه پيويستی به سرپرستی ويارمه وړ
ته نانت به شمار وونی هر دوام ماسو ستا خدمت .

له لاپه کې تړوه دهې له بیر مان نه چټ قوتاې پړوسی به فیو بوونو
مه شکر کردن له سمر زماره به ک واناکان چنه د کاری باو هبه چوونکه زان
پرون به سر وانا سره کی به کانی هم وشانه به شیکې بنجی گر نگرین وشو
دسته تازه دنو نیت . سه یو هم غوونې خور او ده بکه :

Look here! **to look blue** **to look down on**

to look forward to to look up to to look after, etc.

Wolves howl
Lions crow

(۱) چون داوای هم کلو په لاتی ژیموه له فر وښک تاندا ده کیت؟ یو
پوږونه:

I'd like a kilo of tomatoes.
Potatoes build
matches bunch
flowers kilo
shoes box
pins packet
firewood pair

لم جوړه راښاتنه تاییت په کومه وشی گونجاو
cooccurrence. ماموستا د متوالی راښاتی تر ناماده پکلت سهاریت په
په پوړندی سمیتیکه کاتی تر نیوان وشو دمه وازه.

فیر کرنی وشو دمه وازه نیالاک

که کمری ینگلیز نزیکی دوو همزار وشه به کار دینیت یو
په پوړندی کرنی زاره کی وژانه. به لام کوکای وشه کانی له ناسی
خویندنه وپسین په کجسار فراوانه. د گمر وستان پوره په توانای
قوتایان له لگیدنی چاکي کمرستی و تراو نو سورا بدین، دمن
کوکا ناچالاکي په کایان فراوان پکین. شممش له دوو سر چاوموه دیت.
په کم خویندنه نوی فراوان extensive reading. دوو من گیشتن به
پسین listening comprehension.

مه به ستان له خویندنه نوی فراوان لوموه قوتای له ستوری کنی
مه به جی تاییت به خویندنه و له توانای دوانسوه ندی دهرچیت. په
واتا په کی تر، ماموستا پر وگرمیکي ویک خویندنه نوی دهرموپی
پولی خویند داینت که قوتای پتوانی تاره ناسه شیک له کنی خاتنه نوی
قوتایخاته یان له مالمودا بخوینیت. شممش پریوسی په دایرن کرنی
ژمارمیکي گونجاوی کنی جوړا جوړه مه. یی گومان لم قوتایخا
قوتایان هر توانای لوموه مه که سوود له سی جوړ کنی وهر بگرینت:
کنی لسان کراو simplified کنی کووت. کراو لسان کراو
simplified and abridged کنی کووت کراو. abridged.

هم چالاکي په تنیا کوکای وشو دمه وازه قوتای زیاد ناکت
په لکو قوتای کاتیک خویشی له گدلا په سر دمه بیت. دله ریگی
خویندنه نوی فراوان قوتای لم راستی په دموزیتومه که وشو دمه وازه نوی

زمانی زگمک پر به وشو دمه وازه نوی زمانیکي یان نینو له همنان کاتیا
ورده ووه شامزای هو واتایانه دینیت که وشه کان به که کمری هم زمانه
پسین به دگه به تن چونکه وشه کان له سیالی سر وشی خویندنه نوی
په کار خیراوند. له لایه کی ترومه په پوړندی نیوان قوتایو زمان یان
نوسرو به تاییل که هم کمرسته زمانه په به مخین شواو یو جوړه مه
مه به ست نو سورا یت دینیت ماهی شامزای په کی پتو لری قوتای
مه به ست به پوړی زوری هو دهر بر په لاسی یانه که کمری یان
په کار یان دینیت. (ویلکینز ۱۹۷۸: ۱۳۲).

لایا هم چالاکي گر نکه له قوتایخانه کاتیا له منجم دهریت؟ به
داموه تخیرا هم گیر وگرت لایو زور دینیت کاتی پر لمر راستی تاله
ده که پتو که ژماره په کی زوری ماموستا یان نکه تنیا له چالاکي په بلکی
انقادات کنی به مه به جی په کانی تاییت به خویندنه موشیان readers
خستو ته پشنگی به تاییل کنی کان سر به پوی چوامر وینجی
دوانسوه نوی چونکه تنیا کنی پوی ششم The Merchant of Venice

په هرهمی خویندنه نوی فراوان زور پاشتر دینیت که هر ماموستا
قوتایان لم سی کراسی په کی ژیموه را بینیت.

Word formation وشه

(۱) داریش وشه inference، واته مدونی دوز پندوی و اتا له ریگی سیالی
(۲) مدنیان inference، واته مدونی دوز پندوی و اتا له ریگی سیالی

زمانی یان دور ویری زمانی وشه یان دمه وازه
(۳) چکار هیان لهر همگی ناک زمان monolingual dictionary

گونجاو.
شوازیکی به هرهمداری داریش وشه به کار هیان پشگر و پاشگر اته
affixation. تاره تاره ماموستا پشگر prefix یان پاشگر suffix
همه لومو یو پشو دوا له قوتایان دهکات چهند لومو یو پشگر بین وک
زیاد کرنی ment یو- argue, assign, manage, etc. یان un- یو
care, less, the fold, happy, believable, etc. یان home, money, etc.

لیردا لاشکر په غمونه نوی به کم داریش تاره noun لومو نوی جوړه
په کار هیان un- یو که پاشتنی چهندونه کی کارو verb لومو نوی شیک
ده گیدیت. به هو له جوړه راښاتنه قوتای شوانه کی پتر دهرست
دینیت یو دوز پندوی و اتا مه به ست به سیالیک دیری کراوموه.
شایان سر نتیجه هم جوړه ده مشق کرته به چالاکي په کی سر به خیز له
له لم نامو یت چونکه له میانه چالاکي سر مکی به کاتیا له منجم دهریتو
نریزین مه مشق کرته تر تیار مکی سی ده توله ده خایه ن. جگ لوموه که هم
کوونه چالاکي اته قوتایان به وشو نوی دناستین له همنان کاتیا موی
وهیر خستی شو دهر بر پتانه کنی قوتایان مایوه که به کار یان نه میناوه نوی
نه خایستوه.

له خویندنه نوی فراواندا له گمر قوتای و اتای چهند وشه پک نمرانی،

پروېسته همدنگاوي په دې همدې همدېان بیت. (پر اېتو ماکر بگوو ۱۹۷۶: ۳۸).

هر چوڼک بیت هم جوړه پوچوونه گرنگي هر همدنگ کم ناکاته وو ماموستای لېهاتو کاتیکي گونجاو پسرده بات پوچوون به کارهنيان هر همدنگو سوو دوو گرنت لو هممو زانباري پانی که ناپه زو شاپان وېرېه نيانه که باشترين هر همدن - رهنګي لېنگليزي - لېنگليزي به سه پلوت به فېر يووني هم زمانه بياني به.

له لايېکي ترموه زنجير ده يکي وېکوييکي چمنده راھنيانکي نګه پېشن به پېشن همدنگاويکي زوورنگي بګرېدې پېشنې پروسې پالېشنې کړنډ چالاګي خوښتموې فر اوانه، په لام جېګه داخه که هم چالاګي به په تاواوي پشتموې خواوه له لايېن زورې زوري ماموستايان. سېر له وېه همدنگ له ماموستايان زمان لېنگليزي لاګدار نين که هم چالاګي به پېشنې پېنجېسي پر وګرځي رسمي زمان لېنگليزي به له فوناني دواناوه نديدا.

نېمه لېرېده هېچ نېټې په کم ناکرکينې که مدلين ده کاني کمرسي هم چالاګي به له زېري ماموستای Teacher's Guide پولي چوارېو پېنجېمي دواناوه نديدا چاپېرګروانو هر وېوېا په شېکن له شرېبه تومار کړ او دکان زمان لېنگليزي له زور فونابخانه دواناوه ندي به کاني ده ستد کون.

پو وړون کړنډه، دواي هر همدېکي کمرسي نلو پراو ده پسرپار تومار کړاون، په کم چوارېو پسرپار له جوري Yes/No وده شنه کي ترپان دووچوون. په کمېدې داواي کورته ولام ده کات short answer questions دوو مېان داواي مېلېر د ن تاله ولامېک ده کات له تړان دوو کورته ولامچا alternative questions. نه نېجام دان هم چالاګي پېش، جګه له وېي که روڼکي زور گرنگي هېه پو فر اوان کړل کړګاي وشمو ده ستواوه، هېه يکي کارېګره له که مکرده وېي له وېي زو يېي که په لاسي رو وېر ووي فونابېان ده پېش له لاکامي فورساي لورکي فېر يووني زمانکي مېلي وک لېنگليزي له تړان چوارېو يارا.

له کوناي باده که ماته و مدلين چمنده توناي فوناي پوځي پېشن واني وشمو ده ستواوه شوې پتر پېش، شاهر لږمه له پېګه پېشن پان خوښتمه وېش، هم وشته به شېوېه کي لاستر وېر اتر کړګاي ناجالاک پېشن مدلين و دېبه پېشکي کړګا چالاګي به کي وشمو ده ستواوه فوناي. نه پېش تېنا دواي چمندين به کارهنيان هم مېرې پانته به که له که کړدنو توو سيو ده ته نېجام ددو نين.

نه نېجام

بايخ نه دان به وشو ده ستواوه له لايېن ويازي پېشن ووتن که له وېي

نويست ناکات که شېکي دوو وېرېو بکاته ناو هر همدنگ. خوښي اساي پروسې به هر همدنگ ده پېش تېنا نه گره نزانېي واني وشه پک بېته هوي نه گېشې ته واي ده پک بېان پلرجه نوو سړاوېک. نه پېش اده گېه نه که فوناي ده له لاسر همدېان وانا له روښاني سېچدا اېجنېش. هم کارامه پېش زور گرنگي چونکه ده پېته هوي پلرجه کورت نودن کاتکي به ترخو کوشېکي زور له لاکامي که مېوونه وې پناېر دته و هر همدنگ.

پو هم مه به سېش ماموستای دلسوز ناوه ناوه که ده سېه کي خوښتمه وې نه سېشيانده کات پو مېش کړن لاسر همدېان وانا. لېرېده فوناي هوي دوز پېنموي وانا شاره وکاني دېر پېنک ده دات. تالي کړدنه وېي له نوانپېش چمنده پسرپارک ده گره پېش خو که ولامېکي راستم وېي پان ناشکر پان نه پېش له ناو دېک پان پلرجه نوو سړاوېکدا.

ګرېان فوناي هم رستي خوښتمه: Water vapour and other gases were trapped in the hot material of the young earth.

لېرېده ماموستا ده توناي داوا له فوناي پان بکات هم رستي خېوړه وې تاواوېک نو پو هم مه به سېش په کي له وېشاني لورېا دان همدېي لره: Water vapour is a....

(liquid, gas, solid)

له مېش خوښتمه په کي تره:

Going on a journey is very pleasant, but I like to go by myself.

I can enjoy society in a room but out of doors nature is company enough for me.

لېرېده ماموستا ده توناي هم پسرپاره ناماده بکات:

The writer can enjoy the company of other people.....

(a) When he has a walk.

(b) when he goes on a journey.

(c) When he stays indoors.

هر چه نده خالي سېنېم (c) به ده پي نېساي ناکه وېته به پلرلو هم پارچې سهرموددا زماره پک هومان به ده ستواوه که نېمه ولامه راسته که به.

هر وېا ماموستا ده توناي چار به چار چمنده راھنيانکي هاوچېشن ناماده بکات له چمنده ده پکي لېنگليزي يا چمنده ده پکي وېرکړاي باريته نه مېه يېه کاني فوناي.

دنان گرنگي سووې هر همدنگ پېشه هوي دوو رختي گرنگي سووې پري همدېان له مېشکي فوناي دا. نه تاته نه گره فوناي پرياري دا پېش به دواي واني وشه پک يا ده ستواوه پک پکي پکي پکي له ناو هر همدنگدا

ملخص البحث

«نحو تعليم المفردات الضويية في المرحلة ما بعد المتوسطة»

د. عبد الحميد يعقوب جبر اليل
استاذ مساعد
قسم اللغة الانكليزية - كلية الاداب
جامعة صلاح الدين

لقد أدى اهمال المفردات اللغوية النسي من قبل الطريقة السمعية -
النطقية التي سادت مختلف انحاء العالم قرابة الثلاثين عاما الاخيرة،
خصوصا في المراحل المبكرة من تعليم اللغات الاجنبية، الى لجوء كبيرة في
عزيرين المفردات اللغوية لدى طلبة المرحلة ما بعد المتوسطة وبالتالي المرحلة
المتقدمة. الا ان الطريقة المذكورة وانماكس للمفردات على الكتاب المنهجي
ليست هي المسؤولة الوحيدة من هذه المعضلة حيث ان عددا كبيرا من
المدرسين يتحملون لقطالا يستهان به من المسؤولية بهذا الصدد.

يوضح هذا البحث كيف ان المدرس المخلص والكفوء يتجاوز حدود
طريقة التمرين التقليدية والكتاب الفراد احيانا لتطوير كفاءة الطلبة في مجال
المفردات اللغوية للغة الانكليزية ليس فقط على صعيد الاستيعاب بل وعلى
صعيد الانتاج ايضا.

ان تطوير القدرة الاستيعابية والانتاجية للمفردات النشطة لا يحقق
دون فهم العلاقة الدلالية بين اللغة الاجنبية ولغة الطالب بديهة ومن ثم
التعرف على استخدامها للتواصل من خلال تدريب منظم للطلاب على
تمثيل الادوار وتقديم تقارير شفوية او تحريرية قصيرة ومفهومة حول
الاحداث والالية اليومية والاحتمالات الخاصة للطلبة.

ومن جهة اخرى ينبغي عدم إسقاط المفردات غير النشطة عن الحساب
ويتم ذلك من خلال القراءة الواسعة والاستيعاب السمعي وهاتين اهمية
تدريب الطلبة على صياغة الكليات والاستدلال واستخدام الغاموس.

الا ان ذلك كله يتوقف على اشراف وتوجيه منظم وفعال من جانب
المدرس.

نزيكي مي سأل له جيهاندا بلأويووتوه به تايبهق له قونافه
ستدنتاي به كان فيركدن زمانه يانويه كاندا يويوتوهي كه له تيكي زور
كه وري كوكاي وشو دستوازي قوتاي قونافي دواتاوه ندي ته نانت
قونافي ينشكه وتو. به لام نهيا شيوازي ناويراوو رنكدهاته وبي
له له كه كي له كتبي مه نهجي دا بهر رسيار زيه لهم كيشه به، بهلكو
زماره كي زوري ماموستايتش بهر رسيارن لهم پر وسه.

لهم باسه روون دكاته كه چون ماموستاي دلسوزو زيهاتو وناوه ناوه
ستوري شيوازي ته قلبي لي كركدن كتبي مه نهجي جي دهيتت بو
بهري يندال تواناي قوتاي بهن سبارت به وشو دستوازي زمان
ينكليزي له هدر دوو لاسي زيكه يشن بهر هم هيندا.

نكه يشن بهر هم هينش وشو دستوازي چالاك تايبه دي ين
نكه يشن بهر هيندي سباتيكي له نيوان وشو دستوازي زمان
ينكليزي زمان زكاي قوتاي له سهر ناداو داي لهم وه دستايتان
شارمزي دهر بهري وشكان بهر يكي سباتي واتدارو له قوتاي دا
به كار هينانان بهر مه مستي بهر هيندي كركدن سروشق بهر رايتايتيكي
ريكوينيكي قوتايان له سر رو لواندنو ينش كمش كركدن زاپورون
زاره كي ونورسوي كودت دهر بهري زيانور ووداه كاي ورواته.

له لايه كي تروه دهر وشو دستوازي ناچالاكيش لهم باه خاتنه ين
بمش نه كريت. له مش له ريكي چالاكي غونينده وري فراوانو چالاكي
نكه يشن بهر يشن دهر كي. ليردا ييرده يسته قوتايان زاپورين له سر
دارشن وشو هه هينانو بهر كار هينان لهر هينكي چاك.

كوكاي وشو دستوازي قوتايان، بهر چالاكو ناچالاكوه، بهر
سر بهر شقو بهر شدار بوون ريكوينيكي كار يكي ماموستا بهر
ناسيتت.

سهر چاوه كان

1. Bright, J. A. & McGregor, G. P. (1976) Teaching English as a second Language. Longman, Hong Kong.
2. Lado, R. (1979) Language Teaching, McGraw Hill, Inc., India.
3. Murcia, m & Rosenweig, F. (1990) Teaching English as a Foreign Languages, Newbury House Publishers, Inc. USA.
4. Widdowson, H. (1979). Teaching Language as Communicatio, OUP
5. Wilkins, D. (1978) Linguistics in Language Teaching, Edward Arnold, Ltd., London.

په ندری پښتنيانمان و کتیبه کې الحکمة الکردیه دکتور به در خان سندی

ليکونکي يوه
ناميده رفيق حليمي

پښتني کې:

په کمې ناسپښم په پښتني پښتنيان له مندا ليمه يوه پړو په هڅي خوا
لي غږ شپو شاعيري له لمبه سوړې په ناو بانگي کور (خاله)
پير هميرد) يوه يوو. هو چه نه د چرېن يو مالک د هېر ورومه ورومه کې يوه
تاهاو داو په بردي به وروژنه به تايين وروژنه ي (ژين) که خوي دري
د دکر د وپه گزگارو کتب داپوشر ايوو. خوشي هميشه چاري به سر
لا پاره کانه هو يوو. گشت ژماره يکي زين غوژي چې لا پاره ي (پک)
ونه په کې په چوکي، (دمست کردي) خوي له گدل په کټک له پښتنيان
دېکر دن په شير، تپا پلاو دکر ددو که ددچروم پوي ددخوښمه يوه.
له وکاته ورو کړ ددو ي نو پښتانه يوو په خو وليم. کافي کتبي (دراستي
الشعر الکريدي) (ماموستا رفيق حليمي) م غوښتدو که له فدره نسي يوه
ودري گير اوته سر هردي، له پښتني کې په کې پيدا ديم، دانري کتبه که
شاعيري له فدره نسي (لوسي پزل مارگرېت) "نو په ي: کور دزور ناو بانگي
ددر کړ ددوه به پښتني پښتاني هيچ بابه نيك زيه له گير چه ند په ندي کې له
سر نه نيټ پک يان دوان هميت. ماموستا رفيق حليمي ونيو په که له
شاعيره په کتيبيش له سر په پښتنيان داناو ددو خوي وانا ماموستا له منشي
ور گير اوته سر هردي په ته ما په بيخاته ژير چاپ. به لام په داخه يوه وا
دپاره هر چه ند ودر گير اوته کې هم په ته نويانو له چاپي بدات. جا پوه من
له وکاته ورو لوانه خوازم پاش نويز يته وديه يکي پاش چيم يي يکري يټ له
پاريدو په يکدم و له وديا ودا ددستکرد به نوو سيني بابه نيك له سر په ندي
پښتنيان هڅتانه واونو نه يوو يوو يسم (ژاندي جمهور په) "کزيو نومو يه ي
سازانندووه پوه هغه نگاندي کتبه کې دکتور به در خان سندی (الحکمة
الکريدي). هر چه ند هڅتانه نو کتيتم دمست نه کويو يوو. چووم (به
داخه يوه به سر تا که پدا نه گدشپو گدگيش لودي وژا، به گو بکر ان نه
دده گيش له سر تا ناولوي (ميگر و فو نه که) هر چو نيك به و. نه
کزيو نه وديه يوو په هڅي بير کړ ددو له گز ريفي ياس کم په جوړ نيك که

باسي نه کتيبيش بگرېته و، چونکه وک پوم دمر کدوت سر وچا وديه ي
نيچگار به تر خوله زور له واوني تايستاپر دمست گموتون فراوانتره. به
تايست چونکه پښتني کتبي زور به سوو ددو نه واوني ددبانو يټ په چتر ژير
بيچ وناو ان نه م گنچير سامانه مزنه که بار بايرمان پوهان به چي
هڅتو وېن. پيش شې کړ ددو ي نه م باس به گشي. په کسري ددليم که
دکتور به در خان به م کتيبي (۳) ناوان گرننگي خوا لي غږ شپو (شېخ
عمدي خالي) به چي هڅتانه، که ي گومان ناوان هدمو ومانه له ماتشي :-
پک: شيخ محمد (له پښتني کې کتبه م غوښدا) (په ندي پښتاني) ونيو يه:
له ي لاري کور ددو ندي م پښتني پښتاني کور کور ددو نه ددو ندي
تر "په ندي پښتانيان هم په له دنيانو لادو شاره کور ددگان. کور ددو
مردانو. بالي له هالان دواو لي بکن به لادا پو کور ددو يان.
دوو نه گير هدمو وروښتدو يکي کور ددو له مادي ژبان غوي
پويستي کونه لاد پل به چي پښتانه؟ ليستا وادشو ورووت نه که ونيو
ولات په لکو نيمه يش وک گلاو تر به سر چله پوي ژبانه و هر ساته له
ناوان پښتانيان له غوښتد. هغه.

سي: دزور پښتني پښتاني ومان هم په ته گير ودر بگرېته سر ومان
پيگاته به گدو سده م قالې دنگين چاوو راوي پاشان پو نه کات له
ناوانيان.

به م جوړه دکتور به در خان سندی هر نه نسانته په داناو له م کتيو
ودر گير اوته ورو پښتانه پو ژمانگي تر بر له هر چه رخنه په کې پاش پان
غراب ونيو شې کړ ددو ي به ودي (خزمه نيك) رازگه په کې نيچگار گرننگي
گده کې کړ ددوه.

پوژاندي تر خي له م کاره مزنه به سوو ددديت له پښتاني پښتاني، (په ندي
پښتاني) وناو ي چې به؟ په گشي لاي گشت گلاو جيهان، جالاي کور ددو
تايين، پاشان هم پيس چې به؟ له کور ددو يو پاراسترو ودر گير اتيان؟
وسو وديان چې به؟؟؟

واتاي (Proverb)
(مثل - امثال - حکم)

واتاي به گشي: به يي فدره هنگ: په ندي پښتاني به کوري وناو ي:
(ونو ي پښتوان) هي باو بايرمان. پوه پښان ددلين (ونو ي پښتاني). و
دانشت به وناو ي (حکمة) ۱ ونيو ژانايان. ونيو مزمزان.
به به هردي = (مثل - حکم - حکمة) = (قول - حکيم).
به به نيگليزي = (Proverb) و (Maxim) و (adage) م.

به ليکدانه ونيو له م وشته = ونيو (رومان - بيزي، قايم ورو تونول نه و.
نعمه به شي که گشت (ژمانگ) و شويو به که له (ادب) ويزي فولکلوري
که به زاري نه که به نوو سين پلاو يونه ورو. له وناو ي ليکونکي ورو تيز وديان
هم په له م بابه ته دا گميان به به شيکي فولکلور پان داناو نه نسانته
(ويکلو ورو لاور) "له کتبه په پدا له سر فولکلور (فولکلند) که

سالان (۱۹۳۰ - ۱۹۵۰) ی گرتنهوه.

شیخ محمدی خاں وتویق: بهندی پیشیان: وتاویکی کورن دیکو پیکي جوان به نامی به تومی به تینی کاری گهره که له دلو دسرونیکی پیداری لومدانی ناگاداری پیشیانمده هایتنه دمرهوه، له پاش بهروردو تانی کر دتهوه یکی زورودور دویزه^{۱۱۱}.

(ابن حیدر) به له لایه شیزاری وشمورسته کان له پندانه وتویق: المل - دوشی الکلام وجهره الملفظ وحل المسائل^{۱۱۲} به واتای گفتوگو په کی بزاوه و کر لک و اتانان به ترخو به هاداره.

نابا بهندی پیشیان به که له پور ددهم تر پاتا لای خومان همدوا داتاره همدوا دایسان جوانی خوشو شیخ محمدی خاں وتویق: -

بهندی پیشیان بهر اتو که له پوزیکي نهمده به جا بیچ وای داتاره؟ چونکه نابا بایران له ههزاران سالهوه پویان بهی پیشیویو شه زامدی بیرو پلوسی که له دست کر دی کومه له یو به یو زی بیرو پلوسی گل نشان لهدا له ناوگه لال تر دوا له ندهازی زیره کی و ن گیشتنو پی گیشتنو سمر کهوتیو بیرو بیرونهوی گله که پیشان دمدا له لهدی شارستان تیار لاشکرای دکا که لهو که نندامیکی به هیزو کار که یو شایستی زیانم ماموده. ناوچه به وچه بیان که نه لایوتیو له بهر پدا خزان و لک و پیک بکن.

بهندی پیشیان له دلو دسروون کومه له دها هل تر لاهو به به له همدوشت کاری گهره تره له دلو دسروون کومه له دهاو پی جیابازی له نار گشت چن پیکیدا جوانمو به کاری دیت بو به هیز کر دتهوی گفتو گوین.

هاتو میزویوی بهندی پیشیانخان به تهواوی بزانیه، گهر چونو بو چره که لهو به پندانه وترو او؟ نو کات گله یک پشت له بایست کومه لایه، زاین، نابوری، سپاهت، دوشنو خو همد. یومان و وون دمیرووه.

ههر بهم واپاش ماموستا (اسامیل حقی شاپویس) یش وتویق بهم (مستورانه)^{۱۱۳} کورده له (زمان) کان کومنه، پیویقی بهمن، نابوری، فیکری، رامباری، دوشی، تیگمیشتن، هه لک و کون، پیشان گله که دی داره. واته نمیش بهندی پیشیان به به شیک له میرامو که له یوزی (فولکلور) ی داتاره.

دکتور بهر خان سندی ته می به راستو رومان دو پسات کر دتهوه وتویق: «الامثال والحکم الکریه به جزء من الفلکوز» واته بهندی پیشیان به شیکه که له پور. و یوزرون کر دتهوه وتوه دهی احدی اوجه التراث الفکری الاجتماعی لدی الکرد وتلب دورا واضحا فی مجال العلاقات الاجتماعی من خلال اللغة البومیة للمدينة الکریه او الريف الکریه و رویو که له گنج سامان فیکر و کومه لایه لای کور دور و لیکي دهوات هه به له همدو بهندی کومه لایه به هوی (زمان) (وتو ویزی و یوزانی شارو لایق.

به کورن به شیکه له (کله پور) له (فولکلور) بو ویه که له میران بیرو کومه لایه کور^{۱۱۴}.

نابا بهندی پیشیان:

کدی؟ کدی؟ له کوی؟ بویچی و چون بهندی پیشیان کور داتاره او؟^{۱۱۵} به دهمه ههتا فیتا کس و لاهی هم پر سباراته به تهواوی بهه راستو رومان له همدو کومنه که پندرو ویتوه، هاتو. هه بزانیه لهو کات میزویو له سمر دمهاتان پاشیرو و وون دمیرووه له بایست کومه لایه، زاین، نابوری، دوشنو خو، و گشت په کات تر ی زیان.

هوی و فرقه سه پارت به میزویوی بهندی پیشیان زامدی لیکداته و می نابیه تره، که به جویکی لیکداته و ده: پز فووه: هیندیک وتویق: چونکه پندانه کانت دست کر دی کومه له، لهدر هه پی گومان هیندیکان. له ناز چنی پمز و هیندیکان له ناوچه پی پسا دایرو و راون پداوه هیندیکان له ناوچه پی خولکواوی، زیره یی پمز و هیندیکان له ناوچه پی خولکواوی

لوک همدو شیر و دستان و گور و و سمر گوز شیکي کومه لایه. لهدر هه هیندیکان له کالار به هیندیکي زور و پمز و جوانان و هیندیکان به پیجمو تایی. یو ویتی جوری کیم: سده سال بکیم بیکانه پرسق، دویلی همر دیت نوشتی بو جوری دوههم؛ دهصل فانی: همدووی همدو. دویلی شمل چیم کرد به خرم؟ به لام به تیکرای همدوویان جوانی همر به کیمان تستیو که کشف له لاسوی کور و صوری دا. و همر به که جوره و دنگور و و تایی و بر بیکه کی هه یو نیشانی شیکه کورن غوتی چند کسک له کات بو نه به هیندیکي پمز. چونکه همر به که له پسر هاتو چونتیو به کا هه لک لاه، له خوشی و دنگویدا، له پور و و تیر و دنا، له بهندی به پدسه لایه له سانی یا له خوشی دا. بیه هم پندانه وک تاییو که بالافان چلکو چونتی

لهو سمر دسرو و پمز و ناوچه هاتان پیشان دمدن که نیایه پدیا پور و همر به که میزویوی تاییرو سمر گوروشه یی دور و دویزی خوی هه به لام به دهمه و تاییست له ماته نه زاتار او.

هه ونده به گشت زاتر هه که زاتانان داتانان میز و و ناس و و یومان له، کومه میزویوی کل خولکواوی پلوی بایسر اتیان هی دور و پمز و د کومه لایه نابوری، رامباری و ویشیری، زانباری و لیکری. - یان به زاری (زار و کوه) به جوی شیر و گور و و (هه لکه پد دستان جیر و و و تهوه بهندی پیشیان پلوی کر دتهوه همر به جوره له وچه به که یو به هوی تر له تهوه به که یو به هوی دواوه ماموش هیندی تر ی زامی خزانان ناوه به همدو به همر و هیندیکان لیک کیم جیره به جوره گوروه. - لایه دایسان: همر زور و پیمان پاش پلوسون و له پمز و و هه به به کل هاتو. له گشتیان زاتی بهندی پیشیان بهر گهی گرتوه به دویزی لهو همدو سمر دمهات و تاتو تر شرو و تایی سانی گله کمان. چونکه بهندی

پیشانی سر و ششکی تاییه همی ۱ کورق دستو ویکوینکی خهستو
خوژل و اتاو جوان و شمو زار او مو هیندیکیشی وک شیره یاخود به تر سو
کیشمو له شیری پی دلین (سجج) به عمر می، همر و ماما چونکه له مانه دا
هه ست به لیشاری داسی پیر و پاوره کان ده کرى پتو به جولانی سوزو
هه ست ۱ بویه هم جوړه له وانی زياتر ناو بانگیان دهر کړدوه و
پاراسترون و هه مېشه به کار هاتون، به دم گورو وچو وکوه و زانوا
نه زانوه و ژندو پیاووه بوون به لاسان له پور کړاونو له بیر نه چونه توه له
گشت کانتو شو پیکدا به کار هاتون به تاییه چونکه کورد وک و تراوه
گه نچو سامانیکي نیچکار ده و نه مند به نرخو به عداوی هه به لم به تداو
وک لو سی پول مارگرت وتوی کورد هیچ شینک زه نه گهر چمند
په نندیک پیشانی نه له سري، پک دوانیکي هه ده به.

به لام بهداخوه له م دواي ماما په نندی پیشانی خمر یک پشت گوی
بخر پتو له پیر پیر پتو مو به به به له ناسی کورد دواي پدا ناواي. له لای
گه لیک که موه وک جبران به کار لا هینرین زوربان فری دواونون
بوونو رنگه و تریش بین. لیست زورور له نای ناسری نه خوند دواو دا
به کار دینرین. و زور له مانه که بگر گشت گفتو گویان مپه به نده تبه، و
په نده کان زوربان هینسا نه سو رساونه توه، که (خوالی پورن)
په نده کانیشانی له گه ل دینرین و به گهر هه وایر وای گومان باش خاویک
زوربان نه گه پیرینه پاورش پیشانی زینده به چال دین. له بهر شمو
چونکه وکرو تیان و دواي پتو مپه به نده تبه، په نندی پیشانی گنجو سامانیکي
به نرخو گشت گه لو میله تیکو به ششکی زور به سوودی که له پورمو
ناونیه میز ووی ژایان نه توه که به بو خوخو بو ناسیشی به گه لانی تر،
په نندی پیشانی له وژه لانی تر و وژانواش خرابونه کار و زوربان
کړاون به شیره و تویز پتو مو لیکو لیتو دبان له سر ده کړد کتب و بابیان
زوربان دلدا پز پاراستیان. له سر دمی (۱۶) هم و (۱۷) همدا
تینگل سره له ماما که پشیره لو تکه ... وک (جوزن های رود) "او
له مامر پکا بنامین فرانکلین ۱۷۳۲-۱۷۹۷ له سر دمی سده یی ماما
ده ست کرا به تویز پتو له پاری فولکلور، به تاییه په نندی پیشانی که
کمره ست پکی زینتو مو شارستانی فولکلوری دیرینه یه گال پیشانی
دماو که وک له پیشانی و تان زادی پیر و پاوره ی که له وکستر دمی کومه لو
به زری پیر و پاوره ی که پیشانی ده له ناو گه لانی تر دواو نده تبه زیره کړه
ن که پشیره وادی پشکه و تانی له شارستانی دا.

لای خومان به کم کس که پیری له کور دمنه می په نندی پیشانی کورد
کړدینه و نووستان مالا محود پایزی پدی بووه پو دیریمی میز ووی
نوو سینه و دبان پر وانه. پامی سر چاره کان.

شیری وانی به نده کان: هیندیکیان وک شیره ویکو و دواو
به راتیرن، و هیندیکیان له شیری (سجج). یاخود (پرسار و ولام)
۱- وینیه به نده شیری به کان: دناوی پروا بوزر و خانه، خویش بیخو نکه

پیکانه

۲- له شیری پرسار و ولام:

ه کویه پیت له پری؟ دوو چاوی ساخ

۳- هیندیکیان ته نیا رسته یه کی کورن هیندیکیان دوو رسته ن...

په ده گمن هه له دیر پک زياتر بگر توه.

وینیه پک دینیه کورت: «سوال کیمایی به»

هی دوو رسته یی: «سال به سال، خوژ که به پاره»

زور له پنده کان کړاون به شیره به له ناو شیره دا به کار هاترون. وک

نه وانی پیره میرد له وژانامی (زین) دا پلاوی کړدونه. هم چونی پیری

داریشتی په نده کان، پیر شوانی سر دوه. (کورق دهنه وازو)

سته کان و خستی و اتاو هیزی وانه کان له سر جولاندن ده سسوز.

بوونه هری ناسان به به کړدیان و تته و دبانو له پیر هانه و دبانو به م جوړه

پاراستیان له ون بوون و نه واندن، به دیر پایی له و سده دانی که هینسا

تیا دا. به نووسین نه سو رساونه توه و له بهر نه و دیش که له

ناو کورد دواو پداو له وژانواشی شایر و نه دبان هه لیکان دواو که له وانی

به شیره نه بوونو دمنیت، بیانکه به شیره بان ناو شیره دا پلاویان

یکه توه، وک هه کان پیر میرد پونه هری پاراستیان بوونیه شیره کان

په نندی پیشانی پیر میرد پونه گشت ژماره کان وژانامی زین و کینه کی

پامی پیره میرد:

(والیر میشا غمونه یه پیکک له مانه پیشان دمنه ن).

غمونه یه پیکک له پنده کان پیشانی کورد به شیری شاعری کوردی به
ناو پیککه پیر میرد:

گهردوخونی ئهم ئاسمانه شينه . .
 ههرجهیی ئی رووداوهی مهینه

چلکه هه دی به داو به تاو
 له پاشی نیسه عات نه بکابه لافاو
 خانوی ههزاری یی ئهرو و خیتی
 تووی زوړ داری یی مهر و مویی^{۱۱}
 ئهم رهنگاو رهنگش ئه یینی ئینسان
 نه ئی نه بایان دیوه نه باران^{۱۲}

کێشه کهی «الحکمة الكردية» :

(په نندی پیشیان) ی کوردی، دکتور پلرخان سندی :
 ئهم کێشه سالی ۱۹۹۰ ز (د مغازی و ششیر و بلاو کر دهنوی کوردی)
 له چاپخانهی الحرفه له بغداد له چاپی داوه بلاو کر اوتوه . کێشه که
 برقییه له (۳۴۰) لاپهرو . و زوړ به جوانو رووژو پوخته یی له چاپ
 دراوه بهرگیکی ئه شهنگی ئابایی توندو ئو ئی بو کر اوه ۱ بهرگی پشتهوی ،
 له سهر شیوازی چاپهمنی کتیی روژ ئابایی و پته که یی پوچوکی دانهر
 له گه ئه لێسهی گشت بهر همه کان بهر پکی پکی ئابلاو کر اوتوه . بهرگی
 به کهم سهرمانی کێشه که د مغازی بلاو کر دهنو ئای دانهری و پوچیهکی
 ئه شهنگی دهنکر دمی هه ئه ره ئه ئه ئای له سهر .

جوړ و شیوازی دانای کێشه کهی «الحکمة الكردية» :

کێشه که کر اوه به سی پشتهوه ۱ پمک : سهرمان . نووسی دانهری
 کێشه که ، دکتور پلرخان سندی . دوو ناوهرۆک : کۆمه له پمک (په نندی
 پیشیان) کوردی دکتور پلرخان کۆی کر دهنووه کر دهن به سهرمانی لیک
 داوه ئه و و ئابایی ، مه به سیان و کان به کلر هیناییاتی نووسیوه . هه ره ها
 بهر و پای له سهر هیندکیانو و پته یی له وانه یی و پته یان هه به له هه ره ییدا
 پشان داوه .

په نده کان به یی پاهت و پکخراون بهم جوړه - خردا - ئیشمان - بیر
 (هه ل) و ئاموزگاری - زیانو مر دن ماسو و اسق - کلر و پشته به خو به ستن -
 پارو سامان - چالو خر خراب - قازایی و عرس - به یه نندی کۆمه له پو و خیزان -
 زمان (اللسان) - بهر و مر د و شار مزایی - خه لدار ی خه شوم و سق و خوش خیرا
 - لارام چاره نووس یه زانین - هاو پشی و یار مهنی دان - ئه مر و - (د مهن
 بلاوی) به خه شوم - چلکی - میواتنداری - دهن ، دزی فو و فیل ناویانگه
 رووگر یی - جوړاو جوړ (همه چه شتن) .

سی - سهر جاوه کان کێشه که - :

دانهری کێشه که له پشته که یه که یدا زوړ بهر پکی پوخته یی و به شیوازی
 زانسته ، میژووی کۆکر دهنو و نووسیوه و بهر گیزی په نندی پیشیان
 گهرداوتوه بومان (یاسی کوردی ییگانه گشت له وانه یی له بهرمان دلوو

چوئو که یه که کوئو به چی زامانکو ناو و سهرمانی بهر همه کانیا ؛
 کتیب ، پاشو و بهاستو له مانه له کام گولار پاغود و ژۆناسدا پلاو
 کر اوتوه ئو له چی مهنوین ؟ .

به لام کان لێسهی سهر جاوه کان خوی به کاری هینان دباره هه
 ئه وانه یی ژماره وون به بهر دهنق که تووئو سوودی ئی و بهر گرتوون له
 کێشه که یدا . و له مهنی لێسهی له سهر جاوه نه که به کاری هینان :-
 لێسهی سهر جاوه کان کتیی «الحکمة الكردية» ی دکتور
 پلرخان سندی :

- ۱ . په نندی پیشیان (شیخ محمدی خالی) سالی ۱۹۶۷ ۱۹۲ لاپه ره به به
 بهراویزوه .
- ۲ . هه زار ییژو و به نده (معروف جیلوک) ۱۹۳۸ .
- ۳ . مه سل ئو مه نه ئو ئی (اور دغان جلیل و جلیلی جلیل) .
- ۴ . گو ئتیت مه زانو ئی مه زانان (حاجی جعفر) .
- ۵ . په نندی کوردی هه ر شیخ الله .
- ۶ . کۆمه له ئیکتیی فولکلوری کوردی (کوردی یف) .
- ب - له وانه یی ییگانه دایان ناوون :
- ۱ . (بهروانه په نندی پیشیان) ی (دکتور رمضان عبد النوب) (رو دلف
 زو وایم)
- ۲ . العبد الفرید ابن عبد و به
- ۳ . «الهران فی وجوه الیاه (ابو الحسن بن وهب) .
- ۴ . لیساکل و یدا بیر پتیاکان .
- ۵ . کتیی روژو لیکو به کوردی و هه ر مهنی . (رهنگه روژو) یه کورد
 ییت له (روژ) هاتیت له گه ر (رووژ) نیتیت به وانی (سوور) .
- ۶ . لێسهی سهر جاوه ی (په نندی پیشیان) کوردی (به یی سهرمانی کتیی
 «الحکمة الكردية» ی دکتور پلرخان سندی
 به یی سالی داتایو بلاو کر دهنه :

به گشتی دکتور پلرخان له (پیشه کهی) کتیی «الحکمة الكردية» و نووسی : به کهم
 کهسی بیر یی له به نندی پیشیان کورد کر دیتوه روژ هه لات ناسه کان بوون و
 زیاتر ئی له وانه یی (به کتیی سولایی کۆن) و به تایید له مر د به کان .
 ۱ . (ابو لیان) زیاتر یی له مر دمن له ناوه نندی سه دی نوژده مه سقا ئیشه یی
 ده له مهنی فولکلوری کوردی و له مه یی په نندی پیشیان کر دوه . هه ر
 و به باسی پله یی بهر و یی یان .
 له زانایان به ناویانگی فولکلور له وانه یی تر خیان داوه به فولکلوری
 کوردی .

۲ . ف . ۱ . کورد قه سکی^{۱۱} .

۳ . ن . ۳ . یاسار .

۴ . اوو ئی^{۱۲} .

۵ . ف مینو سکی .

چالاکي له ماته پته مای تومار کړئ له قشور ایلیو زمانه وای کوردی دامه زړاند . له ماته هو لیان دا فولکلوری کوردی کړیکه نومو روکیان

چمند کتیکي به ترخی به هادار له یواری (فولکلور) که له پوری کوردیدا دانه ا له پهن روژه لات ناسه کان وک .

۱/۶ . سوتین

۷/۴ . هریم

۱/۸ . زایاومان

۹/۱ . ماکش

۱۰/۱ . هابکون

۱۱ . بیوتر لیش روژه لات ناس سالی ۱۸۵۷ کوملمه ک به نندی پیشیان کورد له وانی (پایزیدی) کوی گردونه توه ویری گیر اونه ت سز له لالو روسی . واکه به کهم کومر موی پنده کان (مه لا عمودی پایزیدی) یوه .

۱۲ . لیلی ازار ولفا لیر سړای بر پلان له نر مینا له چالاکي کوملمه ی (جور ایلی لیر انور وېل ووسیای) (چران) له ناوچی له قلم لیدا کتیکي دانووه به ناویش (وینی پوختی نشوگر ایلی) سباحت به کوردی ولا پین ابر پلان و سالی ۱۸۹۱ له (تیلی) له چاپ دواوه .

۱۳ . سارکس هابکون شرمزای تاییس فولکلور (هرمنه یه) گملک (پندی پیشیان کوردی) ویرگیر اومه سسر زمال لمر مزل له گدل کوردی به کال له (ترانسکریپسی) له مرمه نیدا تومار کړدوه له سه پوته سسر چاره به کی به هاداری به ترخ یو له وانی لومزو دکه د توپز پنده پکن له سسر به نندی پیشیان کورد .

۱۴ . نیچر نوئل . - حاکمی سبسی (ینگلین) توپز پنده به کی به ناویش (کسپی کورد) وک له پنده کاپاندا دیاری دما) له کولاری (دواسات) ی روژه لاتو له لمر یلی) له له نند بلو کړ دونه توه . سوودی له ژبان له مه کاري له کوردستان ویرگیر توه .^{۱۳}

۱۵ . سالی ۱۹۵۷ له بر پلان (پایستی هر مینا) کتیک مرمه یه به ناوی (فولکلوری کرماتج) (۳۶۰) پندی تپا به زاری له دم له وانی وویاته ویرگیر اون به پی بیت دایش کراون .

۱۶ . سالی ۱۹۶۱ له سوتین (چاپخانه ی آدای روژه لات) کتیکي مرمه کړدوه به ناویش (پندی گله روژه لات به کان) (۳۵۰) به نندی کوردی تپا به (قن کوردو) ماموستای توپز پندی کوردی له (لوموگای) (روژه لات) له لیگیر ادور وینگی کړدوه به روسی .

۱۷ . نورسرو شاعیر ی هرمنی (لوسی پول مارگرت) به پارمق (هرم) کامران عال به درخان) کتیکي له سسر پندی پیشیان کورد دانووه به هرمنی لمره ماموستای خوا لی خوشبو ره لیلی حیگیش له ویرگیران کته کوی همدان شاعیر که به ناوی (دواسات فی الشعر الکری) به باسی

له موی کړدوه (وک وتومه خوشی له هرمنی موه کړدوه به کوردی) . ۱۸ . (روژه ایلیک) سالی ۱۹۳۷ که وک روژه لات ناسه کان تری هرمنه به هوی به درخانه کاتوه به نندی پیشیان کوردیان ناسوه بابه نیکی له (کولاری لیسلا می) دا له پاروی به نندی پیشیان کوردوه بلو کړدونه ، له ماته هیندیکان له نویسته کانی تعمیر بدر خاتوه و هیندیکان به زاری ویرگیر توه . بر پین له (۲۸۰) پند به پی یابته دایمی کړدون وک لایرو (شرف) خوشسوس . دلداری میزوو . لوات . هه سسو سوز . خوپه سستی (به کسری سروشی ژبا) ، کومه لایم کوروی شای ودهشت ودر پیشان دمدات) .

له مای له کوردی خومان به کهم کومر موی پنده کانی پیشیان کورد ماموستا (اسفاحیل حلی شاورس یوه) کتیکي (کسی پیشیان) گوستار لویون سالی ۱۹۳۳ له به لدا له چاپ دلوو بلو کړدونه ویر سیر شاعیر و لپلمسوی به ناویش کورد (۶۵۰۰) هزار به نندی لمره ، کړدوه به شهر هر جاره پو کیک لمر شیرانه ی له روژنامه کوی خویدا (روژنامه ی ژین) بلو دهر موه .

دوامین کتیب لم برار دما وک دکتور بدرخان سندی وتومق می ماموستا حاجی جه حفر (قسی موزان) زوی مزمه کان سالی ۱۹۸۶ ز له چاپ دواوه بر پین له (۴۵۰) پند . به پی به کان ریکشراون پیش لمره ۱۹۸۰ ماموستا هرمنه یه شخ به زاری به چپی کوملمه کی له چاپ دواوه به نندی کتیکي (الحکمة الکریه ی) دکتور بدرخان سندی سالی (۱۹۹۰) ز له چاپ دواوه له چاپخانه ی الحریه له به لدا لم کتیبی دکتور سندی دینیه دوامین کتیب له میرا لدا که له بارسی به نندی پیشیان کورد تومسرو او پینه ووه بلو کړاپنه و . . .

جگه لم سمر چاوانه . گملک کولارو روژنامه ی کوردی^{۱۴} به نایمق کونه کان وک (دیاری کوردستان) . همدی کوردستان دنگی گتی تازه . هاور . روناهی وگلاویز هت . له ماته بان لاپمری نایه تیان یو شم پندانه نمرخان کړدوه یاخود ستونیک له گشت زمار به کدا .

سلماتنق^{۱۵} کتیکي (الحکمة الکریه ی) دکتور بدرخان سندی

وک له سمر فلدا وکان (یانی جمهوریه) به میزوی ۱۳۵۰/۱۵/۱۹۹۴ لیلاریکی ویکشتیو یو سلماتنق (یکو لیکوموشی کرمه نونی) له کوشکی ویشیری له به لدا . به پیر یوه بدش . حسن جاف وله لندله کانی به لیلاریان کرمیو . . . محمد عرسو . سام الاکوسی .

به لخوا به به سمره کیدا ته گپشتو لمر لاولی دنگه گوره کوره که زوری وویزو وده تان به گوی گران ته گپشت . وچونک به د له سمره کای دکتور حسن (به سوسی زوره یه) وتوره کانی ترم دست نه کورت ، له بهر له واتیانم به لمرای لم لاپنوه به لیم ، به لایم به پی له

24

ندادن و خوی تره . لایا کتا به که به گشتی و به چی که چور کویت کش هیت ،
 منج سوودنکی تایید یاخود گشتی همه . . . یاخود نووسر نواتیو بی
 بگات بهو مدهمسی که یوی داتاو ؟ و نمو مدهمسه هیچ ترخی همه به یو
 گه له کی یاخود بو خوشنیدوار . له بهر نهمه هیندیک له کستی و
 و خوشنوز انباری خوشنیدوار همه کانی تری دکور بدر خان سندی دوا
 بووم به لام به دلمه و پکته نموی لگرتور بهو به بایته کی لی گهریم
 چونکه خوی سمر نووسری گوزله که بهو شاپویت یاسی تایید بلای
 بکرته . . .

به نده کانی پیشنانی له کنیی (الحکمة الکردیه) :

له و به نده کانی لیزه داتو مار کراو بی گومان که لیکان له کنیی تریشا
 ده بیزین به لام زوریشیان له سمر چاوهی واهان وون که رهنگ بهر دست
 گم کس کونین ، له بهر نهو له بهر که نه به یو کی فراوتر داهه نیت له
 به تداو به به زورترین به بند بهاریز ویت له و ن بوون بان لهواتند . چکه
 له به جوری ریکهستان به یی به بهست دابش کردن به بایته کانی بهم شیره
 نوی به دیتته خوی پیشنانی له چوارچوبه کی تازه تر دایو یاخو بی دانیان به
 جوری کنی همه درنگ . و کانی ورد بوونموه له لیستی دابشکردن
 به نده کانی ریکهستانو له شی کردنه یی همه به نده و بیرو وای سه بهارت
 به هیندیکان هست به ده کی و دکور بدرخان سندی وینه یی ره وشتو
 ههستو بیرو دای خزانیشان دها . سونج یدمه پاشو پیشختی
 به بایته کانی . ده بیزین به کیم بهارت دایناوه (خودا) به و به کسر پاش نهو
 (نیشمان) جا (هفل) بیرو قاموزگاری - زانیان مردن - واسی و ماف .
 له یی شایان باسه که له پاش خودا (نیشمان) ی داتاو له نهمه کیم نه .
 بروانه جوری دابش کردن لهوانی له کنیی تره داتو نووسراوون وک له
 کنیه کی ماموستا اسماعیل حقی شاپوس به (سیاسی) دست یی کردوه
 جا اهل اقتصادی . وله یی شیخ خمدی خال به یی پش رویشته . .
 بروانه بیرو دای دکور بدرخان سه بیزیت به زور به یی به نده کانی دیسان
 نهست ده کیت که لهوانی نهشته نیشان کردوه که ههستی بهوزو
 رهوش چالیشان دهمدن .

نایا کنیی (الحکمة الکردیه) ی دکور بهو درخان سندی هیم سوودنر خیکی همه بهو گه له کی یاخود به گشتی ؟

بی گومان ترخیکی زور گرنگی همه : به گشتی : نهمه سمر چاوهی کی
 نایا به بوخویندنو تو پز بهو له بابین که له پوروم به نندی پیشنان بهشکه له
 که پور . ۲ / سوودنکی بی هاوانی همه بهو پوروه به تایید بو ناسیی
 ییگانه نهو که تان به نهوی کورد ، یوزانیی ترخی که له پورماندو فراوان بو
 بیزین رادی ییگه ییشنو ییگه ییشنو ووشیری و انباری و دوو یینو
 لیکانه نوی کورد . و پور کورد خوی نهمه سمر چاوهی کی کی تریت رویشته .
 که له بابویرمانه و یو مان ماموستو هیتا زور بانی تو مار به کراوانو
 نه ترسی همه له و ن بوونان . و بی به پکی ده لیم که تاپستا چند کتب

له م بایته داتو اوان به کوروی همه چند گشتیان به ترخو به سوودن به لام
 دتوانم بلیم نهم کنیه جیاوانی همه له گم له نمانو نو جیاوانی به زور
 زور به خداره یومان - پیشه کی نهم کنیه وک باسمان کردوه له سمر دتاه
 بهشتین سمر چاوهی به یوسه چاوهی به نندی پیشنانی کورد نهو مو
 سمر چاوه کانی کنیه که خوی دهر گایه کی فراوان ده که نهو بو گشت لهوانی
 له مودو ییانه موی له م بهو به تاسان دست به نه سمر نهو که نهو
 ساماته به هاداری یومان ماموستو . ههروها دکور بهو پیشه کی به چاومان
 وون ده کاته وون دکان خوش ده کت به زانیی ترخی که له پورمان لای
 ییگانه و داتانی کتیبو نویسی بهارت له سمر به نده کانیان به زمان خویان و
 دهمش هانمان زیاتر ده دات که خوشان تان یوزانین زیاتر یی بکولنه و
 وهران گیرین بهو یوزمانانی ده یانتر انوی بیانبار ییزین .

چهند تی بیی بهک له به ناو پیشدا :

وکل زاتراوه هیم خوی هیم کسلیک نه بی که چور کورن ییتو به یی
 ییت . له بهر نهو به یی که ناسراوه به زوری و گرنگی نیشو کساری
 لیرسراوی بی گومان ههرو تیزیک تانمواوی له به ناو پیشدا بهر چاو
 ده کویت . (له گم زور به ووری پیشکرتیت بهو رخنه لگرتن) ده کی تر
 له مته هیم نهو هانین ههرو باسیش بکرتین چونکه زور ساکارو بی ترخن
 یان ترخیکی و هابان نه یی شایان باس یو هیم له رادی بهرزی له م نه که به
 شووه که ناکاته . به لام دیسان و درنگه ههرو به نهمی نه ییش بلین
 کنیه که مکل لای بهر نهو . بیه ههرو به سوزاری چاومان یانه نهشتنه و بگره
 زور به ووری پاچوبه نهو چهند وینه به کمان ههرو زارودو بهو یی به
 نویی نهوی هاوو دکور کنیه کی دو بهار له چاپ دایه و درنگه
 بتوانیت سوودن بی و درگیر نهم چهند تی بیی به نیشته ده کی :

پیش له م دهو بیان ده که نهو که وەرگیران ناسان زیهه چاکترین وەرگیر
 به گراو عزانیت چی وەرگیر نه به وینه ده ده که ییتو به هانان ترخو
 کیشو وانا ، چونکه وەرگیر وکل داتر سهر بهست نه ، کام و شهو بهستی
 لا نهشتنگو جوان بوو به دل بوو چون ویست دایینت وریکی بخت .
 وەرگیر دهستی بهستروه دهیت چی و تراوم به کام شیوه جور و بهستی
 ههرو ده دایینت یو به وەرگیراته که همدان تر بهر کیشو ناچ یی ده که یی
 نایت دکور بدرخان خوی نهمی نیشان کردوه به لام دیسان هاوو
 وەرگیر ماموستو هیمو چهند جار یک به سهر وەرگیراته کهیدا بچیشنه ، به
 ته ماحو لاندن هیندیک و شهو بهستی به دوز بهستی نهشتنگو .
 ترخو کیشو بی همدان و شه به مریجیک به همدان و اتاوه بهستی ییت
 دتوانیت وەرگیراته کی به هادارتر و به ترخر بکلت . نهم ماموستو ههرو کی
 زیاتر ییوست . لهوانی به نه گم داتر ماموستو نهو و چاومرخی کر ماموستی له
 دست ده جیت . به یی شاپو که هیتا بهستی ییسیمان زور و و چاکره
 چیمان له دست دیت زور و به یی کی . - و ههرو لای الیخبر من عشره -
 عل الشجرة (چه که یک له دستا له ده باشته به سهر درخته کوه) به

لیرمدا دکتور بدرخان دریغی نکر دووه . به لام یو همل له چایدانه موی کښه کی لواته غوازیین ماموی زیاتری یشو توانیت چی کړا یو به چی هینان نامزدگاری کولیدار کوله لم چمنه ښیښه بیکات :

۱- گدلیک بهندی تر له کښه کېدا وینه یان هم په بهر مړ- وک یو کف پکون الکیش پکون الحسل، فرخ الطی عوام له ۱۸۷.

۲- جبار و بار کوهانی پچوړکی (کوته پشن مارک) په کار هښاوه به لام ناکوهانان دق نین کوته یان واثان. به نه با لایر فن شو کوهانان کښه که نامینت. وک بهندی ششمی لایر (۲۰).

۳- چمنه بهندیک له وده چیت دهی هیندیک وشه یان جبار ایت نه یوون ده که به به کور دی له کښه کېدا له وانهی پشکین دماختا کوهانه وه وک ایپا الجبار احسدک ایسا الکة اسمعی، وایزانم له جبار الجبار (خمسور) الحماة ۱۷۲۷.

۴- چمنه بهندیک واثان ورون نه له وده چیت وشو، له دی چاپدای تیا پیت. وک: وکان احسدک لایسطیح مصارع صفا واحدا ۱۱۹۱ و ل ۱۲۰ ظیر الجیر لقی شرام احد الحصین؟. هیندیکشان به همان واثا ودرنگه یون وک ل (۲۰۰) السارق شک پښه غننه نه کمر پو له دز واپه هم وکس موه پیت دهیت بکرت به (السارق بظن ان کل الناس سارق) ..

سهر له نجام

پاوپايران کالی هښتا نوښن نه زانراپو میز ووی نه موه که پاندو گله که پان به زاری به شیوې چیروک، کورته چیروک، شیر، شیری چیروکی، پله، مدخله، گوران-لا وانه-لا پلانه-سهر گورشته.

و پندوونوی (پښتانه) پلاو دکر دموو هره به وچوروش له وچه به کوه یو وچه به کړی تر له نه موه به کوه یو تره یی دماپه موه دپاریزو... له مات

په ندي پښتانه له گشتیان زیاتر ناوانگی ددرک دووه باشر پاراستراوه و بهر گشت دممیکوه بووه همیشه په کار هاتوو چونکه شیوازیکی ناپیغ هه بووه؛ کورن رسته، خستی واثا، ویکشتنی گلیکی به چوړی شیر به ترپو کیش یان (سبح)... نمه پوخته هوی له بهر کړدنیان به لاسان: و له بیر نه چوړنه وویان...

گشت گلیک و نه تویه که پندی غوی هه بووه هه په دیزای میز ووی به کسری هیناو پاراستو-من- له سمدکان (۱۹-۲۰) مدا پایه خنکی پایت دراوه به که پوړ به گشتی و به پندی پښتانه به ناپیغ نمه به شیکه له کله پوړ... له همان کاند گلیک زانیران ناپیغ شم پایه نانه له روزه لات ناسکان وک هی په کښی سولیات جباران و به ناپیغ نرمنه په کان کوهونه ته کوکر دتموهی هیندیک کله پوړی کور دی وشو کړدتمویانو چمنه کښیکیان لم باره پوه له چاپ داوه و پلاو کړدتموه. پاشان چمنه له وانهی له تاوچهی کوردستان زیاون وک میجره نوتیلو

یاخو د بهر همی زانیران تر پان دیوه لم په پنده وک روژه لیکو به هوی پندرخانه کاته وه، کښی پان یه تیان بهر هم هیناو سهارمته کسستو کله پوړ و پندی پښتانه کورد. له کورده کان غومان یو په کم جبار مه لا محمود پایزی دی له پنده کان کوکر دتموه و نوښوینتوه. له عراق په کم کس ماموستا اسماعیل حق شلوپس لم یواری داوه وکتی (قسی پښتانه) ی داناره.

له بهر ممرسی هوانان وون بوون پنده کان له ممو دوا، چونکه وک جباران په کار تافینرین، گدلیک نوښدراو تر کوهونه ته پشکین و لیکولیه ووه دانان کښی، یو پاراستی لم په پنده که زادی بیر و باومری پاوپايران و به شیکن له کله پوړی نه موه که مان و رادی پیگه شتنو پیگه شتنو وروشنیر و زیوری پشان دمدن، هره و هاما میز و خه پاتو چالاکی و سزاو نامزوری و دستوریکن یو وچه تاز که له سهری پوړ وون له روناکیده شکار هه لپهین به سهر په لکان زیانباوا.

جا هر نوښدراو کښی دانیت لم یواریده پشی غوی (خز مسق) وازگی نه موه که دی دکانو به شداري له پاراستی کله پوړی. به یی میز ووی دانان کښه کان تاناستا- کښی (الحکمه الکریه) ی دکتور بدرخان سستی دوام کښه سهارمته به پندی پښتانه کورد.

پاش بهر داجوړیکي گام ناوپشکینیکي خراب ناو لیکولیکي به په پله پل ناو شی کړدتموه کی پاش، یو سلفاند نرخی لم کښه که به به شداریم له کوک گرتن له وتو ویزی دیدارده کی پانی الجمهور به له لایه ن نم کښموه هه ستم کړد که کښه که زور لموه پایه خدار و به هادار تر و به سود و به ترخیزه که باسکرا، لم باس و لیکولیه ویم ناماده کړد، به لوبیدی لموهی پک لم واسی به یخمه بهر چلوو دو نرخی راستی لم کښه یو پاراستی لم به پله له کله پوړه کی یزانریت، لانونوښدراو میز ووا ناسر دانوران تر پشمان وک خوالی خوشیرو شیخ محمدی خال وونه یان اقوالی هه لکه نو کوردانه و مددانه، بکونه کور کړدتموه یی چتر هه په و نوښتو میانو پشکین و لیکولیک یو یو زانین میز ووی دانانیاو دانر یان چونکه گلیک میز ووی غوی نزان وک مندالیکه کېداو لیکو دایکی غوی نه ناسیت.

له کوکای دادم لیم هر یوین گشت نه وانهی دریغی ناکه له بوژاندتموه و پاراستو گشت پیدان میز ووی گله نو موه و نوښتایانو همیشه هر نستره یی دروه شداریم له ناسوی ولانده کماند بیز ورون کړدتموه و پگی و زانی وچه تاز کمانان.

په اوږه وکان

۱- (خاله) پیر میرد- حاجی توفیق له خیزان همزه ناغای (مصر د) بووه همان خیزانو خلی به پچهی (پچیته) یی ورفی جلیمی خیزانده کی و خیزان پیر میرد پوری و ن ماموستا ملحق جلیمی بووه (خوشکی باوکی که

نښکې کلاک فاتح هوشیاره. له بهر لاره هاتو چومان یوځای بیرمیردوئې ته ویشو غیزانه کشې یومان زور یوه. و هموموشمان گورو پچوک پیمان دعوت (خاله). پر وانه باسی (متو خاله پیرمیرد) نروسفې ناهیدیه رملین حیلې له روژنامې هاوکارېدا.

۲- پر وانه کشې (هراس له الشعر الکرمی) دانورې به لهرنسی لوسی پزل مارگرېتو ک. ا. ب (بدرخان) پاریس ۱۹۲۷ په نلوی *Une tude Sur La Poesie Kuyde* سانسار رملین حیلې له لهرنسی یوه کرډویق به هرې ۱۹۳۹ ل (۹) لوسی پزل وتومې که (الاب) (پزل) باندې له کشې (صر لونهوې کورې) غوږی که سالی ۱۹۲۵ له پاریس له چاپې داوه ونسویق. ه زمان کورې زمانیکې غوږه ترېو کشې هاوسنگې هېه. زمان کورډه نډې نشه ننگې زور به کار هاتووی نډایه. له په نښاندې ېنهمای گشت گشتو گوزگانو پر بره پاتې و بمواسق له گرنگر ېن نایه نه نډې زمان کورډه. و کورډه پندیکې هېه یو گشت شتلاو یو گشت باه لیک و لهر پنهانه به شېکن له زیانو ژیرې (زیره کی) کورډه پوره کورډه نوال هسې پراېمر گشت شتیک له سر وشنه پرېشو پودان یوې له لهر زما ته له لهره لې کمتر زېه. هند.

پر وانه ۱۰ به هرې به کی و لاکر قی مثل کل شې وکل موضوع و لهره الامثال هی جزء من حیاته و الله اکبر کی قد مکن الکراد من التمبر هن کل شې ل الطیبه ولا تل بلاغه حله الله من لطفه. ۳- پانې. نلوی جمهوریه. له کوشکې ووشنیرې کوپونه وېه کی سازکرد یو یو سلطانن کشې (الحکمه الکردیه) دکتور بدرخان سنډی روژوی پنځ شمه ۱۳۲۵/۱۳۲۶. پانه که هی روژنامې (الجمهوریه) به

پر وانه روژنامې هاوکارې ژماره (۳۰۰۱) ی روژوی چوار شمه ۱۳۲۶/۱۳۲۷ یو پلاو کرډونه ی (پوزانین) ی هم کوپونه وېه دکتور حسن جاف دېداره کی پر پېر یوه. له ماسوستانیان به شادای لیکز لیتو و شې کرډونه ی کتیه پان کرد. ماسوستان خروس و ماسوستان سالم الالوسی.

۴- شیخ محمدی خال په نډې پښتان ل (۹) ۵- همدان به سراجو لا پوره. ۶- همدان به سراجو لا پوره (۵). ۷- لهره ننگې هرې ېنګلیزې (قاموس الیلس) (المصری) الیلس اطنوان الیلس وادوار الیلس modern Dictionary وکتیه کی (الحکمه الکردیه) د. بدرخان سنډی. ۸- قاموسی هرې ېنګلیزې سهرده. قاموسی ېنګلیزې ېنګلیزې ویتسر ېنګلیزې ی. مودرن ېنګلیزې ی. وچه نډې تر. ۹- پر وانه گولارې (الادیب الکرمی) ژماره (۴) (نوسری کورډ) لال ۱۹۹۲ لاپره (۱۶۸).

۱۰- په نډې پښتان، شیخ محمدی خال، پنه کی. ۱۱- (الحکمه الکردیه)، دکتور بدرخان سنډی، ل. ۱۲- قسې یې شیان گوستار لوپون. گوته ی موزانو لهره ل، اسماعیل حقی شلوپس ۱۹۳۳ ل. ۱۳- (الحکمه الکردیه) دکتور بدرخان سنډی ل. ۷. ۱۴- همدان کتب (دکتور بدرخان سنډی). ۱۵- کورډلېسکی: لهره دېاره غوږی کورډه. ۱۶- لورې: لایا راسی په کی (اورېل) یت؟ له (لهر پیل یوه هاتیت و) ورډه ورډه نلوه که پان له بهر پهرې باخود زیاد کرد (نولقه) خالو پیت کال نویسن پان یې خونېنډه وای ل هاتو لهره ل جیان به ک خال پهرې پیت (ب) یوډه دوو خالو یوه پونه پیتی (ی)؟ ۱۷- پوډوژوې باسی نیچور نولیزو ژبان له کورستاندا پېروانه (بادداشت) کال خوال غوږیو ماسوستان رملین حیلې ۱۹۵۴-۱۹۵۶. ۱۸- پوډوژنامې (هډه کرستان) همدېه کورستان پر وانه کشې (الحکمه الکردیه) ی دکتور به درخان سنډی. سهرشکای و باسی سهرچاره کال په نډې پښتان. ۱۹- لهره وشی (سلفانمان) له جیان (ره خنه) به کار هینا چپونکه هیر چنده هزاران جبار دویات کرانه وېه که وشی وره خنه و رډه یه و تفسی و لای هر شېکن هډه و تیشان کردن زېه. لهره و هډه ییت گشت لایه لیک پېر پته و چالو غرابو به مېسې پرامق دان نووسر و دانو پو پور کرډونه یی غوږی نویسه کی تاخوینت و زیاتر سووې ل وډوگریت. و نیک لوانچ و پلار نگر ن و پیت شکانېل و سووک کرد پهره هه کی لایا له بهر مېسې ناییت و رښته گار یت باخود و رښته گار هېچ له بابه ته که نازانیتو بابه ته کن ناگات پان به وږی تاخوینتو یوه هډه پت چنده هډه یی زمان پلوریتو و پیکات به دسست که لا تا بلین کتیه کی جوییندو ته و پشکیوه. دیسان هډه له گڼل دهلین (رښته) نقد. Criticism) هر به وانه ی (زم) کرد دیته گوږی مان یوه نلواته خولازم له جیان هډه همدو دویات کرډونه ی سووې شې (رښته نقد) به جار لیک لایر یو له جیان و شېه کی تر ی واستو وږواتر به کار یت که همدو و لا پگریتو به جوړیکې واستو راست. و لهره و ایزانم وشی (سلفانمان) به واتای خسته نای لهره و و و کیشان و هاوسمگي تاکان باخود پهر و زوژمان. چاکي له لایه کی غرابو کم و کورن لهره ل کلبان پهر تر نو کام ترسز لایا دتوانین ترمه که بکین به هاوسنگي پهره که باخود له و پهر تریش له گڼ لای چاکه که نرم یوو؟ و لهره مېسې و رښته و راسی. نیشته کردن لایه نه کمپ کورقو لاوای بمسې واستکرډونه و پور کرډونه ی وادی نویسه کی یتو نیک شکانزو همدېش به جی نلایت ته ناته ته پوه نه ییت که رښته و زور زور نوانا پته له پایلې نویسه کدا، زانایر یی فراوال هیت له و بابه ته و لگشی و زور

٥- (بإحداثه) كان مأموناً رقيق حليماً ١٩٥٦-١٩٥٨.

٦- رؤي لعمى (هاوكاوي) ١٣/١٤/١٩٩٤.

٧- ديدار عمى ناضى جمهوريه ١٣/١٤/١٩٩٤.

٨- (رؤي لعمى) (زين) چند زماره كه له زماردن تابه.

٨- گوللارى گه لاويز - ميوا - يشكهوتن رؤي لعمى «رؤو بمانگه كوردستان» هت... و گه لى كى تر له رؤي لعمى و گوللاره كۆنو تازە، كانان چەند زماره بك گوللارى كۆرى زانبارى.

٩- (كتيى) هزار بيز و پەندى مامونستان معروف جياوك ١٩٣٨

١٠- (پير ميره) عوى، رؤي لعمى (زين) و كتيى كه بلى زيارو شيرى دهكا.

١١- دكتور بديرخان سندی عوى له كان بديرخان شيرى كار بدياو له ديدار كه و گه لى كى ديدارى ترى له مهور و شيرى دا.

١٢- (گوللارى الاديب الكردى) نووسرى كورد (١٩٩٢)

زۆر به وردى نووسنه كه باخود كتيى كه و رختى ئى دگر پتوله لم بهر كه بيز نو بهر كه سهر بختات. و پيش دصت كردن به ناوهر و ك چى (سهرمنا) پيشه كى، پيش دصق، ناوهر و ك چى، ئى بى، سوپاسى يارمه تدمران، لىستى ناوهر و ك، لىستى سهر چاره جگه له بيلوگر الياى كتيى كه) بخوشتوه. چونكه له مانه كلى ناوهر و ك - تا به لاسان بوانن له دەرگا كه بهر بچته زۆرى ئه كه له به نيمه كاته به غيشه خيش.

سهر چاره كان بابه ته كه

١- كتيى (الحكمة الكردية) د. بديرخان سندی ١٩٩٠ ز.

٢- كتيى (هلى پيشان) شيخ محمدى خالى ١٩٥٧ ز.

٣- كتيى (هلى پيشان) مامونستان حلى شاووس ١٩٣٣ ز.

٤- كتيى (دراسة في الشعر الكردي) فريى مامونستان و ديق حليى ١٩٣٩.

حکمتا و مانیسا و کتاب الحکمة الكردية

الدكتور بدرخان سندی

خلاصة البحث

العمل في العراق الاستاذ اسماعيل حفي شاووس. ولقد تابع اخرون في متابعة هذه المسيرة خوفا من ضياع الامثال واندلوا ما لبحثوا عنها ودرسوا وجمعوا الكثير منها في كتب ومجلات للحفاظ عليها لانها حيلة الكار واره ومعتقدات اجدادنا ولاما جزء من تراثنا وترمز الى مدى فهمنا وتقدمنا وسعة تفكيرنا وعمق تفكيرنا وهي كالسفن والقوانين لسير ابنائنا في ظلمها والانتقال عبر مراحل الحياة مسترشدين بتورها.

ولهذا فان كل من وضع كتابا في هذا الحقل له دوره في خدمة امته وفي الحفاظ على تراث القومى.

وبوجب توارى وضع تلك الكتب نجد ان كتاب (الحكمة الكردية) للدكتور بديرخان سندی هو آخر ما نشر في هذا المجال.

بعد دراسة وبحث غير قليل وتحليل وتعليل غير سطحي لتقييم هذا الكتاب الذي يساهم لبعض الراهات في تدوين (تاريخ الجمهورية) في ١٣/١٤/١٩٩٤ واحساس بان الكتاب يعني بالكتابة البنا اكثر بكثير مما وصف به واتفق والمن عاقد، لاعدت هذه الدراسة اسلا في ان اولاً: أضحت هذه الحقيقة امام الابوين وان اعراف الفراء باقية هذا الكتاب للحفاظ على هذا الجزء الهام من التراث القومى، كى يب بقية كتابنا ومؤرخنا كما قال (الشيخ محمد الجلال) لجميع كل ما تبقى من هذه الامثال وتسجيلها والبحث عن تاريخها وقايلها لان اي شعب او قوم لا يعرف تاريخه، كالطفل الذي لا يعرف ابيه.

كان اسلانا القدماء، قبل معرفة الكتابة والقرءاء، يتناقلون احداث تاريخهم عبر الاجيال بصورة شفوية بأسلوب قصصي على شكل حكايات وروايات ونصص قصيرة... او على شكل اشعار... اشعار قصصية. ملأهم، وقصائد قصيرة او طويلة عمودية... او اغاني... ثم الامثال والحكم. وهذه اشهر اكثر من غيرها لكونها ذات اسلوب خاص سهل حفظها واستعمالها وسد نسايا. فهي لصورة الجمل، كثيفة المعاني، والكثير منها منظم كالشعر او السجع.

لكل امة حكمها وامثالها ولقد حرصت كلها على حفظها المصور ولقد ازداد الاهتمام بهم جميعاً ودراساتها وحفظها بين القرنين (١٩ و ٢٠) بشكل خاص كجزء من (الفلكلور) او التراث الشعبي. في نفس الوقت توجه بعض المستشرقين كمستشرقى الاتحاد السوفياتى السابق والارمن منهم بشكل خاص نحو دراسة الفلكلور الكردي وجمع الامثال والحكم الكردية والتطبيق عليها، ولقد وضع الكثير من الكتب في هذا المضمار كما ان بعض المستشرقين الاخرين كالصياح والحاكم السياسى الانكليزي (نوتنيل) (الذي علقى برقة من الزمان في المناطق الكرديّة ودرس الشخصية الكردية من خلال حكمهم وامثالهم. وروزيه ليسكن الذي تعرف على الحكم الكردية من خلال الامثال على نتائج الملاء البديرخانية في باريس وبالله الفرنسيه. وضعا بعض الكتب او اعدوا مقالات حول هذا الموضوع.

من الاحراء انفسهم الملا محمود البازي يلى له الدور الرابدى في جمع الامثال والحكم الكردية وتسجيلها لاول مرة. واول من يادر بمثل هذا

نایا خواوهندی یه زیدی به کان مه له کتاوس ته وته می بوو؟

سهره نا:

د حسین قاسم المزیز

داستان نووړز لیخن... هه روه مانو پابه تانی که به یوه نندیان به پنجو بیاوان کورده کانو سومه ری کانه وه، سهره بارته به یوه که له مان نه وې له ویشره وه داهنه رانه له سازدان وینه ری (تصورات) ی له ستازی (Fantastic). هه روه مانو سازدان پاوه پرگه له لسانه کانیاندا.

له نهجاسی لیکلته وې پامه که دا، که شیشه به وې که سهر چاره وې داستانه که، به ستراره به نه لسانه ی خواوهندی سومه ری (دومری و)، دوه کونې له سهری سالی سومه ری دزاکموک (Zagmok) یو خواوهندی هموزی بابل به کان له جهژن سهری سالی (له کتیری - Akitu، بابیر خواوهندی و تاوره ی سوچه جهرازی به کان خواوهندی ده ملک تاووس له جهژن سهری سالی به زیدی به کاند... وه کونای هاتی به سهره کونې کاه ی تاسنگر به سهره زو حالو که رانه وې نه خستو تاج بو له ریدون.

که رچی چارمه سرگردن کیشه که مان لیردا به سفرو به رفره ووان پرته کراهه، هه مانو گر توره بو دراسه یی کولر له داهانو دا... وه واش بوی چو وین... که خواوهندی به زیدی به کان ده ملک تاووس له پاشمازی (بقایا) نه موه می به ستره و سهری هه لداوه (هاتو ته دی). نه موش بیویستی به لیکلته ووه خسته وویکی به رفره ووان پاوه ره دیرینه سهره تایی به کان هه به... نه شمان توان له موش له نهجاس بدین، چونکه هم کورته پامه که هه هه نده ی به به روه و یو...

ناهه ننگه گران که لانی هه رنه که (خیراقو، باکووری سوریاو، روژاوی ایران) به یو ته ی جهژن سهری سالفه له به هاری هه و سالفه کدا. (له سهره تایی مانگی نیاندا، که به مانگی به کهم داهنه ری له سالفه ی هه ووه که ده لاندنا). هم جهژن لاهه ننگش به خوشی به رفره ووان خواوهندی له لسانه ی، یان قاره مانگی خوراق داهانو که سهره نازو دراهوه ده گریز دوا (ده کرا)، که له سهره تایی گورانی وهری به هاردا به رهللا کراهوه نازا دیووه... سهره تایی ناهه ننگه که له باکووری خیراوه له ناوچه شاخو ی کانه وه، ده سقی کړدوه... هم به چو ته شیدا، پشتم

به زیدی به کان، که به یی هه و ژوربان کورون، هه تاوره کړ نیستاش له باکووری خیراق له شونه شاخو ی به کان ده ژور، هه ننگه یی به کان ده روه ی خیراق ده ژور... دوه کتیی به ترخیان هه به:

- ۱- جلوه، که شیخ علی کوری مسافر (۱۶۷/ک/ ۱۰۷۱- ۱۰۷۲/ک/ ۱۱۶۲) دای ناوونه یی له پنجو بیاوان دیر یی به زیدی به کان ده وې.
- ۲- له وې تر یان دکتیی وده ه... هه دوه کتیه که به زمان کور دین.

به زیدی به کان لهو پاوه رمدان، که ده ملک تاووس ه خوا ی ههم (شبه پان)، بویه ده یه رستن وریزی له ده گرتو لئی نریک ده که ووه وه، قوروا یی یشککش ده که... به زیدی به کان لهو دوه کتیه به ترخیدا، زور له لسانه و حیکایه ی تووسرا ووه وچه یی (له خیرا ی ده مانده گریز او بیا یو به یی ماره.

به زیدی به کان جهژن دیر یی خویان هه به، که به ناو بانگتر یان جهژن ده سهری (سالی)، هه لواز تر یش لهو جهژن مان که به لاسایر و توره به جهژن موسلمانه کانو مسیحی به کان ویر یان گر توره، چونکه دروسی سوونو چاویان بو یوه نه مریی کومه لایق به لندی.

زانایانو توره ووه که مان له سهره ناوانی پنجه یی خواوهند (مه ملک تاووس)، بیر وایو بوجوون جیواز جیواز یان هه به... له به نه ووه که یی بوجوونو بیر وایو چهره هاتو ته گریز و ناو تارتی به ستوا یی پست به هیچ لایکیان به ستر... به لام به یی بوجوونو چاره سهری غوم... له دوا لیکلته ووه... نیسو ونه ستوا ووه یو قولایی کیشه که له رابو ووه وویکی

فره کوندا، له هه ر یی باکووری خیراقو لهو هه رنه یی که دروسی به خیراقو به هه ران به وایو ده که نه لسانه ی به کان داستانی نووړزدا، یوم روون بونه وه، که هه شتاوه کو زور پابه یی گرنگه هه به گیانگی زانسی چاره سهره نکر اووه... بیر وایکی نه چری به به لنگه ده متیق دایز وراو، له سهره نه هه نیر اوته کاهوه... هه نا پتوانی کیشه که له به سهره تایی چاره سهره بکری... جلی له ووه هه نه بیر وایو کانی لیرا نادیاران، سهره چاوه کانیان ده راره ی شوینو کان په یی وایو ووه گریز یی بونه یی زبلی

به بلنگی زانستو باومری مه تیغی به ستوه، سه پلوت بهو که تم همری
له سده دیرینه کاند، له هه موو هه نه کۆنه کانی تری عیراق چتر بووه
عه لکیکی له دیرین سو سهرمانی ئیدا ئیشت به بووه. له جاله به نهوهی که

لهو خاگو به (زینگه به) له بار بووه بوو خوراکی رووه کی و گیانه و مری. لهو
عه لکه سهرمانی بهی که به کۆرکه نهوهی شه که وه به بوو چوون، له سهوری
ژیاو نو گوو زهرانیان کر دووه جگه له ممش نه شکمو شو که فری سروشیان
به دهست که نهوه که تی دا هه لکه نه له کانی سهرماو گهرما دارووی
ژینگه، و له شکمو: شانه م، هه زار میرد، زهری، جرمو.
هند. له نهو لهو له شکمو تانه دا پاشماوهی ئیشتانو هه نه دی شوینه واری
دو زراوه، هه لکۆلی زووی لیکۆلی ته موی شوته واره ناسه کانی، و له
گار ووه سولیکی، سپازو، مورنگان، سینو لوید و چهندادی، نهوه
ده به نه که مر ژف بهر له وهی زنجیره گوو انیکی هندی هیدی به سهردا
هاتی، لهو شوته دا ژیاوه.

کان که خه لکی کۆمه لکۆمه ل که چاکانه وه داده کشان بۆ ناو ده لکانو له
کۆمه لنگای بهو لک ئیشت جی ده بوون. نهوه کۆمه لنگای به بهو کۆتر بن گوندی
جوئیاری داهه نه نه له گندی، به نایه تی له دوو نهوهی لهو کۆمه لکۆمه لکانه
توانیان هه نه دی روو له بوو و نهوه هه نه دی گیلنداری کۆری ده سه مو بهو کۆ
فری کشتو کال بهی بهشی خویان خوراکی پیکه وه بن.

له پاشا باومر به ماوه پشاپوشه کانیان له نه که نهوه نه فاشه و شاهه نگه
به هاری بهی که به به نهی جهژن سهری سهله وه ده گهردا، له بهی نهوه
باکووری به کانه وه بهو بۆر نهوه. له نهوهانی (وه چانهی) که له هه ریه
شاخاوی به کانه وه باکووری عیراقه وه روویان کرده هه ریه دهشی به پر له
زه لکاهه کانه له دهشته ئیشتو که عیراق، که دویان ناوالان،
یان زهوی سوهر [کی-لین-گی Ki-en-gi] زهوی دهو نه ئیشت لان.
نهوه رایش بهی ده بیژی هه خاگی شه نهاره.

سوهر بهی به کانی به ده واپه و نه له بهی هینان نا هه نگه جهژن
سهری سالی زاگموک Zagmok، هه نه وایین و هیناو دهو شاته یان
به کار دهشتا، که له نهوهی بهو باکووری به کانه سوهر بهی به کانه وه
وهر بان گهر نهوه، چ به لاسایی کرده نهوه، چ به ژهر گهرن. چ به
کار کردن.

له و جا دیوان له جهژن سهری سالی به زینیه کانه (سهری سالی) و
باسکر دز کانه که عیراقی هینا هه لک تاروس، که له م جهژنه دا.

له سه زهوی به دهو کهوت. و له کشتی بهش به ومان ده گهر نهوه، بو نهوهی
هه سه و نهوهی عیراق به کانه، له زووی زوهراری هه نهوهی هه نهوه
چه به لهی زوهراری به کانه فری یان بداته دهو باوه (دهو بای سوور).

به زینیه کانه لهو باومر دان، که هه لک تاروس بهی خواوه نه دیان،
خواوه نه دیکی نازار دراوه، خوی خیر و خیری دوری خه نهوهی لای
بهردوه، نهوه، بهی زووانی لهوان. و له ماموستا الحسنی ده بیژی
دهشتی دهو کراره "و خوی شه (شهستان) دهوینی. له بهر نهوه به
لایانه و ناخوشه، ناوی بهشتان چینی.

و له سهو بهر گهران، بهی بوو چوون ئیشت ناوتانه که به سهو نهوهی به
جهو هه ر خوا بهرستی به زینیه کانه وه هه به. که ده گهر نهوه بهو
سهردمیکی هه ره دیرین له رابووردو دا. له به یان بهر نهوه سهره لکان
ناوتان ده له ک تاروس وه، بهی بوو چوون خۆم ده گهر نهوه بو نهوه می
هه لک تاروس له رابووردو ییکی هه ره کۆندا نهوه می کۆنه له بهو بووه،
که یاهو یان به نایه سهرمانی به کۆنه کانه هه بووه. نهوه نه که یان
گوهراره، سه بهرته بهوه کوشن و ناوه یان سهرام بووه ناواری له
گوشت کهی بهخوری، ده گهر له ناوه نه ییکی ئایلی به کۆمه لدا نه ییت، بهو
لهوهی بهیشت ناو لهشی هه موو لایه کوه. ههتا هه موویان و له به خیری
لی یشت.

تو به نهوه له باومر که سهرمانی به کۆنه کانه به پهرتو به لای کاریکی
گرنگو نیوست بو نه و چاره سهرا نهی که ئیشت بهوادی وایین و دهانه و نی
شیک له باره بهوه هه لک بهر بن.

تهوه لیان ئایلی سهرمانی دهو ناو گوهرانکاری بهی که به سهری دا هاتوه

بهو وای بهشی هه ره زووی زاناکان کۆمه لایه له نه نهو بهو ناو جیباو،
له نهو بهو ناو جیباو، نهو وای کۆنه لایه به بهو ناو کاری به کانه له سه نهوه
پیکه هاتوون، که ئایلی سهرمانی به خۆری ههردو به شه که بهوه
هه و بهو که کانه ته بیقانه کانه و له بهو، نهوه ناو له لایه نه ده گهری
به شهروه له هه یار به زهوی ییکی شه سه زه نه ده. گهری به سوکرین
شهوش بوو ییت، به بهشی بهی بهر نهوه به کار بهیترت. لهو به شهروه
به شهری به سهرمانی بهوه، له وهانی که له سهر له ستیره که مان (زهوی) له
شهوی ییکی سهرمانی کۆری ناوه له تاریکی دا ژیاون، هه یار به شهری
دهو باوهی لهو باومر که ته بیقانه ئایلی بهته. به ههزاران سال له سهو بهر،
نهوه نهوه. مرولی بهی (سیانتر و ب). که سهر هه لکانو هاته گوهری به
نیو ملیون سال پ. زاده متری، که بهو ترین ده سه مرۆک ناوه بهرین، که
ئیشاقو هه نه دی شوته واریان دیر نهوه (دو زراوه نهوه). هه ره وه
مرولی جاوه (پیکاکتر و ب). وینه و یزی (شه سهرات) باومر کهی
هینا وه که له نیو لهو کۆنه له سهری هه لکانه داوه، به لای مرولی

نیاندرتال - میزویی سمره‌لحاتی به زوری ده‌گه‌پیتوه به سمدی سه‌ه‌زلیه‌ندان دوهمین (۵۰۰/۰۰۰ - ۱۰۰/۰۰۰ ز. پ. لمتک سمره‌لحاتی همدی سمره‌لحاتی ویتیزی باورگی سالیکه (سازج) کوله‌کاپره، بر ولی لمتکه‌و شاندور (۵۰ - ۶۰ هزار سال پ. ز. ده‌گه‌پیتوه بوی کومه‌له مرزلیکی نیاندرتال، له‌باشا هم‌باورمه‌نه‌په‌کله پرمیره‌کوته‌گه‌شور گوزان له‌سمدی مر ولی نوی‌دا، که به مر ولی زیر ناو‌ده‌ری (Homo Sapiens) به له‌سمدی به‌دیی نوی‌دا، که مر ولی کسروماتیسون (CRO-MAGNON) ونه‌پیکو له‌دور‌دندو سمره‌لحاتیان له‌نبوان (۴۰ - ۳۰ هزار سال پ. ز) قاپه‌ری. . . له‌باشان له‌سردمی له‌جوره مر ولی‌ندا، همدی زیتسمور و گیان له‌پرو ووه‌گی گیزی ده‌شکی مالی‌کران له‌زوری‌زادرا چتران (له‌دور‌دیری ۱۰ هزار سال پ. ز). ه‌جوا هم‌مر ولی زیر و به‌سلیقه به . . . دمس‌کرد به پرمه‌میشان خوراک‌خوری ه‌جا ییزیو له‌کول خوراک خیر کر ختموم گیان به‌دای‌دا ییتوه . همدای همدی که توان به‌ه‌وایی له‌لش‌انی که ییزیقی یی ه‌میت له‌کاره‌کیدی‌دا، دروستی بکات. . . ه‌رچه‌ند نه‌شی توان بگاته‌پزیی س‌ه‌کوتن له‌پرمه‌میشان‌دا . ه‌م‌ا به‌ه‌وایی دمس‌ن‌ده‌په‌کار کردو‌جوله . . . دیاره‌ه‌ه‌وایی‌کرده، له‌ه‌دی به‌یشکی‌داو، ناسویی پیر کس‌خمدی وه‌ساک‌رو لیری کشک‌کلیو به‌خوکرمل زیتسمور (زیتسمال) پشمو بازارگانی نووسینو همدی سمره‌لحاتی زانباری زانست پرو، وه‌گه‌پیتوه‌پله‌ی زباری (حطاره)و شارس‌تان . . .

توی‌پیتوه‌ی لشر و بول‌جیو، له‌شولو‌جیا‌پز له‌ه‌وه‌ده‌کن، که‌گه‌لان سمره‌لحاتی گیتی - به‌ی - جبارازی، ویتیزیو باورگی نه‌په‌کامیان نی‌دا دمر‌کوت. . . به‌لام له‌په‌لا‌و‌زوی نه‌توان‌تینان دزی س‌روشت به‌وس‌تن، په‌تایان پرده‌په‌ر خ‌م‌الی به‌پیت ه‌م‌ا په‌ارینه‌یان ب‌لت له‌دروست‌کردن له‌ساتو، خ‌مر‌ال‌یات‌دا . . . خ‌مال به‌تاپ‌کاری‌ه‌وه‌کوته‌گه‌شو، س‌مر - ه‌مدان له‌لای له‌تو گله‌ سمره‌لحاتی ویتیزیو له‌شازی ییش‌حات م‌باردی دیاره‌ س‌روش‌په‌کاتو ده‌گه‌ز س‌م‌په‌کاتو ه‌و شفی، که‌ دور‌دیری زینگه‌ سمره‌لحاتی په‌کان گری‌وو، ه‌م‌رو‌ها له‌و س‌ر‌چ‌لو ووه‌گی زیتسمور‌دانی که‌ وایان دمر‌دندو له‌س‌ری‌مد‌لان . . . فر‌د‌ر‌ک لنگیز نووس‌په‌و ده‌یزی: «تایین له‌س‌ده‌سمره‌لحاتی په‌کاتو په‌دای‌وو، له‌ ویتیزیو‌کان م‌ردمی گیلو نه‌زاندو پیر‌لی‌وو هیچ له‌بارا نه‌یوو، د‌م‌حق‌به‌ س‌روش‌ خ‌ی‌انو د‌م‌باردی له‌و س‌روشت د‌م‌ه‌کی‌بی که‌ له‌ه‌موو‌لا‌وه‌ دور‌ی د‌ای‌وو‌ن».

له‌و گله‌ سمره‌لحاتی، باور‌یان به‌وه‌ ه‌م‌ا - به‌ه‌زی له‌ت‌ن‌شی‌ ناپه‌ل‌یز‌مه، که‌ ه‌زیه‌کاتو دیاره‌ س‌روش‌په‌کان چ‌وار‌م‌ور‌یان د‌او، ه‌زیکو چ‌ادوس‌ی له‌ه‌ست‌د‌ری می‌تایزیکو ه‌م‌پو‌ز‌اله‌ به‌س‌ر ه‌م‌وو

ش‌ت‌ل‌دا، له‌په‌ر له‌ه‌وو له‌نجاسی لا‌وا‌زی‌و گیل خ‌ی‌انه‌وه - به‌پ‌ی باور‌ی خ‌ی‌ان، له‌و ه‌زیه‌ می‌تایزیکو به‌د‌وان‌ل‌د‌ستیان ل‌یز‌د‌ش‌تی . . . له‌په‌ر له‌وه‌ لی‌ د‌تر‌سان نه‌کو د‌ستیان بو‌پ‌ری‌و‌ز‌م‌یر و‌ز‌د‌نگ‌ان له‌ت‌ل‌دا به‌ت‌ن‌شی . . . بو‌پ‌ر به‌س‌سی له‌مه‌ ه‌ات‌و با‌س‌ای‌کی ت‌ول‌و‌ت‌یز‌یان د‌م‌بار‌دی خ‌وار‌د‌ندو‌کر د‌نیان بو‌خ‌ی‌ان د‌انا (ز‌ری‌ان له‌ه‌م‌وس‌ری به‌ل‌نگ‌ز‌شی گ‌رت . . . ری‌سان له‌ ز‌ن‌ه‌ش‌تان له‌ خ‌ز‌م‌و خ‌ش‌و‌خ‌ش‌و‌خ‌ش‌ل گ‌رت (ENDO GAMY)، ته‌ن‌پا ری‌سان‌دان له‌ ی‌گانه (Exogamy) بی‌ن . . . س‌مره‌ل‌حات . . . هم‌باورمه‌ناک‌اله‌ به‌س‌تر‌وه‌به‌زوری‌و‌یش‌ک‌وت‌نی مر‌ولو‌ه‌وش‌ی‌اری مر‌ولی نوی‌دا، له‌مدی له‌دی ه‌زی می‌ش‌کی ک‌وت‌ه کار‌و‌کر د‌م‌و‌و‌ز‌لی ک‌ونه‌لا‌پ‌ل‌دا، له‌مدی له‌دی ه‌زی می‌ش‌کی ک‌وت‌ه اگ‌ش‌کر د‌ندو له‌نگ‌ر‌گ‌رن . . . توان‌ی مر‌ول له‌پیر‌کر د‌م‌و‌ی ر‌و‌وت - دا، ک‌وت‌ه د‌م‌ر‌ک‌وت‌ن، له‌خ‌مال کر د‌ندو‌دا، له‌ه‌ش‌ازی‌دا، که‌ به‌ی له‌وانه‌ ناپه‌کاری (ال‌ی‌اد‌ع) ناپه‌مدی . به‌لام به‌ه‌زی کم‌ توان‌یو‌ ن‌اش‌ی‌و‌ کم‌ ش‌ار‌م‌ز‌ای له‌کار‌کرد‌دا، د‌م‌و‌و‌کاری له‌ش‌ازی له‌ واقع‌ دور‌ب‌خ‌ر‌یت‌وه، له‌م‌ش‌پ‌وو به‌ه‌زی له‌وه‌ ج‌بار‌ازی‌ه‌یک پ‌ک‌وت‌ه نی‌وان له‌س‌م‌وره‌ خ‌ور‌اق‌ه‌کات‌وه، س‌م‌بارت به‌وه‌ که‌ کار‌کی و‌اق‌م‌و‌ کار له‌چار‌ن‌وم‌ی مر‌ول د‌کات . . .

ل‌ک‌ری‌س‌وه‌ زانست‌په‌کان واده‌گه‌پن، که‌ که‌له‌س‌ره‌ت‌ای - به‌کان، گ‌یش‌و‌وت‌ه‌ه‌ چ‌رار ش‌وه‌ له‌پیر‌ باور‌ی‌ی‌ای‌دا، وه‌ هم‌ ش‌وان‌ش‌ له‌نیو له‌وه‌کات‌و‌ل‌تر نی‌چ‌انه‌ه‌ ناو‌یه‌کت‌رو، ج‌وی‌کر د‌م‌و‌یان له‌یک‌دی، ت‌وز‌ی گ‌ر‌انه‌چ‌ون‌که‌ به‌ر‌ل‌م‌ندی، خ‌ماله‌کات‌یان خ‌وی له‌خ‌وی‌دا‌ج‌وی‌ج‌وی‌ه، به‌ه‌ر حال له‌ه‌ه‌ر چ‌رار ش‌وه‌ک‌چ‌ه‌به‌که‌به‌که‌ ل‌یان د‌مد‌و‌ن‌ی:

ل‌ش‌وه‌ی ج‌اد‌و‌یی (Magical):

هم‌ ش‌وه‌یه‌ دیاره‌ک‌ات‌و ه‌زیه‌کیان س‌روشت به‌ ویت‌ی می‌تایزیکو ل‌ک‌ش‌م‌د‌ان‌م‌و‌ه‌و‌ل د‌مدات هم‌ ه‌زیه‌ س‌روش‌پ‌م‌انو دیاره‌کان به‌پ‌ی ل‌ر‌م‌ز‌وی مر‌ول به‌خ‌اله‌پ‌ر، و‌گ‌ ه‌ش‌وه‌په‌کان ده‌گ‌ر باران نه‌بار‌ی‌و‌ د‌اول‌ی‌باران‌ل‌ر‌ین له‌خ‌و‌ای گ‌م‌وره‌یک‌دن، ده‌پ‌ن س‌م‌ری‌ل‌ خ‌انو‌وه‌کات‌یان به‌ ف‌او، ف‌او‌ر‌ش‌ین د‌ه‌ک‌دن . . .

ه‌م‌رو‌ها‌ک‌وره‌د‌ک‌ش‌ل ده‌گ‌ر‌ه‌م‌ر‌سان، له‌ه‌م‌ر‌ن‌ا‌و‌چ‌ه‌یکو و‌لا‌ته‌ک‌ه‌پ‌ان - به‌ت‌ای‌ش‌ گ‌رم‌یان، د‌ر‌م‌ت‌گه‌پ‌اری، ده‌پ‌ن پ‌وک‌و‌ی دروست د‌ه‌ک‌دنو د‌م‌و‌یز‌یت‌وه‌و‌ ج‌اس‌او‌ری‌و‌ گ‌و‌ن‌ده‌ک، پا ش‌ار‌و‌چ‌که‌که‌ به‌ خ‌ی‌انو‌ مت‌اله‌کات‌یان‌م‌وه‌پ‌وک‌ه‌که‌ه‌ل‌ده‌گ‌ر‌نو ده‌چ‌ند‌م‌ر‌و‌ل له‌خ‌و‌ای م‌ز‌ن د‌م‌بار‌یت‌وه، که‌ پ‌ار‌ت‌یان بو‌ی‌ار‌ی‌ی ه‌م‌ا د‌خله‌کات‌یان و‌ش‌ک نه‌یت، ز‌ور‌ ج‌ار‌و‌د‌ست‌چ‌ن‌ا‌و‌ته‌که‌پ‌ان ه‌ات‌و‌ت‌مدی . به‌م‌پ‌وک‌ه‌ه‌م‌یز‌ن: (ب‌وک‌ه‌به‌ پ‌اران). . . (گ‌و‌ر‌س‌ر).

بهره‌دهنده. چونکه له واپور داپه، که گیان ریز مویکی زینده‌گی رینکه‌پیکه
پو پو توموریش، له بهر توه همدی پی‌مینژن: «دواومری زینده‌گی»^{۱۱۱}
سه‌بارت به‌موی که مر و له سهره‌تایی به‌کان خویان خستوه و ژیر چاویری
خړانه‌توه، پار ممل لومړی دان، کهوان ته‌سور و بکن. گیان ده‌جول‌نځو
ده‌نگیسه‌به. گیان له جسته (له‌ش): ده‌چینه دهر موه له کسان
نوستن‌دا، ده‌گرم به‌توه پو. هر ودها گیان له بهر دوه‌خته‌کان، له‌دوا
مردنو و شک‌جرون، جاپیک‌پو ژباڼ پو ده‌گرم به‌توه. تسمه پار پدې
له‌وی داوڼ له ته‌سوری گیانه‌ومری (الروحي) خویان بکن له هم‌وو
شیک‌دا.

ناسه‌واری پیر ویاوړه سهره‌تایی به‌کان له‌لای په‌زیدۍ به‌کان؟

په‌گومان پو تپه‌ی زینتی دیر پی کوره‌ده‌کان هیچ له پو تپه‌ی زینتی
دراوسه‌په‌کانو که‌لالا هلو‌پن‌ن له‌ه‌ریه‌که‌ده، دواکه‌وتور تر نه‌پوه، له
هینانه‌مور دایانان ته‌سوران له‌تازی‌دا. پو رده‌پو توه له‌و سر وشت
گوزان‌گوز، که له ودره‌کسان سال‌دا به‌چاپو توه ورو ددا. و
هر ودها هر به‌پو تپه‌ی که‌لا په‌تپه‌ی که له نیرا نایاندا به‌پوه، تاپیت به
خویان پوه، م‌گرم به‌ریز مویکی کم چاوازی به‌پو تپه‌ی که‌لا، تاپیت به
هم‌وو که‌زیده‌پدا، له ورو به‌هر هم هینان جوداوازی له‌سته‌وای
گوزان به‌هر همی هر به‌گی‌کایاندا. له‌میش له‌به‌له‌و پوه پوه چونکه
به‌هر هم هینان سته‌وای که‌ش‌کردن، په‌پوه‌ندی به‌سته‌وای و شپاری
هسته‌کردنوه به‌پوه. و له‌گرم هه‌تاه‌کو تپسا نه‌توان تر ایت ده‌پیکر
نور سوا (نومار‌گراو) به‌زمان کوروی
چنگه بک‌وو رابور دوه کوروی په‌کوی.

له‌دیرین‌دا، به‌رو و بک‌ر تپه‌و: به‌تاچاری له‌و وشت به‌و سهرچاوانه
ده‌پسین، که به‌زمان کوروی نینو شیان لږمه‌دگر به‌دیر به‌وی کوروی
به‌پوتاه‌ی به‌تپه‌ی همدی سهره‌تایی به‌کان ده‌چینه‌پن، له‌نه‌جاسی
نیرینه‌له‌و گوزان‌کاري. پی که به‌سهر مر و لدا هاتوره له‌ژبانو
گوزان‌اندا، به‌رو ودها می‌ووی که‌لال دراوسی. له‌لاخ‌وی‌دا ده‌گرم به
له‌و، که کوره‌نیرینه سهره‌تایی به‌کان، هوانیش دپسان ته‌سوراسته
خه‌بالا تپه‌و پهرستگه واپور موی سهره‌تایی ته‌به‌کاسی خویان به‌پوه،
هر ورم که‌دین همدی شونه‌واریان هه‌تا هه‌تور ورم خویان ماونو
پار پوزان، ورم پاشماوه‌کان واپور که‌کان واپور ووه، که به‌هر لومړی
ماونیت رو وده‌ت، همان به‌رو دپوری خوشکه وپوون پو همدگانان
له‌کومه‌ل‌گی‌ه‌ماو به‌خیمه‌و (شاشی) پو کومه‌ل‌گی به‌چاپن. ته‌وچا به‌پس
له‌به‌وای به‌سهره‌تایی به‌کونه‌کان ده‌کونه به‌ری‌لشوی گوزان‌و ده‌ل‌گرم
داگرم، جگه لومړی چنگیش نیرا، پو ورم‌گرتو وچینه‌وی شیک‌له
کومه‌ل‌گانا دراوسی، که له‌وان گوزان‌و تر ویشکه‌وتور ورون. به‌لام

هو پاشماوانه‌ی که له واپور موی په‌زیدۍ به‌کانه‌و سهری هه‌ل‌دایو، به
وینیک‌پیک‌گشتی ماون پاریز‌گاری جه‌ومری خویان کړدوه، وک:

- ۱- خویان شم (شپتان)، چونه شپوهی (تلاوس) به‌و، که پالنده‌کمور
په‌کانه‌له‌پس مر وای ده‌چیت (مه‌له‌ک تاووس) به‌هرستی ته‌توه‌می.^{۱۱۲}
- ۲- واپور هینان، که گیان دهر ورون ده‌چینه جه‌ماومر موه له گیانه‌ومر ودا
ده‌زیت‌مور له‌رو و لدا سهره‌ل‌ده‌مان‌مور له‌مر و لدا له‌دوا دهر پوزان له
جه‌سهری مر و لدا، له‌دوا مر و لدا، ده‌گرم به‌تپه‌و^{۱۱۳} به‌هرستی گیان
(گیانه‌ومری).

- ۳- حرام‌کردن خواردن وروک (کاهو، که‌ل‌رم، هرنایت، همدی
سه‌وزو که‌وله‌که)^{۱۱۴} و گشت‌ش گیانه‌داران (به‌رازو، ساسی به
خړی گشت‌جزو کانه‌پوه، کلام‌سرو، که‌له‌شیر) له‌شیخ دستم
پوه‌نده‌کان حرامه، پوزان‌گرتن له‌شیخ دستم پوه‌نده‌کان حرامه،
پوزان‌گرتن له‌خواوند‌که‌پان (مه‌له‌ک تاووس)^{۱۱۵} به‌هرستی ته‌توه‌می.
- ۴- به‌پو رزوانی همدی دهره‌غی دپار‌پکراو (به‌هرستی گیان)^{۱۱۶}.
- ۵- له‌هنگی به‌کونه‌ل (سماط چلمیره)، له‌روزی چوارم‌دا له
جه‌رک‌دن‌دا به‌کونه‌ل (لاهنگی ته‌توه‌می)^{۱۱۷} ده‌گرم دیت به‌هرستی
ته‌توه‌می.

گه‌ومری پیر واپور موی په‌زیدۍ به‌سهره‌تایی به‌کان خړجی‌پو به
پو پو تپه‌ی که‌لا ساه‌سالی خوارونه چوارم‌پوهی کار‌تکر دهره‌م‌و
دراوسی: نیرا... و...

سامونشا عبدالرزاق الحسین دهریاری له‌و شمه‌کانه‌ی که له
په‌زیدۍ به‌کان له‌ده‌ده‌کران، ده‌پزی: کاهو، که‌له‌رو له‌رنایتو
هه‌ندی سه‌وزه که به‌پسای مر و لده‌پین‌دکرتن، خوار‌دینان پو
په‌زیدۍ به‌کان حرامه. وک ده‌پین حرام‌کردن همدی خورک
به‌تپه‌به‌په‌پین‌کړدنه‌و. که‌به‌پلیکی دواکه‌وتوه و هیچ داف‌به
په‌زیدۍ به‌کان ناپه‌غش، چونکه لاس‌لایو لویا، که‌د. ساسی سید‌تاویان
ده‌پزی به‌پسای مر و لده‌پین‌ناکرتن، هر ودها کدو (کوله‌که). له‌وی
واسی نیت هم‌شسه‌کانه‌ی که‌حرام، پاشماوه‌ی پو واپور موه کونه‌کانه‌پو
ماونه‌توه. له‌به‌هرستی ته‌توه‌میوه.

همندۍ پیر واپور له‌ره‌زبات، دهریاری بنج‌پوتوانی ناونانی مه‌له‌ک تاویس:

له‌مین زکی واپو ده‌چیت، که وشی (تلاوس) له‌به‌زمت‌دا،
پوتانی‌پو له‌وشی (گیوس) به‌و ورم‌گیر ووه، که به‌واتی (خوا) دیت.
به‌مسی به‌کاتش له‌پوتانی‌پو ورم‌پان‌گرتو له‌کینه‌تاپیر به‌کاتیانان
سهره‌تایی کانه‌ل‌دا به‌واتی (خواوند) به‌کارپان هینان، له‌پاشا به‌هره
گوزان‌و، هه‌تا پوتنه هه‌تا له‌تک به‌زیم (خوا)‌دا، له‌وچا په‌زیدۍ به‌کان

ناوانته که لېنښدا (ناووس- ناووز) بووډو په ټيږه برونه سالدو سړو دم گورډواو په (دموزي). له هغه لږتهک باوډمگي په پزیدي په کونه کاندې دهگوښت.

وه نه پټ هيمای خواوندته کان: (دموزي) سؤمريو (نوموزي) بايلو (ناووس) ي په پزیدو (ناووزي) سوږه حمرانيه کاني ته تيا له ناوېرو لږدا له په کوه، ټپکن، په لکو هه تاراده پکي فرمش له روي بيزميه يوه له پک هچن. له بهر له وه وا فرم دهکېن، که هه بهر کي له دموزي و ناووس، ناووز له په ک دهگوه هاتوونه نه خوازي و هچ کير وگرفتي له وده زيه، نه گهر جياوازي که ونيته نيوان پته کاتهوه سه يارمته يوه که گ وړانگاري يان په سرودا هاتيو جياوازي له گوگردن هه ندي پستدارووي داب، له نيوان هه ندي کوزه ي ددور له پک، په پټي سرده چو شين، خواوندی (دموز)

دعوتاري په زمان کوردي بيزري (نوشی، تاوسی، توی، ناووزي) چونکه پتي دال دعوتاري بگورډو پتهوه په پتي (ط پورت)، هر وک له ناوان شاري (دافوق) دا، زور په خه لکه که نوي دنيون (طاووخ)، يان (طاووخ)، هر ودهاله گوگردن شاري وچکي دوز غورماتو، دعوتارين بلين (طاووخ غورماتو) و (نوز غورماتو)، په لآم پتي (ز) دغورډو پتي په (س)، وه په پنجمونه نشو، دعوتاري په شاري (سرده) بيزري پتي (زهره)، وک هه ندي دالين: فلان زهره زيه. هر ودها پتي (م) دهگورډو پتي په (و) له زمان کوردي، وک:

وشی (نام) د بيزري (ناو)

وشی (نيم) په (نيم)

وشی (چام) په (چاو)

له هملسه نگانندو بهر وړکار يوه، دعوتارين بلين: ناوي (دموزي) دعوتاري په (تاووسي) و (ناووزي) گوگردن. په دوروي مزانن، که وشي (ناووز) خواوندی ناووز) خواوندی حمرانيه کان له يوه که ونيتهوه. هر چي هاته خواوندی بيزري (ناووز) له (نوموز) يوه هاتيو زورن ريني زده چي، چونکه پتي شلف وړ گيرادي پتي (م) له وشي (نوموز) دا. وه دعوتارين ناوان (ناووز) له (تاوس) يوه هاتيو غولري، سه يارمته بودي که هلو سينو دعوتاري راستوخو ليوي وهر بگيرت، چونکه نه هه هرياني که سوږه حمرانيه کان تيا دا نيسته چي بوون. و وکو له کتي حمرانيه توده هالووه، له نيوان وانکو ميدادا يو ووه هر همنان هر دین، که په پزیدي کان له ديترين زمانه وه تيا دا نيسته چي بوون، په لآم ناوانی (ناووس) له تهک ناوانی (دموزي و دموزي) په لکه گره، که چيني ي ناوانی (نوموز) .

دعوت له ووش بزانين، که حمرانيه کان ناوي (نوموز) تموز په مانگي چوارم دالين له سالنه که ياندا. هر ودها اين الدليم له وهرسته دا

دعوتاري: تورات په ايشاکاوي په نيمه پز خواوندی (ناووز) به ناوي (نوموز) يوه راندکشي. به به پنج ناوانی ناوانی (ناووز) دهخري. نيوان (دموزي) ناووس) يوه. په لآم کيشي دانان سئوري يوکاميا: راستو، کاميا: له پيش له وني تر دا هاتوته گوردي، له ناوانی (دموزي و ناووس) ناووزو پيوسي په لښکوليته ووه هملسه نگانندو دهراس. پکي ورو بهر فراوان هيه. دهنگ نه و جياوازي يه نيوان دموزي و ناووس يوه ووهمان رايکشي، وا هه مستکين، که دوو خواوندی جياوازي له په کتر هيه. په لآم نيمه واي يو هچن هر دوو ناوانته که هي پک زان، چونکه دموزي له باکووري حيراني بهر له ودي بگورډو پتهوه پز نيو سومي په کان له باد روږدا بهر ستر او. له همدان هر نيمدا بهر ستر او، که ده له کانو سي ي تيا بهر ستر او.

لېرېدا کيشي چوانتن له تهکانووس په بهر بلننه ناسراوي که پي دنيون (تاوس) دعوتاري چاوډي چاوډي چارو سهره پسر بار پکشي سر هملحدات تيا بهر لېرېدا ته که لپاري گونجاندن شي په شتيه، له ودها توهي که (دموزي) گورډو په (تاوس)؟ يان ناوانی و ناووس، له پاشمادي په رسته سهراني په کونه کانهوه سري هملخاوه؟ پاندي ناووس له زمان هره کوندا ته ونسي يوه بگورډو پک، که له باکووري حيراني له ريزان په رستي سهرماني دا ژيان له و کونه له بهر توه نه کهي خنوي (پاندي ناووس) پهراس توهو دسپه رداري نه يوه يوه په ټيږه پورې زمان، گر گورډو ياهني يي درامو هتا له لپان پورې يوه کهوتونه په رستو بدل خوشيان ويستوهو په چنه ندان له سانه يان هر پاردي تواناو هه يويون ووه تيا، که دعوتارين ودي سزاو له شکه نجهو نازو په خه لکي بگورډو پانهوه، له بهر نه ووه خواي خبريني به ليتا که وسته له په هه شت دهر گورډو.

له بار ياندا، که دهيشين ده تومتم ناووس، گورډو، يان يوه به خواوندنک شاپان ريزو، په رستو ياهني يي درانا پيشو له تيرن حوت خواوندنک خزه بهر پخت، ناوانی نه و خواوندنم په ده لک ناووس، له چي خوي دا به.

سهر چاو وکانو دهر که ناره کان:

۱- زاناي په ناو پانگه محمد امين زکي کورتي ميژوي کورډو کورستان، که ماموستا محمد علي حق له کوردي يوه کورډو په بهر يه- په هغه، ۱۹۶۱-۱۹۷۱ هره مه پتريه:

د. ساسي سيد الاحد، په پزیدي کان، دور په رگه- په خداداد ۱۹۷۱ ز. صديق اللعلوجي، په پزیدي کان- سوسل، ۱۹۸۶. ماموستا عبدالرزاق الحسني، په پزیدي کان- بيروت، ۱۹۸۰.

- ١١- میزوری ژبیری عالمی کوٹ، ل ٢٧.
- ١٢- دہر باری (سماط چلمیرہ) و (جھڑن بہ کوٹہ)، پان جہڑن کرڈن بہ کوٹہ، پتورہ: د. ساسی سعید الاحمد۔ الیزیدہ احوالحم و مستطادیم، ل ١٨٨-١٧٩/٢. ہرودھا پتورہ: مامزستا عبدالرزاق الحسی، کہ لہ۔ کتیہ کی دا (الیزیدین)، ل ١١٧، ١١٩، ١٢١، ١٢٢، دمیڑی: جھڑن بہ کوٹہ (رومنگہ گرنگین جھڑن بہ زیدی بیت، ل ١١٧).
- ١٣- پتورہ: انگلز، دائرہ احوال مارکس، ٥٩٨/٢٤. ہرودھا پتورہ و تارہ کی نیمہ دہر باری گوربانکاری نابوری، گولاری (کلیہ الاداب)، ١٧/٢٢٥-٢٢٧.
- ١٤- پتورہ یامزان، پتورہ: فروید، (موساویہ کتبی)، ٨٠١-١٥٧.
- ١٥- پتورہ: د. ساسی سعید الاحمد، ٥٩٦/٢٠. ہرودھا مامزستا الحسی۔ پتورہ یامکان، ل ٤٦-٤٢.
- ١٦- الحسی۔ پتورہ یامکان، ل ٨٧-٨٠. ہرودھا، د. ساسی سعید الاحمد، پتورہ یامکان، ١٠٧/١١٨.
- ١٧- الحسی۔ پتورہ یامکان ل ١٠٠. ہرودھا د. الاحمد، پتورہ یامکان۔ ہمدانی گیلندار و رودہ کی تشریح دہاوینہ سمر لہو لیستہ، کہ شمس کی پل پتورہ یامکان قد مدہ کراد، ویک (کنوٹر و) کدرویشکو، فاسزپلر، لوزیا، ١١٩/٢٠.
- ١٨- الحسی۔ پتورہ یامکان، ل ١٠٣.
- ٢٠- پتورہ: لہوی فروید دہر باری (زہالین) (موساویہ کتبی) نووسویہ، ل ١١٨-٥٠. فروید کتبی لہور (لہو دہر پاپ) دانامولہ سال ١٩١٢ دا بہ چابی گیلندار، بہ لآم من حیثا نمچیرہ.
- ٢١- کورنہ کی کورنو کوردستان، ل ٢٩٦. دہر کتاری پدنوس زمارہ (٣١).
- ٢٢- ہمدان سمرچاہ، ل ٢٩٤.
- ٢٣- پتورہ یامکان، ل ٤٢، ناری ہمدان و زمرہ شوقیہ کان: [آخویر امزدا] (آخویر امین) بہ شیرازی لہلای مامزستا محمد امین زکی و مامزستا عبدالرزاق الحسی ناریان ہنرہ. (آخویر) و ناری خواوند دہر پتورہ.
- ٢٤- ہمدان سمرچاہ، ل ٤٤ لاپہرہ کسان بہ تہواری و وونوس کدروہ.
- ١٠- عباس المزوی، میزوری پتورہ یامکان۔ بہ بغداد ١٩٣٥.
- د. شاکر حبیب، حیرانی باکور۔ بہ بغداد ١٩٧٣، ل ١٨١-١٨٧.
- ٢- خیر الدین زرگلی۔ الاعلام۔ بیروت ١٩٦٩، ١٥/١١.
- ٣- محمد امین زکی۔ کورنہ کی کورنو کوردستان ل ٢٩٧ دہر کتاری پدنوس (١).
- ٤- ہمدان سمرچاہ، ل ٢٩٧، دہر کتاری و پدنوس (٢)، کہ بہ وینہ کی گشتی لہ پنج پیلوان بیونیمہ کسان (الکائنات) و پنج پیلوان پتورہ یامکان دہوئی.
- ٥- جھڑن سمری سال دہر کتاری بہ کدروہ روزی چوارشہ کہ لہ مانگی نیساندا، کہ بہ کدروہ مانگی لہ سالنامہ ی پتورہ یامکان.
- ٦- پتورہ یامکان، ل ٤٢.
- ٧- ف. انگلز، لودویگ فیورباخر کوتابی لہلہ کی کلاسیکی لہلای بہ (رووسی)، موسکو، ١٩٥٢ ل ٤٨. ہرودھا مارکس انگلز (بہ زمان ہمدان) موسکو ١٩٧٠/٦٢.
- ٨- دینکی، لہرہنگی زانسی کوٹہ لاپہل، گزیرہ. د. احسان محمد الحسن۔ بہ بغداد ١٩٨٠ دہر باری ہاوسبرہ کی گشتی (الزوی) (الحسی)، ل ١٣٣-٤. ہاوسبرہ ہمدان ل ١٣٣-٤ [مہمست لہ ہاوسبرہ کی گشتی لہو بہ نایت زن لہ لہو چریش پتورہ یامکان: پتورہ، کہ لہ کتورہ کتین، و تہویرہ گزیشان تیکہ لہ بہ کتورہ (وہر گزیر).
- ٩- میزوری گشتی عالم، دائی لپتہ کت لہ زانایان سؤقیت بہ زمان رووسی، موسکو ١٩٥٥، ١/٧٣. ہرودھا پتورہ: تارہ کی نیمہ دہر باری لہلہ کی وضمی۔ گولاری (آفاق حریت) سال پنجم ١٩٨٠، ١٥٧/٥.
- ١٠- د. تہم فرج، میزوری ژبیری عالمی کوٹہ پتورہ میزور، دیش ١٩٧٥، ل ٢٧ (مہمست لہ ژبیری (حضاریہ)۔ ہرودھا پتورہ: سفوند (موساویہ کتبی) گزیرہ جوج طرایشی، چابی بیروت ١٩٧٧، ل ١٨٠-١. ہرودھا پتورہ: تارہ کی نیمہ دہر باری لہلہ کی وضمی، کہ لہ گولاری (آفاق حریت) ١٥٦/٥ دہر کتاری و پدنوس (٣٤) دا پلور کرادہ تہو.

ملخص البحث

هل كان إله اليزيدية ملائوس ملك طوطما؟

الافتراضات وتشعبها وإبتعادها عن الواقع وإفتقارها للبت برای مقنع الطامع. فلقد وجدنا، ونحن نعد بجوتنا، لا تزال خطوطا، وهي:-

١- دراسات من بعض أصول الأكراد

بواجه الباحث بشؤون الطائفة اليزيدية، وفاليهم أكراد يقطنون شمال العراق الجبلي، وفي خارجه، مسألة متشابكة معقدة من الأصل الذي انحدرت منه نسبة إله الشر [الشيطان] بد ملائوس ملك، لتضارب

٢- الجذور الاسطورية للحمة النوروز الشعية

٣- الفصل في نشأة النوروز الدينية الابداعية.

بأن المعبدين من الافراض متعلقة وبميدة عن الواقع، ليضها، للعلامة محمد امين زكي ود. سامي سعيد الاحد والاستاذ عبدالرزاق الحسني^(١)، وقد اوجعت العقيدة الزيدية الى اصول ايرانية، الى تأثير العقيدة الزيدية الزرادشتية-الماترية، عن الله الخير والنور وهو ارماء، والله الشر والظلمة وأهورامين، ونسبت تسمية الزيدية الى الديانة الجوسية، السابقة للزرادشتية، على اعتبار انحدر اللقطة [الزيدية] اما عن اسم مدينة «يزد» الإيرانية والتي كانت من مدن الجوس المهمة، واما عن المهم «يزدان»، بينا يرون عن الزيديين ادعائهم، حسب ما ترويه كتبهم المقدسة، الجلوة، ومصحفي رش [الكتاب الاسود]، بآلية وقدم معتقداتهم وان المهم «طلوس ملك» الشيطان، الذي وصف بطلوس الملاككة لجماله، قبل انفصاله وطرده من الجنة، بأن ليس له بداية ولا نهاية وهو ملاك ساطع قدم اعيد بعد سقوطه، ثم يذكر ون، امين زكي ود. سامي سعيد، غير ذلك بأن تسمية الطلوس مقبلة عن اليونانيين، عبر المسيحيين، عن لقطة نفوس *Theos*، التي تعني عند الاغريق (الله)، بينا يورد د. سامي، بتلخيص مكثف، العديد من الافتراضات والبحوث ومناقشاتهم عن احتمال ارجاع تسمية الطلوس ملك الى الله ثم حيث كان بعيد، بالإضافة الى جنوب

العراق، أي شمال العراق وسوريا ايضا، ولا عيرة باختلاف بعض الاحرف بين طلوس ونوروز لحرف الميم بلفظ باللغة الكردية احبثا واو، كما نام اسم ناور، نيم-نصف تيو، وچلم-عين-ساجور، وغيرها، كما يمكن ارجاع عبادة الطلوس كطائر الى ما كان شاعرا من عبادة الحيوانات المقدسة في آشور والطور المقدسة المستخدمة للحشر في العصور البابلية. ومع تفسيرنا للجهود العلمية الرصينة المبذولة لدى المذكورين اعلاه، فإن افتراضاتهم في جعلها في تقدم تفاصيل دقيقه عن الأصل ولم ثبت برأي قاطع عه، وعمره، في الوقت نفسه، الاكراه الاضمين من امتلاك العقيدة على ابداع تصوراتهم الخاصة عما كان يتمتع امامهم من تجليات محيطهم ومجتمعهم البسيط بينا ترى الدراسات الاثرية واللاتر وبولوجية والانتولوجية [العراقية] بان بنية قدامه الاكراه الدائنية في تنسلف عن مجارة نظائرها في المنطقة في اختلاق تصورات خاصة بها تنطازية [Fantastical] انتماسية لتجليات الطبيعة الخفية امامهم، فصليا، وللملاقات الاجتماعية البسيطة القائمة بينهم، الا نسيا، بمقدار الاختلاف في نمط الانتاج السائد لدى واللباين في مستوى تطورهم لدى كل منها وذلك لعلالة الانتاج ومستوى تطورهم الجعدي، بمستوى الوعي والامراك. ولا كان شمال العراق الجيلي يتفرد قديما باستلاك الشروط النظرية الملازمة آنثا للحياة، بتوليف القوت من المواد الضلالية. النبائية والحيرانية وملاحيه من مفار وكهوف، فكان من الضروري للبحث في

لغني المنطقة السحيق، الى نشأة المعتقدات البدائية لذلك الخلفنا للدراسة

تلك للماضي وما له من بدايات اولية لنشوء المعتقدات بروح علمية ويتجسد موضوعي يستلزم التحرر من سلطان الهوى - وانتمصب العرفان

والعقلاني، لدراسة الاشكال الاربعة البدائية: السحرية *Magical*

والفيتسية *etelakisw* والارطوطية *Totemisw* والارواحية بما هيأت لنا امكانية تقديم الافتراض معتقد يرجعته من ان العقيدة الزيدية تمتلك

رواسب من تلك الاشكال الاربعة بعد تطورها وتداخلها وان الاله طلوس

ملك كان طوطا معتمدين على ان السجق الذي يمثل الاله طلوس هو حل هيئة طائر [الرب القبة بالبطخ من دون ارجل] وحل تحريم نباتات

وحوانات وتقدس اشجار معينة وله قدرة خارقة في الشفاء والوليمة

الجماعية [سماط لجميرة (الاربعمون) في اليوم الرابع من عيد الجماعة

اليزيدي] وهي تشابه الوليمة الطوطية واعتبار الطلوس الها حاميها ومغدا

وخلصا وله القدرة الحارقة على الحق الضرر بالشر، مع الايمان، بالحلول

والفناصغ مما يدل على عريق صلة المعتقد الزيدي بالمعتقدات البدائية

الموروثة من الاشكال الاربعة وعامة من الطوطية والارواحية. واذا كان

من الصعب، لحد الان، الحصول على تفصيل كرمية مدونة توثق ماضي

الاكراه السحيق لان ذلك لا يتفق حثا ولا يمنع من مواصلة البحث

لاستنتاج لبسي متطفي، ولا كان انسان كهوف شاتيلر وزرزي وهزارمرد

وجومو وكريم شهر الذين تمت دراسة عظام هيكلهم وبقاياهم من قبل

كلرود وسوليكي وسبايزر واوونهم ومورتكات وستون لويدي وغيرهم،

ويتصون الى انسان يائند تاله الذي ظهرت لديه بداية المعتقدات المحيية

ومن ثم الانتباه الى الانسان المائل *lfoao segiens* انسان الكرامانيون

الذي تطورت لديه المعتقدات بعد ان تمت فواء العقيدة بالعلم، لذلك لا

يساورنا شك بان الاكراه القدماء البدائيين كانت لهم تصورات وتجليات

ولفهم ومنها دموزي واعضاءاتهم البسيطة التي دلت عليها الكشف

الاثرية ثم احدثت معتقداتهم بالتطور والتشعير والتفسير وخاصة بعد

تفكيرهم من الانتقال في طور جمع القوت الى طور انتاج القوت المتدريجي بعد

تدجين بعض النباتات والحيوانات البرية وتعلم الزراعة والاستقرار في

مجتمعات سكية اعتريت من اقدم القرى القلاية في العالم في جرموتيه كوروة

ويلرم تيه، فسطورت معتقداتهم اكثر ونتيجة التفاعل والاكتباس من

مجتمعات مجاورة متطورة لذلك فان الاله طلوس كان في بدايته طوطا وربما

كانت تسمية دموزي تحريفه وان طلوس هو تحريف لاله دموزي الذي،

سيسى في العصر البابلي باسم تموز.

"بیدار" شاعری نهشتان پرهوهری ناوچهی خانه‌تی ۱۹۶۹-۱۸۹۴

● نویسنده: مهدی‌ت احمد ●

ایراهمی باجه‌لان پک دورولاری له سر بلاو کر دونه‌وه، به لام به کورق
دور بارمی دواووه تیر و نه‌سه‌ل تین به گوتیری له‌وی کاک ایراهمی بی‌وتم
تیزی له‌وی همه به له‌وشیرانه‌ی که لایه‌ن له نامیلکه‌پک دا چاپیان پکات،
هولی زورم له گتیل به‌ماله که‌پان دا بزو مدس هینان شیرده‌کان. جیی
داخه کورده‌کان سوزاخی تاقه دیرپکی شیر یاروکیان نازان و نه‌نات
دیانگرت و نه‌پان زیمو (دتر نفوس) که‌کشی، که وینه‌ی پیرو به‌و ته‌سلیم
دایره‌ی نه‌نوسنان کردوه.

ژیا‌نو به‌سه‌ر هاتی (بیدار) :-

قلوی: (شیخ بابا‌علی کوری شیخ‌عبداللای کوری شیخ‌علی
کوری شیخ‌له‌تی کوری شیخ‌سلیس هنجیرانه) "، له پنجه‌مه‌دا
ه‌گه‌ریته‌وه سر نه‌وی (پیرینس) "، که له کتیی - نور الانوار - دا باسره
کراون. شیخ‌عبداللای باوکی لای خاتالی له (لایلی گه‌وره) " به
نیشته‌جی له‌پیتوه‌یش هاسوره بو خوی په‌یدا له‌کاتوه خیزان پیکه‌وه
نه‌نت. له سال (۱۸۹۴ز) " کوپکی نه‌نای له (بابا‌علی) به
مطالای خیری خویش له‌کات تا نه‌سه‌ل نه‌گاته دوانزه سالان، پاشان
به‌نیز نه‌شاری خاتالی له خرمیت شیخ‌سالیع مودرس‌دا دست له‌کات
خویشند. له نه‌ک هه‌مشا ده هوی خویشته‌وی شیر یاروکیان
سه‌ودای شیر نویسن په‌یدا له‌کات، له پیش دا ته‌جیس له ستر غه‌ده
(حافظ) له‌کات و یوکیس به پیوسی غوی شیرده‌کان بابا‌علی
له‌نویسته‌وه. کان باوکی کوچی دواپی نه‌کات دست له‌خویشند هل
له‌گریو ه‌گه‌ریته‌وه یو پیکه‌ی خویان. (شیخ محمد امین) به‌ری برای
(بیدار) له‌لیت :- ویدار دواپی مدس هل گرتی له خویشند گه‌راوته‌وه
(دی) " که‌ی، خویان پاشان، چمن جارپک مه‌اله که‌لام دی بو له‌وی بار
له‌کاتوه ماوه‌ی سر لی شیراو بی کار و پشه‌له‌ی، پاشان دست نه‌کات

پیشه‌کی :-

له‌گه‌ری زوری چاپی‌ک به‌گولار و پوزنامه‌وه پهر توکه کوردی به‌کان‌دا
بخشبین، له‌پیتن ده‌بان شاعری نه‌ناسراو پان که‌م تاسراو له‌سدریان.
نوسراو و ژیا‌ن کولراوته‌وه، دیاره‌وه نووسیتانمش یونه‌ته‌هوی
لایشر اکردن گۆشه‌پک له‌ژیا‌نو به‌سه‌ر هاتو شیر یاروکیان له‌وشیرانه‌وه
پزگار کردنه‌ل له‌دنیای وون یوونو له‌ناوچون. نه‌نچاسان له‌م‌که‌ره
له‌ده‌ن یاتمش کارپکی فاسان زیمو پیوسی به‌مانلو یوونو کوشش هه‌به،
به‌گه‌راو به‌دوا‌ی ژیا‌نری یاسره‌بارمی شاعری له‌وشونتای تپان‌دان یارو، پان
به‌سه‌ردان کردن به‌ماله‌وه تاسراو کال و هاولان عوالیخوش پسران:
پهره‌ری نه‌مر، نه‌جهدین مه‌لا، ده‌لیق خلیس، هل که‌مال باپیر،
هه‌لا‌مدین سه‌جاسی. شوره‌ سواران له‌م مه‌پدانه‌ پوونو نویسنو
وتاره‌کاتپان به‌ری نه‌یانه‌ی ده‌زگی نه‌مدیان نه‌توه‌که‌مان نه‌زیر درین.
باموسراو برابان هیزاش: هه‌پهلکه‌ریم مفرسو دکتور عیزمدین
هممدی مه‌لا که‌ریم هه‌مد هل له‌مداخوی که‌ریم شاره‌زاه هردوئیل
کاکه‌ریو چمن نووسه‌ریکی ده‌که‌مان شاپان له‌ودن نه‌جبه‌ی شاپه‌تپان بو
نویز پکرت که‌خویان مالدو کر دونه‌وه که‌ن له‌پناوی زینلو و کردنه‌وی
به‌سه‌ر هاتی شاعری انو که‌له‌پووری نه‌توه‌که‌مالدا. به‌پرسی که‌لشی پاش
بو له‌که‌نه‌وه به‌نویسنو لی کولیت‌ه‌وی وودپان شاکاره‌کاتپان، خوا له
نمونه‌پان زیاد کاله‌نمندن دویز بین بو خرمی که‌گه‌ره‌تر.
له‌وی داسی بی‌لم نویسنده‌دا غوم به‌قوت‌لایه‌کی سه‌ره‌نایی
قوت‌لایه‌نای له‌و نویسنده‌نه‌ناتم، چونکه به‌تاسه‌وه زوری
نویسنه‌کاتپانم خویشته‌وه شیان لیره‌پیر یووم، یوزه‌ی باومرم به‌خوم بو
دست بو‌پیتوس یه‌وه له‌م لی کولیت‌ه‌ویه بتروسم.
شاعری باسه‌که‌مان شیخ بابا‌علی (بیدار). که زانایه‌کی دیوار
شاعریکی نیشانم پهره‌ری نوغراو بووه. تاپشتا لی کولیت‌ه‌ویه‌کی
له‌وتی له‌سه‌ر نه‌کراوه هه‌لی غوی یل‌تی چ له‌بارمی به‌وری
شیره‌کاتپه‌وه، چ له‌بارمی هه‌سقی نهشتان پره‌وه‌تی‌ده‌وه. نویسنه‌

کاسیرو زموی کتلیو کشتو کال کړند. هوروما هلا پتیشی له کړد، به لومړنک بونتمامی دوتیا به لکومفته له پکای خودادا، (پیدار)، به پهلوی دمسکوت جوتیار یی په که لویا، دیوه عاتیکې پاشی هدیو غملکی له هاتنه لای بون داتیشنو پرسسار کړدنو پستی ولاسی له (پیدار). له ژاندا چوارژن هیناه له ژانکیان کوریکې له پهلوی همری، له ژانکی تر بیان که لومړای غوی پوهی سی کورې همه پستا له شاری که لار هژن. (پیدار) پیاوړیکې بالا بهری قامت ویکې جوان حامی دپنگه له سمی دموجانو پر پوه. زه لایانیکې ژور تېر پوښ پوه، همر پارچه پک گران پلو پویه لهو قال کتو په سلفی ئی له کړد، ورو خوشو سلفی تمیعت بسو، دقې له زه لای ورو گړو. همر هژان پک وروی ئی پکر دایه پو پلرمه له میرنه په نایک کتو همر چی له کیده که دایه پویه له پیدایه پوښ لهوت با همر خوشو خوا بزانن که من پلرمه تمم دای. بابا عمل له ژان داگل حمزی له سولری لهسپ کړد ورو لارم وروی به ختو کړدیشی له کړد بونیشی نایده کشتو کالو دیدن هلا و هاوریکان له واته: ماموستا سید حاکم، هلا حمده سیدلی کړه جز، هلا عباس، هلا حمده سید صله خان، هلا له حمده خورینی، هلا له حمده ده که.

همی دواپیان بومردن (پیدار) پارچه شیریکې نایان، نوسوه به ناویشان (پارچی و دای مرحوم شیخ بابا علی غفر له) تپاندا پسی چونیو سردنو شوین کات و هونکی ده گت پتموه وک تمیعتنه بهر چاو: خوالخوش بسو ماموستا (صلاه اللین سجادی) له میز وروی له حمده کوریدای ناری شیخ بابا عمل پیداری هیناه، لهوش سالار (۱۸۹۲-۱۹۱۴) می پوز وروی له دایک بونو کونج کړد داناره. چا بونو وروی کونج کړد له گله کاک شیرامیم باباچان پک ده گرنه، به لوم بونو وروی له دایک بونی جیوارن. وه کونی بزانن کاک شیرامیم چونه پنج بونانان پاه ته که خوشو خلکی ناوچه که په پوښتیشی به بنه مایلی (پیدار) پوه هیه. پویه داسی په کی یو ساخ پوتوه.

شیخ بابا عمل و نازناو:

شیخ بابا عمل له سره ناغا (بابای) کړد وته نازناو له شیر توستوندا پشان (پیدار) په کار هیناه، هم نازناووش له دوی پاه به وروی کورده خوالخوش بون (دلیق حلیس) بونی داناره (شیخ محمد امین) یی برای له ئی: دشیخ بابا عمل پر لوم هاوریکې ملسو وروی خوالخوش بون دلیق

حلیس بون له کلو وباری سیاسی، بابا عمل له اندامیکې چالاکې (حزب خیر) پوه. چا جبار له دلیق حلیس له کور کور کوه له هاته خاتنی یو چار پکوتی شیخ بابا عمل هاوریکان، وه له گلیان کونج تېر ووه له پلری گیر وگرته کال (حزب) و پلو کړد وته می مدشورال حزب په دینان کال هو ناوچه پوه. همر ودها (پیدار) پش چمن جباریک له خاتنه توه چونه شاری کور کور کونج پو دیش (دلیق حلیس) و له گله کاک بونو. همر لهوش نازناوی ناری (پیدار) ئی تا، پاش له زانم ناری شیش شیخ بابا عمل له (حزب خیر) دا (پیدار) پوه. همر لهو دمه: بهردام کولاری (که لایو) و پلو کړد وته سیاسی تر له گه پشته دسی، لهوش به ناوچه که دای پلری له کورده، به سر هاوریکان دا.

پیدار و شیر:

پیدار له مایلی ژاندا شیر ی ژوری داناره، کارسانو ورواده کال هو سر دمه له شای شیر، کال دا دپنگی داوته وه. به تپان شیر پشماره کونج کړد تپان هان گله کی دایه پوزر کار بون له وپلرو دغه کالو زده که پاندا ژانده، همر ودها دای شیر پلری چون کړل. جی داخه (پیدار) لهو همر و شیرانته که په دروای ژان و لوریدن ژانریکی ژور کسلی ئی ماوتمه. له واته چمن پارچه هلیستیکې که له ژماره کال کولاری (که لایو) دا پلو کړد وته. بون له ناوچوون دیوانه ده پتو سکی (پیدار)، توستو حمده عمل له دماخی له پشته کی دیوان جملایی دا توستو سیه له ئیت: ددوشی خوشو سیم کاک (شیرامیم باباچان) بونی گت اموره وون: تمتمم پک سالان پوه که پلرم کونج دواپیان کړد، پلرم خونه لور پوه، له گله خونه لوری که پشیدا دسی خوشو سیه وینه کیشال هپور، پاش له دوتیا همر چوون پر ستلو ویکې گتوره کتیبو دمسخت ئی پشمن مایو، مایه پک ستلو که له مایه کتیبو، دواپیان کسور کاروتیان: تپه چارمان برای نا تا تم ستلو له م مایه پت تپه همر چمن چارمان پری پکوتیت وک کوسمان کونیت واپه! هلسان ستلو که پان دایه کولیان دای بر دیان دایان به دم لاری

(سروان) پوه کاک شیرامیم له ئی کال کورده پو پو داسی کورده پرسیم وپان هو ستلو که ئی دمسخت نایان تپان پوه، دیوان شیر ی پلرم خوش. تپان پوه، دیوان بابا عمل (پیدار) چمن د شاعری دیکې کور د تپان پوه پیدار جیکه له زمان کور د لاری همر ورو کونجی ژانوبو شیرینی پان دانان، به سر هان خوشی له هژان پوهیکې درویدا به زمان

لارسی داتاو دجی داغه توش له ناوچوړه . له گمر لو شپرنه ای (بیدار) بکوله ، له توانن بیانگین به دود به شوه : پشی په گمران سره دتای دست پښ کړن شاپر یی (بیدار) پشان له داتو کار پگمری شپره کان نالیو سالم موله وړیو کورديو حاجی قادری پیوه دپارو نمشی توانیوه له وشي پیگانه غوی وژگار کات لو شپرنه اش که لو تو ناغده و تورو له گمر پیته وړه و پور و پری چه نگی په کسمی جیهان . پشی دوو میشیان که له گمر پیته وړه سره دتای چنگی دورمی جیهان گورانیکی له اوایان به سره داتاوو چ له پاری به کار هیتان وشي ساندی کور دیوه چ له باری ناوړه وکړه . بیداری شاپر لم تو ناغده وکړ له حده موختار و . وایق پکسمو قانچو کسریو شاپر هه ننگو کی نیشتمان پور وواته شورش گمرانته نلو ، بشدار پورن (بیدار) له (حزب هیوا) دا ، زیتر هه سی نیشتمان پز واندوړه پویه لم تو ناغده داپه ځیکي زوری داوونه هله سی نیشتمان .

بیدار و شپیری نیشمانی :

بیدار له شپیری نیشتمان دا دستکی بالای هه پور وکړ شاپر شورش گمر و نیشتمان پور وواته تری سره دچ پشی غوی هاتو که پور مه بدانه له نه نده لارو ځاکی نیشتمان غوی لا پیر وړو غوشه ویت پویه له گمر سولای سپران پویه . له او دپه دتای کی شاری سره پان له لای له لو له پاریس غوشتر پور ، وک له وک شپره داپاره : نیدای . نه پسم دمی ویتکی پکسم پادی ههوا گوبوی و لم پاریس ویا لویان ؟ و (بیدار) سوله پان ؟ (بیدار) پیر و باوړ پکی له اوای هه پور و په مسه لای نه وایق پویه :

پر به دم هوار نه کاتو نه لیت :

وله وړو پکیز که په زدان لاسم . هیتایه دویاوه له هه قوسم که قوسان ، په قوسم غوی نه جات داوه که میژوو پس له کاتو حال حازو نیمه له ییشین " زده هیچ کاره ساتی و له قوسم نیمه رویداوه به باتگی تاش به دتای چرخ هه موو پاراتی غوی هاری له به دین هادومس پان تاتی نیمه هه رومما سادوه " (بیدار) نه هه نیشتمان غوش ویتووه ، پلکوز خدمت کردن هاو زمان کان ناوړه و خاکه شی به هر کیکی پیر و ژانویه و کو غوی نه لیت : هه سی خدمت به پارانم په تمشی خوسروی نادیم که نانو لاری پیگانه به چه شی داندو داوه

به شامی زیندی خوت (بیدار) بنه نا وکو ماری له ځاکی گور دمنان سره که روحی کور دی نیکلوه " :

(بیدار) نیشتمان پور و ویش شان به شان نه حده موختار له دمشی بکور می ناوچي خاته قیتوه دمگی پور نه کاتو و له لیت :

دناغه پیکي زور به سوز دق و له جهر گم کار نه کا ن گه پشتم پر به دم ځاکی و نه ن هوار نه کا دادو فریادی له لیشی صحبت پیگانه به دهر دداره پویه نانی عالمی پیزار نه کا به " ویا نه لیت . :

وله دینگی عه شمی تودا بکسوز لام وابه سوربانه به سوربان لوم لم جمر نه سوربانه سوربانه

به که هیه پونه زانم گمر نه تو تفکری لای گیانه نه زان چاره کسم حوی و وطن تیکه ل به نیمانه ؟

(بیدار) و ویدی به نهانی سر طای زانیوه که پیگانه کان نانو نیمه نیشتمان بغون :

وله سر سفر دی خومان پشته که دیبل دمشی پیگانه به به دینا و نیمه مه لیمه نه زین واته و می پیگانه به تعظیم زیندووه سر ووه ، به باتگی هه لشمی نو ویتو به شمشق گمر تر نه و ویا ، زیست زانه کس زانه ؟ هه و نه لیت :

هکسی دانا به داتایی لوهی نادانه دانا کا

سلاحی پیک دق پشتر خمن عدو وک سا که له درو زانه دویکه تو خه پشلت هه له شطرات لدهی (بیدار)

زه سانه دم دمه وای دپاره هه دم وړ له جهر خافه " بیدار وکو شاپر یی شورش گمر و هه کدار هان هاو زمانه کان نه دا پور دهر پواتن . پیگانه وکو نه لیت :

دناغه پیکي زور به سوز دق و له جهر گم کار نه کا ن گه پشتم پر به دم ځاکی و نه ن هوار نه کا دادو فریادی له لیشی ستمی پیگانه به دهر دداره پویه نانی عالمی پیزار نه کا باتگی نه کافعی له هلی غیرت باری مسرت لا بدن

سەرپاتەو ھاتو چۆنەككتو پر بە دەنگە ئەزىقىنى. (يېدار) لەقەت:
ئەنورەى برام ئەمەلە زىقاولە ئەلى ھەلىكى، پر بە؟ ھەر لە رېگادا پېش
ئەوئى يېگە ئەمالى كېچى مامى. توشى رېيوارىك دېزى ھەوالى بە شەوانى
كېچە ئاسۆزاکەيان پى ئەدرىستو، ئەم ھەوالە دل تەزىنە گەر بەر ئەداتە ھەنەوى
يېدار بە ناگاس ئەگەر پەتەو دواو. ئەم كارەسانە كارىكى زۆر ئەكانە سەر
يېدارو ئەپتە ھوى لە دايك بوون پارچە ھۆنرەو پەيكى ئەمەندە ناسكە
ناياب. كە پتوان شەن بە شاق ھۆنراوەكان ھەولەو وەلى دېوانو
ھەيدى خۆى پتو پېت، ئەمەش دەقى، پارچە ھۆنرەو كەپە:

لەلەك زەبسونم، لەلەك زەبسونم
پەى دېشت (لەيل) خەيل زەبسونم
شەيدو پەشيو حال وېنىى مەجنونم
سوحەبىسەر نە دەور چەرخ گەردونم
ھەزەم كەرد وە لای شى ئېو سالان
دووم كەرد نە بارگەى گوزەنگى ھەيدان
ھەر چەن سەرسام چە رابەنوران
بەز بە دەستم خەبەر چە باران
پەكەن چە تەيران وەرووى ھەواو
خەبىزوا شەيزا ئاشا چە لاو
بە لاواز ھەوات دەروون پەر چە خار
سەگىلو سەھرا پەى دېدار بار
جەھات پى سەفان خاكەت بو وە سەر
بە خەيل وەختەن ھەيل كەردەن گوزەر
نەزائام لازىز كۆچش كەردەى
لەى بەع بەخت وېم كۆچش وېردەى
لازىز نو لوى كۆچ خەبەر بو
مەن سام پەى سزەى جەھال دەرد نو
بە وېنىى مەجنون لەيل گوم كەردە بو
ھەر لەيل لەيلەن چە لای كەزو كۆ
پەى گەردن ساخ مېنا ئەلەى نو
پەى كۆكەى زولفان دەور گۆتەى نو
واوېلا كۆچ كەرد نەو ئەمام نو
لوسرى نە شاخەى تەيران ن داخان
مامەن پەرى شەى پەرز دەماخان
بولبولان چەشاخ گولەو نۆشەن بو
تازەشەنى پەرى پەلەى نو

يېدارو شەيرى كۆمەلەيى:

لە شەير: كۆمەلەيەكەن (يېدار)، ئەمە دوو دېرەم چەنگە كەوت كە
تەپاتەن بە پۆستەم زاتى پانتەمە پېش چاوى خەنەران. ئەم دوو دېرەشدا
وەكو پۆمان ھەر لەكەوى. (يېدار) دۆبە ھەموو كەسەك پان تاقىمك بوو
كە پوئەتە كۆسەلە بەر دەم دەور دەوى بەرەپىش چوونى كۆمەلدا. ئەوئەنا
دوو بە ورووى مەلاو ھەيزەكان پوئەتە دەرخەنى نونەو نېزى گرتوئە
پرىگيان كەردو. ئەم وروو (يېدار) لەگەل مامۇستەى خوا بېخوش بوو
(لەيلى كەس) ئەمرا بەك ئەگەر نەو چوئەك (بەكەس) پىش دەرخەنى
زۆرى ئاراستەى پرى لە شەيخو مەلاو سۆزو ھەيزەكان كەردو و پىش
وتوون كە ھەر ئەوانى پوئەتە كۆسەپ ھوى دوا كەوتنى كۆمەل. وەكو ئەم
كۆمەلە بە ئەلەت:

ھەر دوو گۆيم پەر بوو لە پەى ھەرخو سەر فېتەر زەكات
ھەر ھەوالى ھەشەر نەشرەم پى ئەلە ئاكسو مەمات
بەسەلە: ھەزوو ھە لەدە فېرى نوپىز بو كائىنات
خەتەنەيكى ئېچىنما كېم پى بىل پەرىس ھەبەت
ئەى مەلا تۆ بى خودا ئەم فېكەرە كۆنە لايدە
ئەنى تازەم پى نېشان دە پەتەرە فەقى پەى نەجەت
(يېدار) پىش ھەر چەندە خەيش مەلا پىن كەردو، كەچى داتش بەز پوئە
سەر مەلاو ھەيزەكان دەرخەنى ئەوئەى ئى گرتوون كە ھەر رابەردو
پەگەر ئېوئەو ئۆپكەل لە سەردەم داھاتو تادەندەو ئەلە: ئەو ئەپ ھەر
خەلەكەى فېرى خواردو ھەو ئەكەن. ئەپ ئەوش پەيلى (يېدار) ئەگەر
ھەيزەكەى كەردى پۆ ئەمەلى دوتەن پەو پان بۆ گوزەران زيان وەكو لە
سەرەلدا رەمان گەپتە، چوئەك (يېدار) خۆى دەس دۆ پوئە پەوسى بە
داھاتى ھەيزە ئەپو. ئەوئەى يېدار وېستو پەلەى گرتەگ پو. ئەوئەى
توئەتەپەق بە پەنەى ھەيزەى بەكەپەو چەندە ھە پەى نېشانو
ئەخوشەكان ناو كۆمەل پۆ خەلەكەى ئاشكەر پەكات. با پەزەن ئەم دوو دېرە
ئەلە پى:

دەقى (واھى) ئە گۆى ئەكەم لە پەى زەنەن. ن كەردم
بە ھەيلە چاوى بەستەم گۆشە گەپىرى نوپىسى كەردم
لە خەوئەى زەنى پېشمان دام چە زەنى زەنى ھەبەت
لە دەرسى (مەھرىفەت) ھەر فېرى ھەوتو خوارەن كەردم،
وەكو وئان (يېدار) لە ماوئەى زەيانا دە پوئەندى بەگەل لە زانەيان دېقو
لەمەب دۆستەو بوو لە دايەندا زەو. بۆپە ھەوى كۆچ كەردىنى لە
پەيدان نەچو: بەكەك لەوانە (سەلە ھەندە دەكە) كە پارچە
ھەلەستەكە تاپان داناو بە پوئەى كۆچى دواى (يېدار) بو، لە پەر گرتەك
ھەلەستەكە ھەزەم كەرد دەقى ھۆنراو ھەوئەى دەستو سەكە بەمە پېش
چاوى خەوئەنەن ئازىز. ئەمەش ھەلەستەكە:
تەرىخى وقاتى مەرحۇمى شەيخ باباىا عىل غەفر لە
دەردى مەرحۇمى مەگەل لە پەنى شەرەفەت پەرى ئەمام

و، ختی تەموزە کۆچی عەزیزە برا عەفلو فەم داخی عەزەن گۆنێ گولشەن فەرح نەرا بە دھاغ بۆلۆل عەبە مەنبە لە شێبە عەسور سوبح و شام بابا عەلی تەبیرە ئیسماسی عەلی بە فەزل و تەدب بە کەسب و راسی ئەوە کەکل گەشتە حوسێ عەشام لاسل شەجەرە سەلەلی سەبە دیاوە لە بیاوە کتیی (نور الانوار) بە پەتایان لە کەس بە جەدی تەمام لە (پیر پوشت) و تەمەل شازلی هەتا ئیسماسی حەسەن تەسەب (حسن) ی عەسور عەلە مار تەولیا زووان کیرام مەدری وە فەل زەحیرە لە بەغدا وە ی کەس و عەریب (لبلة القدر) و جومە بێستو حەوت تەشرەف تەبیرام هەر بەک لە مەنە پویتی عەلایە دەرەجان شەمادە (الحقنا) "م" نایەت دەرەجان زویری تە و کەس جەدی عەزەم نیدای (ارجمی) "ه" هەتە سەر و حوسێ وێشە جینان و جەودی لە بێنگورە لای باب و ماسی گەز مەقام سەرورە لە بێ تەوسی تەجەدی بابا تەنورە پەرا ئیسمە حوسەبە بێزین بە عەزەم حەرو و تەسەرە عەسێ سانی بە نەواری دەرەزێ سالی و تەب (کەن دەرەل بابا عەلی دار السلام تەبیرام) مایەو بە پەتای (بێدار) ی ئیشتان پەرورە شایەر تەو دلی کە پەری بۆلە خوشەویتی خاڵو نەو کوردستان بۆ، لە (٢٢) ی تەموزی سالی (١٩٤٩) "ه" لە شاری بەغدا، لە تە خوشخانی (دار السلام) بە تە خوشی زەحیری کۆچی دوابی تە کاتو تەرمە ساردو سەرەکی تە هەتەو بۆ دیکە خۆیانو لە سەر و سەپەن خۆی لە گۆرستانی (ئیسام سەرەن) "ه" بە خاکی تە سیر تەلەوی سەری بەک جەرەکی تە نیتەو.

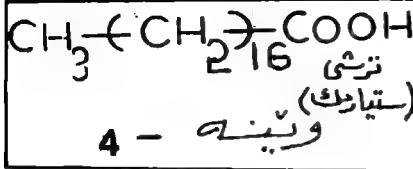
لە کۆتایی دا هێوادارم تەوانیش تەبارەم بەک، شۆرە سواری مەیدان شەری نیشتمان (بێدار) ی شایەر بە ئیوی بەرێز تەنایش تە گەل سەلام دایو گەیان باکی.

★ پەرەیز و سەرچاوەکان تەم باسە ★

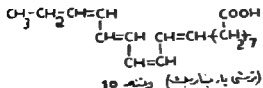
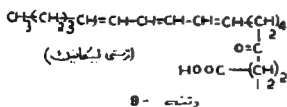
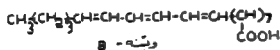
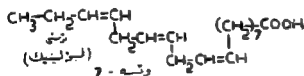
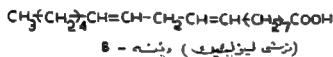
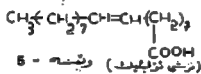
- ١- بێروانە گۆزاری بەیان، ژمارە (٢٠) کانوون بەکەم، سالی ١٩٧٤. ل. ٥.
- ٢- بێروانە پاشکۆی و ژۆنەمی العراق، ژمارە (٦)، سالی ١٩٧٧. ل. ٥.
- ٣- گۆرەنێکە سەر بە ناحیە قورەمەو - تەزای خاتەنی - لەو ناوچانەدا بە (دی) تەلێن (ئاوایی).
- ٤- حەمان ژمارە یێشوری گۆزاری بەیان، ل. ٥.
- ٥- بێرە شێخ بابا عەلی (بێدار) بۆ تەمەن لە (٧٠) سالی تەبیرەو یەو کۆمەن یێی بزانم تەبیرە دەستی شێر و تەنە هەبە، گەلی لە شێرەکان (حافظ و

بە عەلی) لە پەرورە و پەرورەش ماناکی شی تە کاتەو. . لە قە کردندا ژۆر لە سەر عەو بە تاجەر لە زمەن تەدوی، کە تەبیرە لای بۆ گۆتوگۆ حەز ناکی بە جەیی یێل، هێوادارم گۆتوگۆ یێکی تاییبە لە کە لا بەکەم دەرەزێ وێانی و شێرەکان.

- ٦- مەبەتە لە (ئاوایی) گەورە، بە.
- ٧- بێروانە عەلە دین سەجادی، مێزوری تەدەب کوردی، جایی بەکەم، بەغدا، س. ١٩٥٢، ل. ٥٥٠.
- ٨- بێروانە یێشەکی دیوان جەفایی، کۆکەر تەمەو لێ کۆتەو، مەمە عەلی قەرەداخی، چاپخانە ی شەفیق، جایی بەکەم، بەغدا، ١٩٨٠.
- ٩- لە شێخ (عەد امین) ی بێرە شایەر و گەر دێرەو.
- ١٠- سەرچاوە یێشور.
- ١١- بێروانە دیوان لە حەمە موختار جاف، نامادە گەزنی پەرۆشور عەزەدین سەفەرەسول - بە کۆششی تەقەرەسایب تە حەمە موختار، چاپخانە ی الادیب، بەغدا س. ١٩٨٦، ل. ١٣٤.
- ١٢- پاشکۆی و ژۆنەمی العراق، ژمارە (٦)، س. ١٩٧٧، ل. ٧.
- ١٣- دیوان تە حەمە موختار جاف، ل. ٨٨.
- ١٤- ژۆنەمی العراق، ل. ٧.
- ١٥- گۆزاری گەلەز، ژمارە (٢) شویات ١٩٤٤، سالی یێنجەم، ٢٥٣٤.
- ١٦- گۆرەنێکە شەش کیلۆمەترێک تە کۆتەو تە زووری شاری کەلارەو.
- ١٧- تەم پارچە هۆنەرەو تەم لە شێخ (عەد امین) ی بێرە شایەر و دەس کەوت. و تە هۆنەرەو کە تەمە زۆر تەو کە جی هەر تەو تەدەبەم لە پەرە ماوە.
- ١٨- تەم دوو دیرەم لە شێخ (عەد امین) وەرگرت.
- ١٩- خوالێخوش بۆری نۆزبەر و ژانیەکی دینی ن گەشتو و ناسراوی ناوچە ی خاتەنە، مەلا تەمەد پەرەو نەشی یێکی پەدوی هەبۆرە لە گەل (بێدار) دا، لە مەیدان شێرە دا دەستی هەبۆرە، جی داخە تانیستە شێکی لە پەرەو تەو و سەر و بە خۆی تەران تەناسری.
- ٢٠- تەم پارچە شێرەم لە تەنداز یار (سەد الدین عەد امین) وە دەست کەوت کە بێرازای (بێدار)، شێرە کەم بە وێنوسی نیشانی کوردی نووسبوو چەن و شە پەکیش لە دێرێکا بۆم تەو بێدار پەرەو خەلەم بۆ داناو.
- ٢١- نووسەری شێرە کە تەمە بە پەرەوێز داناو بە تاجا بە تەبیر (الحقنا بێم فەتیم).
- ٢٢- نووسەری شێرە کە تەمە بە پەرەوێز داناو بە تاجا بە تەبیر (بالبیها النفس المظتة اربعی الی بیک راضیة مر ضیة).
- ٢٣- بێروانە ژمارە (٢٠) ی گۆزاری بەیان، س. ١٩٧٧، ل. ٦.
- ٢٤- گۆرەستانیکی نێزک بە دیکە خۆیانو تە کۆتەو ژۆر ناوایەو.

همی تره تیره کرا، کان واه (هتیره کان) که لایو روئو چهوری
دن همدای غرابوین (رته: ۱۰.۵):

۲. به معنی کوشش گرمی به معنی: هم لکتونو جیایدا کوشش
دمشینه سمر نلوکتان لهله میکی گرمی بهر زلو بهله سلی
زیتکه بهر دلیت.

۳. به معنی کوشش گرمی کوشش ۱۹ لیددا بهر زوری مدهدی هیکسان
HEXANE به کار دهغین بز جیایدا مدهدی زیت. که کوشش جیای
به هم واه به معنی کوشش سارو روئیکه مدهدی سروسه کوشش
به لام بهر مدهدی کوشش که کوشش روئیکه کوشش. له لایه مدهدی
نمدهدی سروسه زیت که بهر مدهدی کوشش که کوشش کوشش کوشش
دمشینه.

جیایدا مدهدی زیت به کوشش گرمی بهر مدهدی زور کوشش به لام
که بهر مدهدی کوشش که کوشش بهر مدهدی مدهدی به گرمی.
که کوشش جیای سیم واه جیایدا مدهدی (زیت) به معنی کوشش
هیکسان له مدهدی کوشش جیایدا کوشش که بهر مدهدی زور که روئیکه
مدهدی مدهدی کوشش که مدهدی. له لایه مدهدی کوشش که کوشش
مدهدی مدهدی کوشش که بهر مدهدی کوشش که به لام زور که روئیکه
به مدهدی سارو به کار مدهدی.

ترش کانی روئ یان چهوری^(۱)

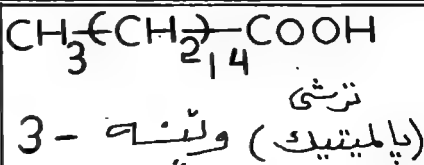
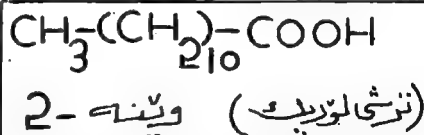
مدهدی کوشش مدهدی مدهدی روئیک یان زیت که بهر مدهدی
کوشش. واه جیایدا یوان جیایدا روئیکه بهر مدهدی جیایدا
جیایدا ترش کانی مدهدی کوشش. ترش کانی. ترشی مدهدی مدهدی
به مدهدی:

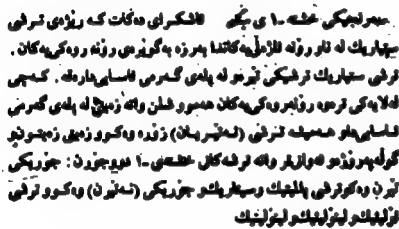
(۱) ترشی یان: واه Saturated Fatty acids

(۲) ترشی یان: واه Unsaturated Fatty acids

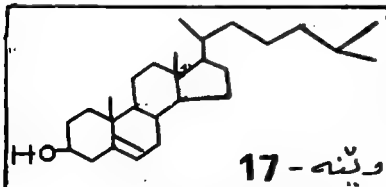
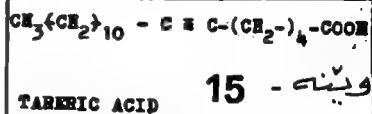
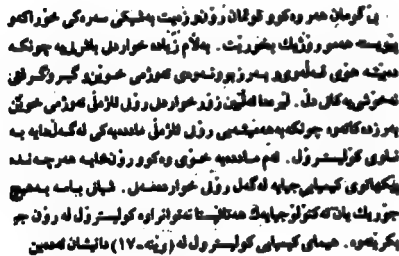
وینه - (۱) هتا وینه (۱).

همیای کوشش ترش ترش کانی چهوری یان مدهدی:

[illegible]

$\text{CH}_3-(\text{CH}_2)_5-\text{CH}=\text{CH}-(\text{CH}_2)_7-\text{COOH}$
PALMITOLIC ACID 12 - وِلْتَه

پا گو مان ریژی (قرشی پالمیک) **Palmitic Acid** لاملو و نه کلاندا
 زو و ترین ریژی، له پش قرشی پالمیک قرشی اولیک دیت **Oleic**
 acid. به شیو یکه کشی گورد کال و ون پان زیت له نه یسری

١. پهلوی لیسری نالو گمرد به کان واه (C.O.)

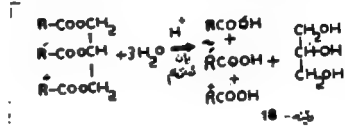
جشع ۱۰۰

پیکهاتوی چهن رونیکی روه کی و نازده لی

برق				ژماردی ویدی	ژماردی سایر	ناوی رۆن
لیژلیک	پولیک	سپاریک	پالییک			۱. رۆن روه کی
۲-صفر	۱۰-۱	۵-۱	۱۰-۴	۱۰-۸	۳۶۰-۲۵۰	رۆن گویز جیت
۱۱-۵	۴۰-۲۶	۲-۳	۴۳-۳۴	۵۸-۲۱	۲۱۰-۱۹۹	رۆن عار حورمه
۱۲-۶	۸۵-۶۹	۵-۵	۱۵-۵	۹۵-۷۴	۲۰۰-۱۸۵	زهی زه یون
۲۵-۱۳	۷۰-۵۰	۲-۲	۹-۶	۸۵-۸۳	۱۹۵-۱۸۵	زهی لستل عینید
۴۱	۴۵	۴	۸	۱۱۵-۱۰۴	۱۹۳-۱۸۷	زهی کولجی
۴۲-۳۴	۴۵-۴۳	۵-۳	۱۱-۷	۱۳۰-۱۱۶	۱۹۲-۱۹۱	زهی گله شام
۳۵-۳۱	۳۵-۲۱	۱۳	۱۰	۱۳۵-۱۲۲	۱۹۲-۱۹۰	زهی گوله پور ژۆ
۵-۴	۱۰-۳۰	۳-۱۰	۲۵-۲۳	۴۰-۳۶	۲۳۵-۲۱۶	۲. رۆن نازده لی رۆن سیر ویز نوماگا
۱۰-۸	۵۵-۴۵	۱۷-۱۵	۲۵-۲۲	۷۰-۴۶	۱۹۵-۱۹۰	رۆن پور حورنگ
۳	-	۲-۱	۱۲-۱۰	۱۹۰-۱۲۰	۱۹۵-۱۸۵	رۆن ملی

همو ورونيك بان زهنيك به هزي لاور به پلويده خان كمينك له تر شي ناه ندامي^۳ شي پو گيسر و تر شه كال ناوي.

وينه ۱۸۰ هلو كشي هم جوړه شي پو ونه به نيشان دهات:

۲. همدنیک جابر امام بیرون قه پاره به کی که کم له تاپونه کال ناسن یان مسیان
میتر ناله کانتر (۳۰) هال روژ لندن بو لوکسیندو له پاشان روژنه که
یکه چیت.

به ربه سترگدن نیکچونون رون

میکانیسی^{۱۳۳} کارل لیکر دز مادگان دز په نوکسیدین پرنیبه له کارل لیکر دز مادده که له گڼل رهی بمره^{۱۳۴} وه کوو له هاروکنسی خوار مو^{۱۳۵} نیشانی لمدین (وپنه - ۲۰)

بېشى تر قەلەنداسى ۋە كان بىر كۆلۈك دىيان لەكەن تەنلىكى "ناسر اودا
ۋە كۆر ھاپلور كىيلى سۈيۈم لەكۆزۈنە ۋە. ۋانە بىر ھۆر دۈزىتە ۋە
(ۋە مەرى ساپور) تر شەكان دەنسىزىن.

ہنگو مان رول سل واتھ (زہیت) بہ کلر لکی (ہاہر وجین) "۲۰۰۰
جووٹہ کال نیر دکرینو شیوہی زہیت کہ دہ گوریت وریق دہیت

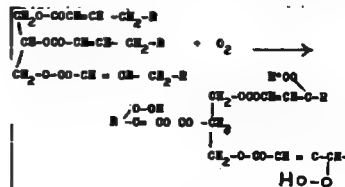
$$\text{C}_6\text{H}_5\text{OH} + \text{R}^\bullet \longrightarrow \text{RH} + \text{C}_6\text{H}_5\text{O}^\bullet$$

ویسے 20-

يا گومان همو له زاتين روڼ کون تام پوښکي تاغونځي همه به لنگو
 شاپي تان ديت وده کوږ پټ. مسه له کچوږو سر وشي روڼ
 کير وگرځي بايو غښتله کونځه ورو کښل کيولنډه پان
 دهر باړي ګرځه. نوسره قدم وناړي د زماره کښل کيولنډه
 دهر باړي (دځن پوړي) روڼ پلازو ځمټه وروڼه. په کال کچوږو تام
 پوړي روڼ له خپلي خواوه کړه دکر پټه :-

۱. کار پکشدن هوا را که به ناله جوته کانی و زو پکشدن
هو را که سیدی و زوته کان.

لیسانس باس نوکسجین په کم جارا لکه گن له وکار بونو نه نیشته پنده
مورونه که کار لیک ده کلت (سیریونه - ۱۹) پکه:

ځوگومان تم دېواريده همدېک جلا پوښته هوی سړومان که لیکل له مالو
 سامان به پوښته یی نه لرلای. نن ورځه یی چې وړنه که له خوښه و ناڅر
 دگریت؟؟ به!! پهنده جوړنه کای تیران کار پوښکار پاته $C = C$
 نه که لږ توکجیږی هودا کار لیکي کیږیای دکه نه و توکسیدنه دکه نه
 جوړه کار لیکه که څرک یی و ژور به یو له داکتو له ناو به وړکه د پوښته
 څو له دیت هدا داکتانه د اهدیک د سوت وگر دگریت.

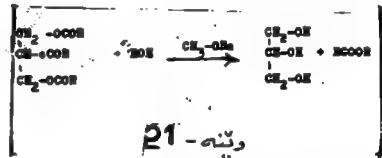
19 - وَنَفَسَ

ژماره‌ی ناستیل^(۳۱)

ژماره‌ی ناستیل بر پایه‌ی له ژماره‌ی شو میلگرامانه‌ی هایدروکسید پوتاسیم (KOH) پیوسته بزرگاریک کردن له گدال ترشی سرکی به‌لاپور له خرامیک روئ ناستیلین کړاو واته **Acetylated**^(۳۲).

گوازتنه‌وی نیستر^(۳۳)

کارلیکی گوازتنه‌وی نیستر له کیبای له ندامی دا ناسراوه به هوپوه سرشی نیستر ده‌گوریت بو نیستی یکی نوی. ووتیش وه‌کوو گوتان (نیستره) و له توانین پیکه‌توره‌ی بگورین بدم کارلیکه واتمه به (گوازتنه‌وی نیستر). کارلیکی گوازتنه‌وی نیستر پیوسته دهن ی ناو بکړیت، هرومها پیوستی به نشکی گونجاو همدو وه‌کوو میزکیدی سوده‌یو (سیری وینه - ۲۱ له خوارموه‌یکه)

پشه‌سازي کردن روئ^(۳۴)

روئ روگی واته (زهیت) پیوسته گوارتکاری به‌کی زوړی به‌سردا بکړیت پش له‌وی بو‌خواردن مر وټ ده‌س‌بدات. هم گوارتکاری به‌ی دهلین (پشه‌سازي کردن روئ) و له راستیدا پیرینه له پوخته کردن روئ که چونکه روئ که خوی له لایه رو و ده‌گوه دروست ده‌کړیت به‌لام بوئ و نامی خوش زړه و پیوستی به پوخته کردن ده‌ی. له عراق به‌کم روئ خواردن له (زهیت دارخورما) دروست ده‌کړیت. زهیت دارخورماش همدو وه‌کوو گوتان له هندیک ولان نه‌فری و تاسیای وه‌کوو مالزیایه کار ده‌کړیت. گومایای (زیو) روگی له به‌غداو له شویی تر دمیاله‌وه و پوخته‌ی ده‌کړیت. قوزاغه‌کاش پوخته کردن به‌ی دارخورما به‌گورن له خوارموه‌ی به‌ی ده‌کړین:

(۱) قوزاغی به‌کم:

:- روزگار کردن زهیت که له ماده‌ی سوم زهیت همدو له ریگاره دیت به‌تال ده‌کړنه ناو تاکی به‌کی باربلو به‌رو له ناو نه‌و تاکی ده‌مینته‌وه بو دوسی حقه‌ی بو نه‌وی خلعت میوه‌کی ناوی بپشیت و بیچه خوارموه.

(۲) قوزاغی دووه:

:- روزگار کردن زهیت که له بوئ ناخوش بوئ

ناخوشه‌کاش روئ برین له چنه له‌ده‌ایدیکو کیبوتیکی سولک به‌هوئ رمت کردن بو‌خواریکی گومای ناو همدو له‌ده‌ایدیکو کیبوتیکه دهن به همدو روئ که به‌جن ده‌کړین.

(۳) قوزاغی میه:

:- گرتنوی کاروئین: ماده‌ی کاروئین ماده‌ی کی زه‌ده به‌لام له‌ده‌ی ته‌باره‌کی به‌گجار له‌ناو زه‌ده‌ی زوړه روئ که زه‌ده‌ی وه‌کوو دوشاو. به‌هوئ کارلیکی کیبای به‌تونه‌وی گونجاو کاروئین‌کاش له روئ که جیبا ده‌کړینه‌وه. کاروئین‌کاش به‌کار ده‌کړین له قوزاغیکی دوی یو ده‌کړنه کردن روئ که کان.

(۴) قوزاغی هایدروژین:

:- هم قوزاغی زوړ قوزاغیکی گرنگه روئ شله‌کان لیرده شیده‌یان ده‌گوریت روئ توبس‌ود. لیرده همدو وه‌کوو گوتان هایدروژین رمت ده‌کړیت ناو زه‌ده‌ی که به‌نامه‌ی بوئ ناوخی نیکل یان به‌لام یو یان ناوخی خیر ناو تر - به‌هم جوړه هایدروژین کارلیک ده‌کانه سدر به‌نده جوړنه‌کاش کاروئین - کاربون (C=C) و همدو یان به هایدروژین نیر ده‌کړین. به‌هم جوړه باری زه‌ده‌ی شله‌که ده‌گوریت باریکی روئ.

قوزاغی چولرم:

:- نیکل کردن بوئ تر ده‌کړنه: هم قوزاغی ده‌باره‌کی کمی دیاری کړاو له کاروئین‌کاش ده‌کړنه ناو هندیک له روئ که کان و ناوی ده‌کړیت به‌روئ (راعی).

جاران روئ (زه‌یته) همدو له بازار بوئ ناوی روئ کوردی ناو له‌ده‌ی. شو بوئنه له راستیدا یونیک ده‌س‌کدر دهن برینه له ماده‌ی کیبای نیکل ده‌کړیت له گدال همدان روئ که گدال به‌کړاو.

شیان یاسه هم قوزاغی ده‌باره‌کی دیاری کړاو له ماده‌ی (زه‌یته) فوکسیدین نیکل به‌روئ که کان ده‌کړین نه‌گم هاتو روئ که کان همدان کړاو یو ماه به‌کی زوړ.

الدھون النباتية والحيوانية وصناعتها

الدكتور ذنون محمد پير يادى
خلاصة البحث / كلية العلوم جامعة بغداد

يتناول البحث التركيب الكيميائي للدهون الغذائية بنوعها النباتية والحيوانية كما يشتمل البحث على بعض التفصيلات الخاصة بالدهون. كذلك طرق تصنيفها في شركة الزيوت النباتية وكيفية تحويل الزيوت النباتية الى دهون جامدة بالمدرجة كذلك يتناول البحث اهمية عدم التمتع في تركيب الحوامض الشحمية من حيث الصحة العامة. كذلك دور الكوليسترول الموجود مع الدهون الحيوانية في الصحة العامة.

وفي خاتمة البحث نبذة مختصرة عن مراحل تصنيع (زيت النخيل) المستورد وكيفية تحويله الى دهونات وزيوت صالحة للطعام.

سەرچاوه و پهراویزه کان

۱. چپهر زیل **Michael Eugene Chevreul** (۱۷۸۶-۱۸۸۹):
 پرفیسور و کیمیاپوه له پاریس. فرمونه: به‌کم‌زانیوپوه که لځواله‌وی
 کړه په سرخی کړنه‌وی پر بهر مه سر وڅی په کانه. له سال (۱۸۱۱)
 کړنه‌وی رول په پارامتن هایلر وگیدی سویدیم انجام دا و پم
 جوړه (سابوین) **Saponification** لامل کړد هارو مه ترڅه کانه
 خواړه‌وی له خپله‌وی وژن لامل کړد:

Capric and Caproic Acids - ترشی کاپرېک و کاپروئک

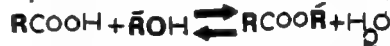
Palmitic Acid - ترشى پالمىٲىك

Stearic Acid - نرفى ستياريك

قرشی نوئیسک Oleic Acid

مہر و دیوانہ کی دل لہ سالی (۱۸۳۴) مادی کرماتی لہ میز
جیا کر دے۔ جیہ رول زانیہ کی بلیم کات غویوہ لہ
لیم (۲۰۶) سالی فاکر جی دوای کرد.

۲. بسر Easter: نوڤارټ به به که ښک دټ له کارليکي کېدای شي نوږان
کحوو لوږنښي کار بوکيلي وه کووله هارکښي خواروه نښان نه ده ښی:

۳. راعی: رُوئی کومپانیای زیوت نباتیای عصاره‌فوله وُوف روده‌کی
بروست دگرکُرت به هاینر و جینی زهینی فارخو برما (زیت النخيل **Palm
oil**)

۱. گوشه‌ها = ضلع

ه. نوسٹر = Solvent

٦. تم شرح معنى = الحامض: الشحمي = Fatty acid =

٧. نَرْشِي = نَرْشِي الْمَوَاطِنَ الْمَشْعُورَةَ وَهِيَ نَشَاةُكَ بِمَنْطَلِقِ حُجُوتَانِ وَهَكَذَا

٨. نرشی ته تبر = الخوامی خبر الشیعة : لم نر شیعاً له ندای، یذکر که به ندی جو و تان ندادا به.

۹. ژماره‌ی سابرون = عدد الصوبه = Saponifi Cation Number
برینه له ژماره‌ی مایله‌گرامی هایدروکسیدی پوتاسیوم که
یونیزه شو، د ژون پو سابرون پوتاسیوم.

۱. زماره یودی/العدد الیودی Iodine Number برپته له ژماره ی
له امله کانس یوډکه کارلنک، کچیم، له گڼل (۱۰۰) گرام له روڼه که ده کات.

۱۱. رَوْنِ دارخورما= زیت النخيل: لَم يَزَيْتُه دَارَنِيكَ تَهِيْكَ يَوْخَه
 دَكْرِيْثَ بَ تَاوِي دَار خورما بَ لَام خورما نَاگَرِيْثَ زَيْتَه كَلَو كَوو دَوشَاوِي
 وَشَرَاوِيه، يَوْنِيْكَ نَاغَزِيْشَ هَه بَ هَوو وَهَ نَاغَزِيْشَ نَاغَزَه، بَ لَام كَارَكِي
 دَرِوَسْتَرَكِرْ رَوْنِ لَه بَ غَلَا دَرِوَسْتَرَكِرْ كَه لَه مَالِيْزِيَاو لَه سَرِيْغَا دَكْرِيْثَ
 يَوْبُوخَه، دَكَه لَو كَلِيْثَ جَوو چَه شِيْ نِيْ دَرِوَسْتَرَكِرْ دَكَه لَه كَوو رَوْنِ
 اَرَاوِي رَوْنِ نَرَكِرْ وَبَسِيْن وَزَيْتَب وَزَيْقِ كَجِي يَانَه (زيت البت).

۱۲. رَوْنِ سَلْسِي لَزَامِيْ زَيْتَه بَ لَنَكُوو رَوْنِ گِيَاثَه مَوِي وَاتَه رَوْنِ
 حِدَه يَوْبُوخَه.

۱۳. نرخی ناله ندامت = حامض لاعضوی: وہ کو نرشی گوگردین پان
ہایدروکلورک... ہند.

۱۶. نئزیم = بر بقیه له ملامتی پروفیسور جو وچا جشن واپائی همه به له ناو
خانه کالو شانه کانداز. نئزیم له عنوانیت گه لیک کار لیکي کيیای لسان
یکسو هر له نئزیمک نایبه ته به کار لیکي کيیای دپاری کراو.

١٥. نفت = ناعده Base

۱۶. هایدروژنیتن - المرحه Hydrogenation. کارلیکن کیمیا
غازی هایدروژن له گڼل شوی دی کونجاو و کوو (زینگی شل) یی ملین
هایدروژنیتن. لوم کارلیکه پیوستی به که مېک له پوره ی نیکل پان په لایوم
مدیه.

۱۷. به انگلیزی تیجیوول روڻ و خزاپجیوول ٺام پون به هوی
کون پوول روڻه که یان به پونهی گهرنی شویی همبار کرون وار و دوشی

همدای زوړی عصاره که بڼې د **Raneldity** پز ویلای عمر پش
بڼې دملین (فرخ الدن) او زناغه الدن واته له توان به کور دپش بڼې دملین
(روڼ درناوی) چونکه یو درمل دت.

۱۸. ئەم ۱۲ كۆلەپ ئاتەم ھەر يارىنى ئىكچىۋى رۇن پىلاگىر ئۆتەۋە:

1—PYRIADI, T. M. and MASON, Composition and Stability of Pecan Oils, J. Am. Oil Chem. Soc. 45, 437 (1968)

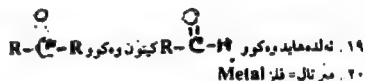
2—PYRIADI, T. M., and N. Na3 hat; Effect of Some Antioxidants (Synergists on the Stabilization of Common Ly used Edible Oils and Fats

Processed Iraq-IRAQI J. sci, 21. (2). 319 (1980).

3—PYRIADI, T. M. M. A. Chawani, and N. Y. Nazhat. Correlation of stabilities of Locally Processed Edible Fats and Oils in Iraq With their Structures, *J. Iraqi Chem. Soc.*, **2**, 23 (1977)—

4- -PYRIADI, T. M. and N. Sa3hat
Retardation of Rancidity in soane Edible Fats
and oils Processed in Iraq., Iraq J. Sci., 26, 177
(1985).

٢١. مضادات الاكسدة.

۲۲. **مکانیسم Mechanism** واته میکانیکه واته فوئناغه کاز کار لیکي

کمیابی به درنژد به قول.

۲۳. رادگی بهر لای = جذر حر = FREE RADical و کور: C_2H^{\bullet}
 وند: $CH_3^{\bullet}, C_2H_5^{\bullet}$

۲۴. هاوکشہ = معادلہ .

٢٥. له خوا، سبوتانی له Spontaneous Combustion بڼه (الاشتعال الفجائي).

۲۶. زماروی نیسیل Acetyl Value

له سیل پر نیه له کومه لی $(CH_3 \cdot \overset{\cdot}{C} \cdot)$

۲۷. روز نه سبیلین کراو۔ برنبه له ورونه ی که کارلنکی کجیای له گڼل (اډه ریدی ترشی سرکه دا) کرده. له م کارلنکه له راستدا کومه له کان

هائیدروکسیل (OH) دیکنو دوگورنسی ($\text{O}-\text{C}-\text{CH}_3$) وانه
 دهستیلین دهگرن چونکه کوملهی ($\text{O}-\text{C}-\text{CH}_3$) دهچته نارو زدهی
 بهاشان زونه که کارایی کیسای لهگه ناوی ترش واکوملهی ($\text{O}-\text{C}-\text{CH}_3$)

و CH_3 به رادیکال به شیوهی تری سرکه. ترشه (سرکه که) دپنوریت به هزی کارلیک کردن له گز شلاوی هایدروکسیدی سودیم.

٢٨ . Transesterifikasi Cation و انتقال الاستر .

۲۴. پیش‌سازی کردن = تصنیع.

۳. موزم = شمم.

۳۱. کار وین = ماده‌ی کی روشنی رو کی به ورنه‌ی کی زرد پازمه‌یله و سووری هه‌یه. کار ورنه‌ی زور له لئامین - A ده‌جیت.

۳۲. یوں روئے۔ لہ کومہائی زبیر روہ کی بہ غذا مادہ کہ لہ زاپون
دہ کرنو فہ بارہ کی زور زور کہ می پیوے ہو گورنی یوں روئے کہ۔

۳۳. روف (زینب) و یاسمین وزویددوراعی وزهیتی کچ واته (زهیت البت) هممو لهزهیتی دارخور مادر وست، دهکریں.

گشتوگال له

عیراقي کۆندا

گشتوگال له عیراقي کۆندا

تیشی:

حزب دهکهم خوێنمەری بەریز لەوێ پانخە بەرینی که ئەم
باسە وەک بەشیک له پێداوێست و مەرجی هەرچوون
پێشکەشی بەشی ئارکیتۆلۆژی کۆلیجی ئەندەبیاتی
دانسگای بەغداکراوه.

● پێشەکی ●

له چانخە هەره دێرینه کانهوه ئادەمیزاد له ئەشکەوتی
شاخەکانی باکوور و باکووری رۆژهەڵاتی ئەو شوێندا ژیاوه
که به عیراق دەناسی.

ئەمەش بەرپاشماوی شوێنه وارانە را دیاره کەلەو
ئەشکەوتاندا بەجێی ئی هێشتوون و برێکی دی باسیان
دهکەن، وەک ئاشکراشە هەموو پێداوێستی و ئامرازەکانی
ژیانی رۆژانەی لەوان سەردەماندا لەبەرد دروست دەکرد؛
هەر لەبەر ئەوەیشتە بوو چاخانه گۆتراوه چانخە بەریتەکان.^(١)
جا بۆ ئەوەی لەبار و درۆخی سرووشتی و ئاوووه وایی ئەو
چانخاسە بزانی که ئادەمیزادی تیا ژیناویو کاربەگی زۆری به
هەلسرکەوتی گشتی یەوه هەبووه دەمی ئەوه بزانی که :-

گۆی زەوی به چەندند جوولانه و مەیه کی جیۆلۆجی تێپەریوه،
دوا جوولانه و مەیشی ئەو بێسرو، که به (هیلیۆزین) ناسراوه له
چانخی جیۆلۆجی نوێ دا بوووه ده کانه بیست ههزار سال بهر
له ئێستا.

به لām دەورانیکی جیۆلۆجی گرینگ بهر لām دەورانە
هەبوووه به (پالایستۆزین) ناسراوه؛ لām دەورانەدا چیا نوێ به
پێچاوپێچەکان پێک هاتوون و گۆزوانکاری به کی زۆر له
ئاوووه وادا بووه؛ که له ئە نجام دا چوار بارستی شەخته به ندی
تیدا خستبووه به شەکانی باکووری گۆی زەوی داگرتووه،
به تاپه تیش شێته بلنده کانی...

له نێوان هەردوو شەخته به نیش (ماوه) به کی تا ئادەمێک
گەرمۆکی به خۆی به یهوه دیوه.^(٢)

له دەورانی پالایستۆزین دا، چەند کۆمەڵەکی ئادەمی
نیمچە ئادەمی دەرکەوتن، له وانیشت ئەو کۆمەڵە کی به
(ئادەمیزادی مایمۆنزی پێشت راست) ناسراوه کۆمەڵە کی
ئادەمیزادی نایاندتال و ئینجا کۆمەڵە کی (ئادەمیزادی ژیی)، که به
دەرکەوتنی، کۆمەڵەکانی دی و ن برون و نەمان خینجا ئەم
کۆمەڵە کی (وانە ئادەمیزادی ژیی) دەستی به سه گۆی زەوی
داگرت. مرۆفسی خاڵی حازریش هەر لەو کۆمەڵە کی به
کهوتووه و نه وولفی لی پورته ووه.

ژیانی ئادەمیزاد بهم جوړه هەر له سه رته نای سهره له لانی یهوه
ناکو به چانخە میژ وویی به کان گەیشتووه، به چەند خول و
قوناخێکی شارستانی دا تێپەریوه که به چانخە بهریتە کان
ناسراون، چونکه ئەو ئامرازانی به کاری ئهتیاه له بهرد دروست
کراون.

لی تۆزه کان ئەم چاخانهیان له عیراق دا به مزی جیاوازی و
په سه نندی پێش سازی بهریتو ئامرازه ئیقایه کان
به سه رچەند قوناخێک دا بهش کردووه که ئەمانه :-^(٣)

● چانخی بهریتنی دیرین - (Palaeolithic)

لەم ماوهی دا ژیانی ئادەمیزاد زیاتر بهراوو کوکرده و مەیه
بۆ یۆی یهوه به ندی بوو، به لگەش شوکۆمەله ئامرازانە کەلە

(بهره‌ب‌لگه) ی‌ن‌زیک‌ی چم‌جم‌ع‌م‌آلی ئی‌ستا (له کوردستانی هه‌یراق) د‌وز‌را‌وه‌ته‌مو‌و به‌ن‌زیک‌ی (۱۰۰۰۰۰) سه‌دهه‌زار سال به‌ره‌ل‌ئ‌ی‌ستا د‌ی‌اری ک‌را‌و‌ن،^(۱) ه‌رو‌ه‌ما ئه‌ش‌که‌وت‌ی (ه‌ه‌زارم‌ی‌رد) له د‌ه‌و‌و‌و‌ه‌ری ش‌اری س‌ل‌ی‌م‌انی و (چ‌ینی - ۵) له ئه‌ش‌که‌وت‌ی ش‌انه‌ده‌ر له نا‌و‌ی‌چه‌ی ه‌و‌ل‌ی‌ر.

● چ‌اخ‌ی به‌ر‌د‌ینی نی‌و‌ه‌را‌ست (Mesolithic)

ما‌و‌ی ئه‌م چ‌ه‌رخ‌ه د‌وا‌دا‌ک‌انی د‌ه‌و‌رائ‌ی پ‌ل‌ای‌س‌ت‌س‌ین ده‌گ‌ر‌ش‌ه خ‌و‌به‌ه‌و‌ی پ‌اش‌ما‌وه و‌رده‌ک‌انی‌شه‌وه به چ‌اخ‌ی (ما‌ی‌ک‌ر‌و‌ل‌ی‌ش‌ک‌یش - Microlithic) نا‌س‌را‌وه چ‌ون‌که ئه‌و‌ئا‌م‌را‌ز‌انه‌ی ئا‌ده‌م‌یز‌اد له سه‌رده‌مه‌دا له به‌ر‌د‌و‌ئ‌ی‌شان د‌رو‌ستی ک‌رد‌و‌ن پ‌ش‌که‌وت‌ن‌یک‌ی ئا‌ش‌ک‌رای پ‌ی‌وه د‌ی‌اره له ر‌و‌ی ل‌ی‌خ‌ه‌و‌تان و با‌ی‌خ ی‌ی دان‌ه‌وه که ن‌س‌رو‌نه‌یان له م‌وزه‌خ‌انه‌کان‌ی د‌ی‌ی‌ادا پ‌ار‌یز‌را‌وه، به‌تا‌ی‌ه‌تی م‌وزه‌خ‌انه‌ی ع‌یر‌اق‌ی له به‌غ‌دا.

ئ‌م چ‌ه‌رخ‌ه له ع‌یر‌اق دا به‌ه‌و‌ی ئه‌ش‌که‌وت‌ی (ز‌ر‌زی) به‌وه به چ‌ه‌رخ‌ی ز‌ر‌زی نا‌س‌را‌وه‌و‌اری ته‌ک‌انه‌ت‌انی ئا‌ده‌م‌یز‌اد‌شه به‌وه‌و‌ ما‌و‌و سه‌رده‌م‌یک‌ی گ‌ر‌ینگ له ژ‌یانی دا که‌وا ک‌اک‌لی با‌سه‌ک‌مانه ئه‌و‌یش چ‌ه‌رخ‌ی به‌ر‌د‌ینی نو‌ئ‌یه.

● چ‌ه‌رخ‌ی به‌ر‌د‌ینی نو‌ئ‌ی - Neolithic

یا - سه‌رده‌ت‌ای شو‌ر‌ش‌ک‌ی ئه‌پ‌را‌وه
له ژ‌یانی ئا‌ده‌م‌یز‌ادا -

چ‌ه‌رخ‌ی به‌ر‌د‌ینی نو‌ئ‌ی به‌چ‌اخ‌ی به‌ره‌م ه‌ی‌ت‌انی ب‌ژ‌ی‌وی (Producing Food) ی‌ش نا‌س‌را‌وه، سه‌ی‌ار‌ت به‌وه‌ی به‌ره‌م ه‌ی‌ت‌انی ب‌ژ‌ی‌وی به‌ک‌شت و‌ک‌ال و‌مال‌ی ک‌رد‌نی ئا‌ژ‌مه‌وه د‌و‌ر‌و‌و‌دا‌وی گ‌ر‌ینگ بو‌و‌ن ه‌ات‌یه نه‌و‌ژ‌ی‌انی ئا‌ده‌م‌یز‌اد و‌ئا‌د‌گ‌اری ش‌ار‌ست‌انی‌ه‌ ت‌ی‌ان پ‌ی‌وه‌ی؛ به‌را‌ده‌ی ئه‌و‌ی ز‌و‌ر له م‌ی‌ژ‌ و‌و‌ن‌و‌س و‌ئا‌ر‌ک‌یز‌ل‌و‌ژ‌ ی‌شه‌کان با‌ی‌خ‌ی ئ‌م پ‌ش‌که‌وت‌ه به‌با‌ی‌خ‌ی شو‌ر‌ش‌ی پ‌شه‌س‌ازی ش‌ار‌ست‌انی‌ه‌تی نو‌ئ‌یه ده‌گ‌ر‌ن.

به‌ره‌م ه‌ی‌ت‌انی ب‌ژ‌ی‌وی به‌ک‌شت و‌ک‌ال و‌مال‌ی ک‌رد‌نی ئا‌ژ‌ل‌ی‌ش ه‌و‌ی له ر‌اده‌مه‌ر پ‌ر‌ی‌ای‌خ بو‌و‌ن ئا‌ده‌م‌یز‌اد‌یان له ژ‌یانی ک‌ی‌و‌ی‌به‌نی و‌چ‌ل‌ه‌ر‌ستی چ‌اخ‌ه‌کان‌ی به‌ر‌د‌ینی ک‌و‌ن بو‌ ژ‌یانی‌کی پ‌ش‌که‌وت‌و‌و‌ گ‌وا‌ست‌ه‌وه. ژ‌است‌یش ئه‌وه‌کان‌ی ئا‌خ‌رو ئ‌خ‌ری چ‌اخ‌ی به‌ر‌د‌ینی نی‌و‌ه‌را‌ست ز‌ه‌م‌ینه‌ی ته‌شو‌ر‌شه ئا‌بو‌و‌ری به‌یان خ‌وش ک‌رد.^(۲)

به‌لام دا‌خ‌و‌ر‌ه‌ک‌ل‌م‌ی‌ان له‌پ‌ش‌دا بو‌و، مال‌ی ک‌رد‌نی ک‌شت و‌ک‌ال ی‌ان ئا‌ژ‌له؟

ه‌ند‌ئ‌ی له ل‌ی‌ ئ‌ژ‌ه‌کان د‌و‌ز‌ی‌نه‌و‌ی ک‌شت و‌ک‌ال ده‌خ‌ه‌نه‌پ‌یش مال‌ی ک‌رد‌نی ئا‌ژ‌له؛ ئه‌وا‌نه و‌ای ده‌پ‌یش که ه‌ه‌و‌لی مال‌ی ک‌رد‌نی ز‌و‌ر‌یه‌ی ئه‌و گ‌ی‌ان‌له‌به‌را‌نه‌ی که ئی‌ستا ه‌ه‌ن له‌پ‌یش به‌ره‌م ه‌ی‌ت‌ان دا سه‌رنه‌که‌وت‌و‌وه سه‌گه نه‌ی (۱)، چ‌ون‌که سه‌گه ه‌ه‌ر له چ‌اخ‌ی به‌ر‌د‌ینی نی‌و‌ه‌را‌سته‌وه مال‌ی ک‌را‌بو‌و.^(۳) ئ‌مه‌پ‌یش ه‌ه‌رو‌ه‌ک ئا‌ش‌ک‌را‌به ده‌گ‌ه‌ر‌ه‌وه ب‌و‌یه‌ر‌ه‌ه‌ند‌ی و‌پ‌ی‌وه‌ند‌ی ن‌ی‌وان سه‌گه و‌ئا‌ده‌م‌یز‌ادا؛ سه‌گه به‌ه‌و‌ی به‌ره‌م‌ستی ته‌وا‌زی له ب‌و‌ن ک‌رد‌ن و‌گ‌و‌ی ق‌و‌لا‌خ‌سی دا ت‌وا‌ن‌ی‌و‌ه‌ستی به‌ه‌و‌ای ئ‌چ‌ی‌ر‌یک‌ه‌و‌ی، له‌ه‌م‌ان ک‌ات‌ی‌ش‌دا له‌ه‌ه‌و‌و‌وه‌تر‌سی به‌ک ئا‌گ‌ا‌د‌اری خ‌ا‌وه‌نه‌ک‌ه‌ی ب‌کاته‌وه، خ‌ا‌وه‌نه‌که‌پ‌ش له پ‌ا‌ج‌دا‌شی ئه‌وه‌دا پ‌اش‌ما‌و‌ی ئ‌چ‌ی‌ر‌ه‌ک‌ه‌ی ب‌د‌اتی.

م‌ی‌ژ‌ و‌و‌ی مال‌ی ک‌رد‌نی ئا‌ژ‌ل‌ی‌ش (له‌ته‌وا‌ری د‌ی‌ی‌ادا) وه‌خ‌ت‌یک‌ی ز‌و‌ری و‌یش‌ت‌وه، به‌ی‌چه‌وا‌نه‌ی ئه‌و‌ر‌و‌ه‌ک و‌دانه‌و‌ئ‌ل‌انه‌ی ئا‌ده‌م‌یز‌اد ر‌و‌وان‌د‌و‌و‌ی.

بو‌گ‌ر‌ز‌ل‌س‌ک‌اری ئا‌بو‌و‌ر‌ش که به‌ه‌و‌ی به‌رو‌و‌و‌سی ک‌شت و‌ک‌الی به‌وه‌ی ی‌وه به‌تا‌ی‌ه‌ت‌یش دان‌ه‌و‌ی‌له، و‌له‌وه‌ د‌و‌ای ئه‌وه‌ی و‌ش‌کی ر‌و‌ژه‌ل‌اتی ن‌ز‌یک‌ی دا‌گ‌رت، چ‌ه‌ند ج‌و‌ر‌ه‌ک گ‌ن‌م و‌ج‌و‌ی خ‌و‌ر‌س‌ک له‌و‌ نا‌و‌ی‌چه‌ی‌دا ش‌ین بو‌و‌ن، له‌و‌ ک‌ت‌مه‌دا ئا‌ده‌م‌یز‌اد نا‌چ‌ار بو‌و له‌پ‌ش‌و‌ی ما‌نه‌و‌ی‌دا ب‌ژ‌ی‌وی خ‌و‌ی به‌ره‌م به‌ی‌تی، ب‌و‌یه به‌ره‌به‌ره به‌رز‌ایی به‌ک‌انی به‌ج‌ی ه‌ن‌شت و‌ر‌و‌وی له‌م‌ی‌ر‌گه به‌ر‌ئا‌وه‌کان ک‌رده.^(۴)

به‌م چ‌ه‌شه‌ه‌ توان‌ی به‌رو‌و‌و‌سی و‌ه‌ک دان‌ه‌و‌ن‌له پ‌ر‌و‌ن‌و‌و‌ م‌ی‌گ‌له‌ک‌انی و‌ئا‌و‌پ‌یش، د‌و‌ای ئه‌و‌ی به‌ک‌و‌ر‌ده‌ته‌م‌ی‌ان ژ‌یانی م‌و‌گ‌ره‌نه‌د‌ی‌وه.

له ج‌ی‌گ‌ی‌ر‌ی‌و‌و‌ن و‌ د‌رو‌ست ک‌رد‌نی نه‌ز‌لی ج‌ی‌گ‌ی‌ر‌ی‌و‌و‌یش دا، ک‌و‌ژ‌به‌ک‌ات‌یان له ق‌و‌ری ه‌تی د‌رو‌ست ک‌رد‌و به‌قه‌دی د‌و‌خ‌ت‌ایش دا‌ره‌ی‌ک‌انه‌ده‌ک‌رد‌و‌پ‌اش‌ان ق‌و‌ر‌ه‌م‌ی‌ست ده‌ک‌را. به‌م چ‌ه‌شه‌ه‌ سه‌ق‌ام‌یان گ‌رت، ی‌تر د‌ستی‌ان دا‌به‌ چ‌ات‌ن‌دی به‌رو‌و‌و‌سی خ‌وار‌د‌ن و‌مال‌ی ک‌رد‌نی ئا‌ژ‌له به‌مه‌پ‌یش ژ‌م‌اری دا‌ن‌ی‌ش‌و‌ان ز‌ی‌ات‌ر بو‌و که له‌د‌و‌ای ش‌دا بو‌وه‌ه‌و‌ی نه‌ش و‌ن‌مای ک‌و‌یه‌ل‌گ‌ای گ‌و‌ند‌ن‌ش‌ین، له‌ته‌ن‌ج‌ام‌ی به‌گ‌رت‌نی

کۆمەلە خىزائىك لە ئىنالى بەرمەم ھىنانى بۆيىو داكۆكى لە
خۇيان. زۆر يۈزى بەرۈسۈم و خۇراكىش جۈرە
تايەتمەندەكى پىك ھىنا، وەكۈ دىارەمەكىش
ۋەسەرەنجامىكى پىر باھىنى بۆز پانى لەو بەدۋاى ئادەمىزاد:
لنى كۆتەرە، چ لەوۈ پىۋەندى بەرەمەندى ھونەرەمەنى، يا
بە گەشە كۆرەننى چىكى كۆمەلەمەنى كەوا كارى ئارەزۈر
ئايىنى بەكلى ئادەمىزادى بەخۇسپارە. ^(۱۱) ئەمەش ھەمۈرى
بەھۇرى ئەۋشۈلۈزە ئۆيى بۈۈكە خۇر لەمۈزى كىش و كالى
ھىنا بۈۈە كالى.

لە روانگى ئارگىزىلۈز پشەۋە، لنى تىزۋەكلى بەرەمى ئىم
چاھەبان پشەسازى گىلنە (gillane) لەچاھە بەردىنى بەكلى
دى جىگەر دۆنەرە، تا ئەۋى گىلنە بۈۈ بەھۇرى جىگەر دۆنەرە
ناسىۋەى ھەۋارەشەنەكلى چاھى بەردىنى ئۆي خىشى...
ئەمەش لەپال پاشماۋى كىش و كالى و ئازەل دا، وەك
پاشماۋى ئەۋ دانەۋىلەنى ئادەمىزاد چاندۈرۈنى (گەتم چىن)،
ھەمۈرەھا ئېلىك و پىرسكى گىتەلە بەرەمەلى كراۋەكان و ئەۋ
ئاسرازانى لە تىشە بەرد دوستيان دەكرۈلە كىش و كالى دا
بەكارىان دەھىنا.

بەلەلمىرە پىرسائىك دېتە پشەۋە: داخۇر ئەۋەرە
پىش چۈۈن و پەرەسەندەنە لەمەك كاتداۋ لە كىش دىئادا
ۋەكۈ بەك بۈۈ؟ پان چۆن؟

تەۋاۋى لنى تىزۋە ئارگىزىلۈز پشەۋەكان (بەشۈۋەكى گىشى)
لەۋاۋەزەدان كە سەرەتاكلى شۇرشى كىش و كالى لە ناۋچەى
رۆزەلانى تىزىك دا بۈۈ، بەدىلى كۆرەش پىرى جىگەكانى
باكۈرۈى خىراق و زەنجىرە چىپى زاگۇرس و پانەكانى ئاسىي
ناۋەراست... ئەمەش بەگەللىك بەلگە چەسپارە؛ لەۋانە
بۈۈنى بەگەزى ھەندى بۈۈۈكى كۆۈى بەتايەش دانەۋىلەكە
ئادەمىزاد بەچاندەن مالى كۆرۈۈن ۋەكە گەتم و جۆ، ھەمۈرەھا
بەنچەى چەند گىتەلە بەنكى كۆۈى مالى كراۋەكۈ مەۋبۈزەن و
مانگا. پىچىكە لەۋئاسرازانى لە كىش و كالى بەكارى ھىنان و
لە ھەندى شۈنەۋاردا قۇزراۋەنەمە ۋەكۈ داسى بەردىنى
دەسك دارو گەشنى بەردۈ جۆنى ۋەدەستارۈ چەتۈزى بەردى،
جىگە لە ئاسرازى ۋەكە مەزىۋەكەچىك و سۆزى بەردىن،

تەمەنت ھەندى خىشى بەردەش كە لە بەردى مەۋبەرىان
دروست كۆرۈۈن، سەرەپاى مەيگەرى ئازەلە مالى كراۋەكان،
ھەمۈرەھا بەيگەرى خۇداۋەندى داپك (خۇداۋەندى بەپىتى) كە
پەرستۈۋانەۋ پىۋەندى بەۋ قۇناخەۋە ھەبۈرە ۋەكۈ نىشانەى
بەپىتى. ^(۱۲)

● ھەۋارە كىش و كالى بەكلى بەرەمى:
ئەۋشۈرە كىش و كالى بەكى باكۈرۈى خىراق بەخۇسپارە
پشەپەنكى لەناكۈرە بۈۈ، بەلگۈ بەقۇناخ بۈۈ ھەم ئاۋەھىش
پەرى سەند.

سەرەقا گۆندە كىش و كالى بەكان بچۈك بۈۈن، لە چەندە
مالگە بەك تىنەمە بەرىن، پاشان ۋاى لنى ھات فراۋاتىر بۈۈن
بەردەش چۈۈن، بەردەى ئەۋى چەشەك لە دابىش بۈۈنى
كارىش لەۋكۆمەلگە كىش و كالى پانە پىك ھات، ۋۆن لەۋ
كۆمەلگەپانەدا سەرەپاى بەشەركىنى مەندال دانەۋىلەشيان
دەھار يۈنان و خۇراكىشيان تايەدە كىرە تەۋىيان دەكرۈ
مالگەشيان پەرۋەردە دەكرە، پىپاش چەك و ئاسرازى دېكە
لە بەرد دروست دەكرۈن و كىلگى ۋەناۋەھىناۋە دىياراست و
دەچۈرە ۋاۋى. ^(۱۳)

كىش و كالى لە ھەۋارەكەكلى بەرەمى دا دېلەرى كراۋەبۈ، لە
رۈۋپۈۋەكى بچۈك دا دەكرەكەش خىزائىك بگا، دىسان تا
دۋاۋاۋاكلى ئىم چەزخەش درىختى بەردارىان لە كىلگەدا
نەمەۋانە بۈۈە ۋاۋى مەچى كىش و كالىيان بەپاگۈاستن بۈۈى؛
بەۋى كە خاكەكە تىشى ئىدا نەما دىپاگۈاستەۋ زۈمى بەكى تىرى
بەپىت.

پەندابۈۋى ملىكەمەنى تاكە كەشش ھەر لەۋسەرەمەدا
بۈۈ، كە بىرى بۈۈلە ملىكەمەنى كىلگە ئىرازە سەرەتايەكانى
بەرمەم ھىنان و گىتەلە بەرەمەلى كراۋەكانى لەۋەرگە.
گىرەنگىرىنى ئەۋ ھەۋارە كىش و كالى پانەش ئەمانەن:..

● چەرمۈ
تائىپا ئىم گۆندەكە دەكەۋىتە رۆزەلانى شارى
چەمچەمال و ۳۵ كە كەركۈك دۈۋەرە، بەكۆتۈرۈن گۆندى
كىش و كالى ئاسراۋە لە ھەمۈرە دىئادا. ^(۱۴)
پاشماۋى (چەرمۈ) لەلەين تىرەمەگى (پەيمانگى)

رؤخته لات) ی سمر بیدانیشگی شیکاگزی شماریکی به یوه
(۱۹۴۸ - ۱۹۵۵) دوزراوتمه پشکینه کانی هم نیره شازده
چین یا دهوری نیشته چی بوونی به دیارخستوه که به قور
دروست کراون.

به هوی به کارهینانی ینگای (کاربون ۱۴ - ۱۴) ^(۱۱) چینی
به کم به مزیکه ۱۷۵۰ سال پ. ز دیاری کراوه.

۱۰. (چهرمن) به لگه ی به کمین گوندی هه میسه یمان دداتی،
شونه واری تا (۲۵) سالی لن دوزراوتمه، هه مالیک چهند
ژورنیکې بچورکی تیدا به دیواره کانیان به قور له سر
بناسه به کی به ردین دروست کراوه ناگردانی تیدا بوه،
جگه له هه نسلې به پکمرزکې قوری سووره وونه کراوی
لازلان و خوداوندی دایک (خوداوندی به پیتی) و گلینه ی
همه جور که له چنه کانی سمریدا دوزراوتمه.

• به لاتی کسمه دوو جوړه گم له چهرمندا چترارون،
نمیش له دمنکه به خملووز برونه دمره کمری که لای ی
دوزراوتمه جوړه کانی (Einkorn - وایمر -
Emmer) ن، سهرای جورک به زالی. ^(۱۲)

نیمه به هوی لهو خرنی و د ستارو سهرمدیژ ینگ قوری
به دیارنه دزمان که دانه وپه یان یی هار یوه

● حسونه

هه وارگه به کی دیکه کشت وکالی به، ده کمونه
سنوری شاری مورسل ۳۵ به لای باشوروا.

به یسه نسلې شوری کشت وکالی له حسونه دا
ناشکراتر ورونتره. پشکینه نارکیژلنژ کیه کان ناکو ده
نوه یان لهو کزمه لگایدا به دمرخستوه که پاشماوه کانیان له
شازده چینی سهره کی دا بوه. ^(۱۳)

لپینی به کمندا له سر سافه (Virgin Soil) هه وارگه به کی
کشت وکالی دوزراوتمه که له هوه دچنی دانتشوروانی له
چادر دا ژ یاسن چونکه د شونه واری خانسوری قور
دمره کمره، تنیا کزمه لیک گلیته چهرخی به ردینی نوی
تیدا دوزراوتمه. ^(۱۴)

● تمللوسوان

هم هه وارگه به ده کمونه کناری لای رزوه لاتی
پوویاری دیکه به ۱۰ کم دور له باشوری سامرپا
(تمللوسوان) شونه واری کزمه لیک گوندی کشت وکالی
تیدانه کمره و توره بایه خنی هم شونه واره دوی لیکزونه وای نهو
پاشماوه دمره کمرت که تیدا دچتراموه.

● گوندی مه ناره

ده کمونه باشوری شاری کمرکوک ووه خنی خزی
له سالی ۱۹۴۸ دا له لایین نیرده به کی دانیشگی شیکاگزی
پشکراوه، پاشماوه کانیان له گم پاشماوه کانی حسونه
پیک دچن.

هه ووه (نوم له لیدیاغی به) که ۲۶ کم له رزواواری شاری
(هه زمن) موو دورو (نینه وای) (یارم ته) له دشتی شنگلر
(ششاره) له دشتی رانیه؛ که ناری لای دشتی راستی
پوویاری زای بچورک (تیرپچی به) (برایم هه زمن) و
(چوخه مای) له باکوروی شاری منظمی وهی تر.

● پشی به کم

هه وای کانی سهرمدان

هه وای کانی سرنج رادکشن، هه نده ی پیوندی به
نیشته چی بونی لادمیزاده هه یی له دشتی کانی دولی
دووشاوان (پاشلین) و پیوندی هه به ناووه واره، به لگه
به دمره کمره کان نامازه بز هه دکن که جیاوازی له ناووه واری
هه ناوچه پیدا، هه هشت هزار سالی پ. ز له گم تیدا هه
جیاوازی به جوه وری به ن. به چ له باری باری بارانه یی یا
پله ی گرمی.

هم خاله یی به گونری هه لیکزونه وانه ی پیوندیان به
لاینی جوهراتیای میژوی غیراته هه به گرینگ، چونکه
لهو جوړه لیکزونه وانه له دمرکمری شارتانیه دا بایه خنی
خوین هه. به هه حال له پال گلیک هوی دیکه ناووه واره
کارنیک کاریکه به هه ووه له سهرمدانی شارتانیت دا.
هه به نمونه تماشا ده کمین گرمی له رادبه دمری نهو
ولاتانیه که توره ته سهر هلی تیتوا هانی سهرمدانی
شارتانیه نه نده، چونکه تمغلی و نه خوشی و پیکه پشستی

پیش وادو پسر بونی پیش واده که لہممش گشتی بهمزی ناوو
 همواوبه، وای کردوه دانیشتووانه کی پرمیج بلمن و که متر
 بهتہنگہ پروہکائی دیکہی ژیتامہ بڼ که شارستانیت
 دروست دهگن.^(۱۸)

به گورنی هوی جوغرافی باوهگو نموانن شارستانیتیش
 بخولقین، به لام ری خوشکسری پرمهندن و نیش و
 نمایتی. بهرچاوتیش نهر هویاتیش که له هیراق دا مہمہر
 بوون و بهشدلوان لسمہر هلدانی کشت وکلان دا کردوه
 لمانن:

یہ گہم: ناوہواو شونئی جوغرافی

--:

وہک دیارہ عیراق شونیکئی جوغرافی گرینگی ہمہ چ
 نیشاوج له میژووی کہنہ پای دا، که همرسی قاپری تپادا
 پینک دهگن، لہممش بهگوسری بازوگاتیشموہ ہمیشہ
 بایہنیکئی ستراتیژی همووه.

له لایہکی دیکموہ دکومتہ ہمشی باشووری ناوچہی
 فینکائی و له همرنمی ریزو لای قاپریه کاتیشموہ، لہم
 شونیشاوش وک تالکراہ و ناوہواوبہ کی یاکوتو گزراوی
 هہ، له نوان ناوہواوی گهری بیابان و ناوہواوی حوزی
 دمریای ناوہواست^(۱۹) و.

بوشمہ سرو شوشیہ کانیسی؛ دمتوانین سی جزوه
 ناوہواو بھنی بوشه کانی روویتری دپاری بکمین که
 لمانن:

۱- ہمشی شاخاوی و نیمچه شاخاوی: یہ گشتی لہم بوشه
 چپاکانی باکوور و ریزه لای باکوور دهگرتہوه.

ناوہواوی فینکمو له چمشی ناوہواوی ناوچہی دمریای
 ناوہواست؛ که ساری زستان و گهرمی هاویشانی
 مام ناوہواست، سالانیش له (۴۰ تا ۱۰۰) سانتیمتری
 باران لی دپاری.

مام ناوہواستیش ناوہواویش له زستان و هاوین دا،
 همروه هاریزمی باران بارین یسمو بوشه چمشی
 کشت وکائی لی بکری.

نلچہ شاخاوی و نیمچه شاخاوی به کاتیش پینچ یہ کی

روویتری عیراق پینک دین؛ له ریزه لایه له سنووری
 نیشانه دهست پڼ دهکاو له باکووریش له سنووری تورکیاو
 سوریا و تا نومی له سنووری دهشتلیاوی به کان دا ده پتموه
 بهزایی و گردنلکه

همشی نیمچه شاخاوی له بناری چپاکانه به لای ریزو ناوا
 باشووری ناوچہ شاخاوی به کانه دهست پڼ دهکا، روویارو
 روویارو بهرموام دپڼ تا دهگانه سنووری سوریا به لای
 ریزو ناوہواو لیاوہ کانی بانی ریزو ناوا، به لای باشووری ریزو ناوا دا
 (سہری نمخشہک).

لہم ناوچہ ہمشی بهمزی بهر ناوی باران باریموه له وپرگی
 خوشی لی هملکه و توبو مالائی لی بهخیردهگرتی.

چپان بهرزی و تریس ناوچہ که لقه کانی روویاری دپچله
 پای نومی تپدایه سوید له درستیگردنی بهرست بپینری،
 بوشه دپینن چمندی پرتوی له جزوی لی دلمه زواو وک
 پرتوی (دوگان) لسمہر روویاری زایی پچسوک و

(دعربہ نسیخان) له سمر روویاری دیاله، تنانیت پاشماوی
 پرتوی کونیش تپدایه، دیار تسیان له و بهرسته به که له
 کونمو له سمر روویاری حوزم دا دلمه زواو.

ب- دهشتلیاوی به کان: دهشت لیاوی به کانی باشوور
 تیسمریستی دلمتای له دهشتلیانہ له پینک گهشتی هردو
 روویاری دپچله و فورا تدا پینک دتی.

بهمزی ناوہواوی گهریش له ناوچہ به داو کسمی باران،
 همر له کونی کونمو پرتوی ناودانی تپدا همبووه.

دوئی فورایش که نه خنیک له دوئی دپچله بهر زتره، وک
 دیار دپچہ کی سرو شوشی همیشہ سویدی لی ویرگیراوه له لیڈانی
 جوگه له روویارو کی وا که لہم دهشتلیانہ پڼ ناوہواو له
 ناگادا کشت وکالیکئی بهر فراوانی له برکراوه.^(۲۰)

ج- بیابان و ناوچہ دهشتلیانہ کان: که له باکوور دا
 ناوہواوی فینکسی دمریای ناوہواستیان همبو له
 ناوہواست و باشووریش دا ناوہواوی بیابان.
 دووم: سہرچاوه و رووہواکان

له پال لافاوی زورو بهر فرمی دپچله و فورا تیش، نه گهر

چاودخیری نه کیری و بهری نه گیسری به هیزی سرو شتی
خاکه که وه. کاره ساتان ده قه ویتی.

له گهل نه وه شدا لهو دور وویاره هر له کۆنه وه کۆله که ی
کشت وکال برون، نه ناهت شارستانی عیراکی دیرین و
گه شه ندنی هر له سرتاوه به هزی لهو دور وویاره وه بوو.
بایه خسی لهو دور وویاره ییش له وه دا دهرده که وێ که هر
هه وار که و گونیه کشت وکالی به دیرینه کان له قه راخی لهو
رو وپارانه دا بووه، له وه نه گهر باسی بایه خیال له ناودان و
گه شه ندنی بازرگانی و وهک هه یه کی گواسته ویش
نه که یین.

هر بویه هه میشه به چاوتیکی پیروز سه پریان کراوه
نه ناهت هندی جار به خه واده وندی زاینده ی هیزه
سرو شتی به کان ژمیراون.

به گیسری پرۆه کانی ناودانیش، زور هه برون، تاپه تی و
گشتی. نه ناهت له ناوچه شاخاوی و نیمچه
شاخاوی به کانیشدا. له وه تا نووسته کانی شای لاشوریان
سه نحار به (۷۰۴ - ۶۸۱ پ. ز) باسی پرۆه تاپه تی به کی
ده که نه کانی گه یاندوه ته نه نه وای پاته خت.^(۱)

ناوچه کانی باشووری له نیشته جی بوونی بویه کهم جار
ئاده میزاده به هزی کهم بارانی و به رزی و ناوهرزی روویاره کان
پشتی ته وایان به نه ران به ستوه، بویه ده یین دور وویاره
شاری لوروک (وهر که) هر له هزاری چواره یا له
سهرجایی کشت وکال به لای پشه سازی و بازرگانی دا
شکاوه ته.

له پال ئه مه هه ناهه شدا، خاکی به ییتی زووشونی عیراکی
که لیتی به ییتی روویاره کانی پیکان هتاوه هه یه کی
دیکه به...

● بهشی دوهم ● سهرچاوه کانی لیکۆلینه وه

سرو شتی لیکۆلینه وه چاره سه کردنی هه ریه تیک له

لایه نی میژ ووی به وه به تاپه تیش له ویه تانه ی پیوه ندی به
وابه ورووه وه هه یی چ جای رابهر ووی به کی دیرین، هر له
سه ره تاوه لی تیز (که هه لیه ت ده یی به میره وی رینگه یه کی
زانستی یانه بکا) پیوه ستی یی یان ده یی وشت بهو به لکه نلما نه
ده به ستی که له بهر ده ستی دان و سهرچاوی لیکۆلینه وه یی.
نیشاته بهم راستیانه دوو چۆره سهرچاوه مان بو لیکۆلینه وه ی
کشت وکال له عیراکی کۆن دا هه ی:

۱ - سهرچاوه مانه یه کان

۲ - سهرچاوه نوو سهرچاوه کان

به کهم سهرچاوه مانه یه کان

هه به ست له سهرچاوه مانه یه کان، پاشماوی لهو
شونه واره دهرینه نه یه، که له مله ی جیا جیادا دۆزراوه نه وه
هی رۆزگاری جیا جیان...
به گیسری کشت وکاله وه که لم باسه دا هه به ست،
هه ستوه لهو دۆزراوه نه ده گیسره وه که به پاچی پشکنه وه
ئازگه یی به کان دۆزراوه نه وه.

ئهم چۆره سهرچاوه ییش له سهرچاوی تر چا تر جی ی
متما نه، چونکه ده یین رین و به ده ست ده گیرین و به مه واده یی
به رجه ستیش رابردو ده گیره وه.

به رچاوتسری نی لهو سهرچاوه نه ییش که چالاکی
کشت وکالیان له رۆزگاره کانی دهرین دا بو ده گیره وه
به لگه ی به ده ست و باوه یی کراون بوونی له وچالاکی یانه
ده سلین ئه مانه ن:

۱ / (دانه وێله به خه لووز بووه کان و هه مباره کانان)

ئاده میزاد پش نه وه یه یی به کشت وکال بیا دانسه وێله ی
ناپیوه، له وه ده یی له قوئاسی کۆکردنه وه یی بۆ یی دا بوو
پشتی یی ده به ست! پاشان به ره به ره هه ندی چیشی له و دانانه
به چاندن تاقی کرده یه مانی کردن، بهم چۆره سه ره تایی
کشت وکالیکی دیاری کراوه سه ره هه دا.

نمونه یی له و دانه مانی کراواته به خه لووز بووی له گوندی
(چه ره مزی) کشت وکالیدا دۆزراوه ته و نیشته له موزه خانی

غیراتی دا له به غذا پاریزراون.

واپس دچې نهو سدرمه له چرموندا به هوی کوروه و
برو نیرایی پاشان هارایی و کرایته نان، پان کرای به شورباو
ده گونجی له سهر تاشدا هر مو سوزیاوی و ترشایی و یووی
به (بیره) که له گلی له نیکته نوسراوه کانی لهوبه دودا
ناوی ختی.

بو تمباریش گومای نیدا نی به که عمباره کان پیمان دغلین
بهره می زیاد له به کاره یان هه بووه بویه له عمباران کراره.
پشکینی تارکیزلوی یوونی نهو جوړه عمبارانه ی سلماندوه
که نهه میس به لگه به کی تره بولی نژ له لیکونده یی دا.
لیردا جی ی باسه بلین ناکو نیتا لهو هواره
کشت وکالی پانه چمند جوړی لهو عمبارانه دوزراونه ته و
جوړنیکان لهوانه به پال مالیه و یو ویری به له وړدنی
پسو وکر له وړدنی گوزران. به کیکی دی بازنی یی به
همیش بووه له شیوه چال و خنده که دا بووه.^(۱۳)

۲/ (کوخ و کولیه کان)

کولیت و کوزه کان له به لگاتنه که به راشکاو یوونی
کشت وکالمان له چاخه کوزه کاند ا بوسه لمین. چونکه
نرکی لادمزادی دیرین له کینگ و جیگر یوونی مریجکی
سهره کی سهره وتی پر ژوه کشت وکالی به کان بووه،
به هوی لهوی کینگ همیشه کاری وناوینان و
په روه دی دوی له نامه کردنی زوی به یو بگره پوچاندن تا
کیلان و نژدان و لودان و دوی وندو اکردن، تنه نیتا لال و
گوزکردنیش له واکتی به هر سهره که له وادی به کاره یان دا
بیت ده کا.

پشکینی تارکیزلوی زور له گونده کشت وکالیه کان
دیرمان خستوه که زوی بهی زوری نهو کوخ و کولیتانه له کویر
دروست کرابوون، نهه میس خوی له خوی دا به لگه کی جیگر
بوونه، هیچ کومه لگایه کی جیگریش ناشکرایه بهی خوراک
نایی! که واته بوونی کوخ و کولیتی قوی، واته بوونی
کشت وکان بوسوگر کردنی یووی.

۳/ (تامیر و نامزای کشت وکالی)

کومه لیک نامیر و نامزای کشت وکالی لهو هواره گنده

دوزراونه ته ووهکو جونی و دستار و نامی دیکه ی نژدان، که
هیندیکان لهوانه له موزه خانی غیراتی دا پاریزراون،^(۱۴)
سهره یی لهوانه ی له سهره یی و موزه لوولیه به کان دا
هه لکه نندراون. بونموونه پشکینه تارکیزلوی به کان که لیک
نامیر و نامزای لهم بابته یان دوزراونه که هموویان به یووه
چهره خن (چهره یی بهر دینی نوی) که نهه میس خوی له
خوی دا به لگه کی مادی بهر دین و یوونی کشت وکال و
پادی پشکوتی له سهره یی که بون سهره یی کی تر
دهه سین.

له ناوچه ی باشوریش (پیمه به یکه) دیشراونه ته که له
کشت وکال دا به کاره اتوره، نه نیتا هندی، نهوی یی
دغلین خشی (راستی کویر) لهوی به یه ده زان چونکه
هه لگرتی هر شمله قوریک له زوی بهر یی به یووه
هه لگرتی بهی بهر شونی پیوست نهو شیوه
وه ده گری^(۱۵) که نهه میس خسته میس زیاتر له ییاسازی
نومیره کانی بهرایی دا به کاره اتوره.

۴/ (نیقانی نازله مالی کراره کان)

له منجلی پشکینی هندی شنه واری چهره یی بهر دینی
نویوه، که لیک پارچه نیک و پروسکی گیانه بهره
مالی کراره کان دوزراونه ته و، هره به نمونه کومه لیکي چاک
لهو پارچه نیقانه له چهره یی دوزراونه ته و.

مالی کردنی گیانه بهریش هه گایکی گینگه له رنگای
جی نشین بوون دا، نهه میس بون لگایه کی شوانکاره به لکو
بو دروست بوونی گوندانیش، چونکه زور لهو نامزای وړدانه ی
که لهه میس نامزایمان بو کردو نادمیزاد له یی بونی دا
به کاری ده یان له نیقانی نهو گیانه بهرانه دروست ده کران
وه کو دوزراون سوژ و نامزای وړدیل یی تر، بیجکه لهوی که
سهره یی بونی بونی نادمیزادیش بوون له به کاره یان
گوش و پیستو سیلی.

۵/ (موزه لوولیه و چاپه کاتیان)

موزه لوولیه به کاتیش زاتایرمان له باره ی که لیک لایه نی
یان و گوزرانی نهوان سهره میس دیرنه ده نی.^(۱۶)

کومه لیکي په کج زور لهو موزه لوولیه یان دوزراونه ته و که

ۋېيىنى كېڭىگۈلەيىنى دېگەن پىشەندە بەك كىشىنى كەلگەن بۇ
پەنگە دەمەنە. بۇ نمونە:

- مۇرىكى لولەيى كەيمەنى كېلەن دەنەنى، بەكلىرى
كېلەن تۇدەنەمەلە شارى (نېيىرى سىمەرى دا دۇزراۋەتەمە).

چايسى مۇرىكى دېگە، خۇداۋەندە (پىل)، خۇداۋەندە
كىشىنى كەل دەنەنى كە دەۋرى بەگۈلەگەنمە دۈرە.

- چايسى دېگە مۇرىكى لولەيى دى، خۇداۋەندە ھەتەر
(ئوتتۇرى) پىشان دەدا لەئىگەمەك دايەمەكلىكى بەدەتەمە
بە كورنى ئەمەزەلەلەيى پەنەنى ۋېيىنى كىشىنى كەلگەن بۇ
دەنگە دەمەنەمە ئەۋەتەنە ۋېر لە ۋەمەردەن ناپەن.
۶ / (گەنە)

گەنە لە كېڭەلەيى مېزەۋى ۋەلەكەلەۋى دا شۇنى
دېرى خۇرى ھەبە نەك ھەرىكە بەلگەمەكلىكى مەدەۋى بەدەتە
كە بولنى دىنەنەنە دەمەلەنە، بەلگەمەۋى بەۋەلەۋى
بولنى لەزەزەيى شۇنەۋەكەن پەنەندە پەۋى بەۋەلەۋى
ئەدەمەزە ھەلە مەنە دېزەنە كەمە سەبەتە بەۋە پەرىگە
سەۋەت دەۋرى بەدەگەنە ۋەلەكەلەۋى لايەنە ھەنەۋى
كولتورى تەدەپە.

ئەدەمەزە لەمەۋەنە پەرىدەنە نۇۋە دەۋى ئەۋە پەرىدە
ئەمەكەنە كەنە بەجى ھەنە ۋەجىگەنە سەۋەتە دەۋى
كىشىنى كەلەۋەنە دەۋەتە كەدە.

كەۋەنە گەنە (لەشەۋە گەنە، يا ئامان بەكەۋەنە يا
سەۋەتە پەنگە پەنەۋە بۇ تەنەنەنە مەدەۋى بەۋەلەۋى
دېگەن پەۋەنە بەۋە پەنە ئەدەمەزە) لەگەنە جىگەنە سەۋەتە
سەۋەلەنە كىشىنى كەلەۋە. بۈۋە.

دەنەۋە (ھەرى سەۋەتە) لايەۋە كەلەۋەنە كەنە بەۋەلەۋى
گەنە پەرىدە بۈۋە لە سەۋەلەنە سەۋەتە تەۋەنە بەۋەلەۋى
دەۋەنەمە ئەمە چەشەنە گەنە بەش (لە شۇنەۋەكەنە دا)
زەمەنە، ئەمە چەشەنە گەنە بەش (۱۳) چەشەنە ئەۋەلەۋى
گەۋەنە كەنە سەۋەتە نەۋە بۈۋە ئەۋەنە تەۋەنە.
بەشەنە ئارەكەلەۋى بەش ۋەزەۋە كەلەۋە ھەۋە

كىشىنى كەلەۋە كەنە دا دۇزراۋەتەمە، لە چەمەۋە سەۋەتە
سەۋەلەۋى. تەدە

۷ / (ھەلەكەلەۋە كەنە)

ھەلەكەلەۋە كەنە بە ھەمەۋە شۇنەنە بەۋە سەۋەلەۋى تەنە
زەۋەنە ۋە پەنە فەلەكەنەنە بۇ تەۋەنە كەدەۋى بۇ نمونە:-
تەنەنە مەۋەمەك لە شارى (نېيىرى) دۇزراۋەتەمە، ۋەنە ۋەنە
چەۋەنەنە سەۋەتە لى تەۋەنە شەنەمەكە بەدەستەۋە
تەنەنە بۇ ھەۋەنە سەۋەتە پەۋە. زەۋەنە پەۋە.

- پەنە دەۋرى ئەزەگەنەۋە پەنەنە، كە لە پەلەۋە
فەلەۋە سەۋەتە كەنەنەنە بۇ دەۋەنە. پەۋە ۋە پەنە ۋە پەنە
كىشىنى كەلەۋەنە كەۋەلەۋى سەۋەتە بۇ دەۋەنە. ئەۋە
دەۋە شۇنەنە لە شۇنەنە گەۋەنەنە كەۋە پەنەنە نېۋەنە
دەۋەش كەۋە، كە ھەۋەنەنە لايەنەنە دەۋەنە، پەۋە دەۋەش
پەۋە كەۋە ئەدەمەزە (لەۋەۋەنەنە ھەۋەنە دا) كەۋەنە دى. ئەمە
دەۋە ئەۋە لە ھەۋە شەۋەنەنە سەۋەتە كەنە لە مەۋەنەنە
غەۋەنە دا لە پەۋە- پەۋەنە.

- ھەلەكەلەۋى دېگەنە ھەنە لە شۇنەنە دۈۋەنەنە كەيمەنە
دەۋەشە شەۋەنەنە پەۋەنە دەۋەنە دەۋەنەنە سەۋەتە
ئەۋەۋەنە كەنە، بۇ نمونە پەۋەنە لە دۈۋەنەنە ھە
سەۋەتە ھەۋە پەۋە. زەۋەنەنە لە دۈۋەنەنە: (شەۋەنەنە
پەۋەنەنە تەۋەنەنە، چەۋەنەۋەنەۋە تەۋەنەنە
بەۋەنە شۇۋە بۈۋەنە) ئەۋە ھەلەكەلەۋە لە مەۋەنەنە پەۋەنە
پەۋەنە. (۱۴)

ھەنە بەۋە بەلگە مەدەۋە كەنە، نەشەۋەنە
كەۋەنە شارى ئەۋەنە دۇزراۋەتەمە كە بۇ ھەۋەنە دەۋە
دەۋەنە، پەۋە شەۋەنە بەۋەنە شۇنەنە ۋە پەنە كەۋەلەۋى
دەۋەنەنە ئەۋە سامانە پەۋەنە. (۱۵)

دەۋە / سەۋەلەۋە نۇۋەسەۋە

بەلگەنەنە تەۋەلەۋە كەنە لە مەۋەۋە دەۋەنەنە
دەۋەنەنە ھەۋە نۇۋەنەنە ھەۋەنەنە كە لە پەنە ھەۋەنە

لەمەوسەر (مێژ وێ داهێنانی نووسینی مێخی لەلایەن سومەرەکانەم) نزیك دەبێتەو.

پشکنێهەکانی ئارکیئۆلۆژی پەرەیان لە سەر کۆمەڵگەکانی زوێر لەو بەلگەنامە وێکشتە نووسراوانە لاداو، لەوانەش لەو بەلگەنامەکانی پێوندیان بە کشت وکالەو هەب، بەتایەتیش دواى فراوان بوونی گۆرندە کشت وکالی بەکشان و گەشە سەنڤەیان و زووبوونی دانیشتوران و بلاوێ کەرنی جووتیاران و نیشەجی، بوونیان لەپەشەکانی پاشنووێر ئێوەراست دا.

سەرچاوەی نووسراویش پێوەی کى راستەنەبەى لەبەرەبەر لەو بەرەو پێشچوونیدا وەرگرت کە ژێانی فەللاخەتی بەخۆنەبەى یێنى.

بەم بەرنگە ناهات لە چاخە مێژ وەى بەکان دا زۆرتر بوو. ئێستا هەول دەدەین ئاماژە بەهەندێ لەو تێکشانە بکەین: سەرەتای پەیدا بوونی نووسن وەک ئاشکراى وێنەى بوو، هەر لەو دەمدا، لەو نوسینە وێنەى پەیدا ئەو هێماپانە دەرکەوتوون کە پێشەندیان بە کشت وکال و کاروباری هەبوو. هەبەو. لە پێشەوێ ئەو هێماپانەش گۆلە گەم بۆو (گەم وەک ماددەبەکى بژ پۆی گۆنگ و خۆرکیكى سەرەبى)، ئەمەش لە تابلێتە قورەپەکانى بەراى دا دەرکەوتوو.

کە نووسینش وەک هەموو ديارەبەکى دیکەى شارستانەتی دۆلى راڤەین بەرەو پێشچوو، ناووباسى زۆر لە دەرەخت و ڕووبەکانى ئێدا دەبینەو، جگە لەو کارانەى پێشەندیان بە کشت و کال و کێنگەر ژێانی فەللاخەتی هەبوو، هەب، بەنەمۆنە:--

تێکشیکی گڕبەنگ وەختى خۆی دۆزراوەتەو کە وەک وەرژانەبەکى کشت وکالی یەو کۆتەرین وەرژانەبە لە مێژ وودا، لەسەر تابلێتێکی قورى یەزەمانى سۆمەرى نووسینی مێخی تۆمارکراوە ئەواوى ئەو هەنگاوانەى ئێدا ڕوون کراوەتەو کە جووتیار پەرمەیان بکا لەو وەختى تێزانەو بگرە تا دەگاتە دروینە. (٣٩) لەو تەختە رەنگانەیش بەرێوەبەرایەتی شۆنەوارەکان لە ئەکادیمیای (تەل حەرسەل) دا (٣٩) دۆزراوەتەو، تەختەبەکە کۆمەڵێک تێکستى مێخی لەسەر

تۆمارکراوە، هەر هەمووی بریتی بە لە ناوی ڕووبەک و دێخشان.

تێکستى پاسا کۆنەکانیش زۆر دەقی پێوەندار بە کشت و کالی ئێدا دەبەنرێتەو، ئەوانەى پاسى رێکخستنى کاروبارى کشت وکالی دەکەن و ژێانی کۆمەڵگای کشت و کالیمان بۆ ئەک دەدەنەو.

تێکستى مێژ ویش سەرچاوەى بابەخدارن بۆ لێکۆڵنەوێ کشت و کال لەو سەر دەمانەدا، چونکە هیچ هێرشێکی سەرپازى نەبۆو بە پاسى خۆراک و خواردەمانەى (ئازووقەى عیالی) ئێدا نەهاتى، جگە لەو ئازووقە و خۆراکانەى لە شەران دا دەستیان بەسەردا گیراوه.

تێکستى ئەمەش هەر بەبەجۆرە، زۆر لە چیرۆک و سەربەردەو داستانى پالەوانەیتى و ئەفسانە و کۆمەڵەى پەندو قەسەى نەسەق پاسى کشت وکال و ژێانی کشت وکالیان ئێدا هاتووه. لە گەلگەمشەو بگرە تاوەکو داستانەکانى پێوند بە بوون و ئەمۆى بە ئەدەبى ڕووبەروو بوون. (مناظرە) ناسراون.

لەوانە:

تێکشیك پاسى چیاوازی ئێوان جووتیارو شوان دەکا، کە جووتیار نەمۆنەى کۆمەڵگەبەکى شارستانی و چێگرمو لەمەشدا بەسەر شوانى دا هەب، ئەوەتا ئێنەنای خوداوەندى جوانى و خۆشەویشتى شوێرکەن بە (دەمۆزى) شوانکارە رەت دەکاتەو (ئانکى - ئامدۆى جووتیارى پێ پاشترە کە (ئەمبارەکانى بوپەر لە دانەوێلە دەکاودەن):

ئەمەش شوبە شوان ناکەم و

پۆشاکى زەبەم ناوى

منى هیشتا کچ شوبە جووتیار دەکەم

جووتیار کە ڕووبەکى هەمەجۆر دەروێنى

جووتیار کە دانەوێلەى جۆراوجۆر دەچێن (٣٩)

هەرواى کشت وکال لە سترانەکانى ئەمەنگى تايەت بە (زەمەوێندى پێرۆ) یش دا هاتووه، (٣٩) ئەو زەمەوێندیش کە سالانە بەرپادەکرا شا (ئەنێسرى دەنزى خوداوەند) ی پێشکەش بە کاهەنەى نوێنەرى (ئێنەنا) دەکردو دەبوگوت:--

ئەوێ خراپە، گەورەم کە بۆبەر دلم هیناوى چێز وەرپەگى،

باشا، مىسردى خوشە-ويست عومرىكى درىز له دەربارى
پىر زوت دايى

لهوى يا رۇزى لى هەلدى، تا ئەوى لى ئاۋادىنى
له باشورەۋە بۇ باكور

له دەرپاى زۇرى بۇ دەرپاى زۇرى

لەوى يا كە داربەرەۋى ئىدا دەرۋى

تا ئەوى دارى ئوردى لى نەۋى

بەھەمروۋلاى سۆمەرۈلەكەد

دارعساۋ سولەجانى بى بىخىش

بەلكوۋا بىكا كىلگەكانىش ۈك جۈرۋىاران حاسانجان بى

لەسەرى فەرمانى دا، ئەۋە خواپە شىنەى زۇرۋى دانەۋىلە

زۇرۋى

لەرە خواپە روربار ھەستىۋ

تاۋەخىكى درىنگە لە كىلگەدا بىننەۋە

لە قامىشەلان دا قامىشى كۆن بى بىگاوھى نۆى بالا بىرى

بەلكوۋا شازنى پىرۋى سوزە ۋاىكا

ھىندو ھىندە دانەۋىلە پىكۈنە سەرىك و

لە كىلگەدا خاس و تەرەۋولە پەرزىبەۋە

عومرى لە كۆشكا درىز پىتەۋە

ئەۋە خواپە دىچلەۋ فوراتىش سەرىكەن و

كە نارەكانيان گزۋىگى لى بىرۋى

بەمىرگان دابىگىرى^(۳۶)

(تېئىل پىرپىرىدا كىشت و كان لە ۋلات دا دابەمىزىنى، بۇ
ئەمەش دۈۋىرۋى دروست كەد، ئىمىش (ھاسان) ۋىستى

(زىستان)، ھەرىكەشيان كارۋەنەكى خۋى بۇ دىارى كەد؛

بەنمىۋە (زىستان) لەركى ئەۋەبۈۋىتە ھۋى زانى مەۋرۈز و

مانگولۋۇرۋى سىلەى. . . تاد.

بەلام ھالۋىن ئەركى ئەۋەبۈۋى كىلگەكان پەلە دانەۋىلە بىكار

ئەمبارۋ جۈخىتان دابىگىرى^(۳۷).

لە جىھانى پەنلەۋ جىگەشدا كە لەم چەند سالانەى

دۋاى دا لى پان دۇزراۋەنە ھاتوۋە:

- گايى بىگەتان گىلى مەخاۋەى خاپەن كىلگەش لە بىزان

مۆل بۈۋە.

پان - رۋىبارى پەرۋەپا، ئلۋى زۇرى دى بەدزا

يا - كىركىزى بى سەرىشت ۋەكو كىلگەى بى جۈرۋىار

ۋاپەر. . . تاد.^(۳۸)

داخۋەىن ئلۋى زۇر مەسەلا بىچى بى، ئەگەر بۇ پىرۋى

كىشت و كان ئەى كە سەرچاۋى بۇ پىرىيە، بەتايەش لە

باشورۋا كە تارادەۋى زۇر پاپەندى ئاۋدان بۈۋ.

جۈرۋىكى دىكەى تىكەشە مىخەكان كە بىس رۋىۋەكان

ئىدا ھاتوۋە، نوۋسراۋە پىزىشكى پەكانە، كە لە ھەمان ۋەخىش

تاۋەكانىش بۇچەمساندوۋىن: ۋەنۆۋدارى ھىراقى كۆن

پىشى ئەۋاۋى پەرۋەكەۋە بەستىۋولە ئامادە كەردى داۋەرمانى

پىزىشكى دا^(۳۹)

جىندى لەۋنوۋسراۋە پىزىشكىانە تاك تاك نوۋسراۋن

ھىندىكى دىكەكان كرۋەنە دۈۋەش، يا پاستەر ھەردوۋ

رۋى تاۋىلەكەى كىرئوۋەتەۋە رۋىۋەكى ئلۋى رۋىۋەكانى

لەسەر تۈلەرگراۋە رۋىۋەكەى دىش بەكارھىتەنى ۈك دەرمان.

لەۋنوۋسراۋە سىچىۋەكانىش دا كە بۇ مەمەش پىزىشكى

بەكلەر ھاتوۋە (نۆۋدارى سىچىرى)، نەخۋىيان بۇ بەكارھىتەنى

ھىندى جۈرى رۋىۋەك راسپاردوۋە^(۴۰).

ئەۋە درەخت و رۋىۋەكەى لەۋ دىقەنەش دا ھاتوۋن

بەنمىۋە:

- دۈۋەتەك نىشانەى (لام - لام) ۋەلە پەگەزى دار پەرۋە

پاشان بابلى ۋاشورۋەكان بە نىشانەى (لام - لام) كە

لە جۈرى ئەدەبىياتى رۋىۋەروۋىۋىش دا، كە ھەرلە

زۋىۋىكەۋە زىپانى كىشت و كانى پەرجەستە كەردۈۋە، گەلەك

دەقمان كەنۋەتە پەرجەستە لەۋانە: رۋىۋەروۋىۋىنى ئىۋان: -

- داس و گەس و

- خىداۋەندى گەنم: خوداۋەندى بى چۆلە

- گەنم و جو

- ھالۋىن و زىستان ۋ. . . تاد.

ھەر پەزىنەى ناۋەتەنى ھالۋىن و زىستان

ئەفسانەۋەكى سۆمەرى ھەپە پەنلۋى ئەفسانەى: (ئىمىش

Emosh و ئىش - Enlen) كۆرتەى ئەم ئەفسانەۋە دىلى: -

دهکاته داره پرو و یو میزگیرانیان به کارهیتاوه.

چه شینک له چه شه کانی دارسته و میریان سرو که له نویسته میخه کان دا به (لی پار - par - لی) هاتوره.

داری نورز که شینسری سی بهم (سده ی ۹) نوی پ. ز. له کوتهله کدی دا کبه (کوتهلی رهش) به ناویانگه دا هاتوره. (۳۸)

سیه تری و هه نجیر و داری تریش که له به شیکی تاییه ندا باسی ده کین.

● بهشی سی بهم ●

پاسا کانی ریختنی کشت و کال له حیرانی کون دا

دوای نه وی گونده کشت و کالی به کان فراوانتر بوون و بوون به شار و سه بارت به زور له گه ران کشت و کال به بهی سهند، له پیشه و بهی له نه گه رانه پیش به کارهیتانی هویه کانی ناوان بوو که بوه هوی پتیرسوی بهرمهم و پاشانش بوژانه وی تابووری؛ چونکه کشت و کال بوژومه لگای حیرانی له و سا سرچاره ی بوژی ویناغه ی ژان بوو، بیچکه له وی گهرمته ی خاوی پیشه سازش بوو. بهم بی به دورنکی گریگی له بینانانی شارستانی بهتی دا بیی. به هوی له و پایه خه نابووری به پیشه، هیچ دهقی نویسراو نی به ئاساژی بو نه گردی؛ له مسرهمی شارستانیه تی سوزمیره کانه و بگره تا به سدرمه هر دوییه کانی ئیسلام راده گا.

نیشانه بهر دورمیه، جزی گومان نی به ریختنی کاروباره کانی به هوی پاساره پیوسته کی پیوست بوه له هممو قوتخانه کاندایه که دهیست به پاسا بوون و ریختنی عدالته کی کومه لایه تیش له کوته لگایانه دا دهکاته قوتخانه که نه شونما به کی سیاسی و کومه لایه تیان کردنی و بهی گهیشتن. (۳۹)

له روویه پیش کاروباری کشت و کال له حیرانی کون دا به هوز و بنگای جزوا و جزیره ریختخراپو، له پیشه وی نهو بنگاو هنرمانش، پاساو ریخته و تنش و دیاری گردنی

ملکایه تی بوو. نیکستی لهم باره به شمان له هممو قوتخانه میز ووی به کان دا بو ماونه، له چاکسازیه کانی (شورکاجانی) دادویری شاری له گه شه و بگره (سده ی ۲۴ پ. ز.) که دیاره کوته ترین چاکسازیه دنیا به، (۴۰) تا به پاسای (شورمه منی) دامه زریته ری به چه ی نوری سی بهم (۲۱۱۳ - ۲۰۹۵) پ. ز. راده گا، که به کوته ترین پاسای نویسراو دادویری و پاسای (لبت عه شاری) پنجه مین پاسای به چه ی نیس (۱۹۳۴ - ۱۹۲۳ پ. ز.) ئینجا پاسای شانیشی (تیشه ونا) تا دهکاته و پاسای به ناویانگی (حاموری) که به تهاوونین پاسا دادویری له وانه ی تا ئیستا دوزراونه توه؛ هر چه نده پاسا سوزمیره کانی له ئیستا هاتوون، هر وه ها پاسا لاشوری به کان که زیاتر پشتیان به پاسای حاموری به به ستره. (۴۱)

لیسره هونل دهمین؛ نه و نده ی پیوندی به باسه که مانوه ههین روشنایی به به سهر شو پاسایانه، هر وه ها هونل دهمین ئاساژه بو نه و نامو به لگه نامانه پیش بکین که له بهینی هولا یه دا تال و گوژ کراون له و نده ی پیوندی به کشت و کلیمو ههین. نه مه یان له لایه که، له لایه کی دیکه نایی لهو حه قیه شه شمان له بیر بهی که (په رستگا) پیش وک دامه زراوکی لایینی و دنیا ی دورنکی تاراده یکه سهره کی له ریختنی کاروباری کشت و کالی دا دیوه. که ههله گری باسیکی سهره بخوی له سهر بنووسری.

یه کیک لهو ناسانی که له سهره می باقی دا مانده و له خاوند زوی به به بوسه رکاره که ی نارووه داوای لی دهکا که به بی وستی جووتساره کری گسته کان حه قیه بان بدانی به چاروشین له وی له کوته له کدا هاتوره. (۴۲)

له به لگه نامه یکی تر دا که ریخته کوته کی تاییه دنونین و باسی فروشتی کیلگه یه که دهکا. ریخته کوته که به زمانی نه که دی نویسراوه (هر چه نده زوری زاراوه کایش سوزمهرین) ئیستا هاتوره: - ملکایه تی هر کیلگه به به شاهه دی فلان و فلان گوزریاره بو فلان. - له پشان دا دینه سهر سوند خواردن به بخوداوندو به پاشا که ئیتیزام به ناوهرکی بکری. (۴۳)

بۆ زامان کردنی رێککەوتیش عێراقی بە دێرینه‌کان کرین و فرۆشتنیان بە پسروله زامان کردوو؛ په‌کیک له‌پسرولانه‌ی که‌می سهرده‌می سۆمه‌ری نوێیه‌ به‌م شێوه‌یه‌: «به‌رخیکێ مردو (مردارپو) نالۆ له‌ وێژی ٢٣ ی ئورنیکاردا وهری گرت له‌ مانگی جۆزده‌و له‌و سالی‌دا که‌شاری (هه‌ولێری تێدا وێران کرا».^(١١)

ده‌بین لێره‌دا پسروله‌که‌ به‌ مانگی جۆزده‌و میژوو کراوه‌. به‌گوێهری پاسایه‌وه‌، وتمان، سه‌ره‌تا چاکسازی‌یه‌کانی ئورکاجیا^(١٢) بوو که‌ (له‌خوێاردنه‌وه‌ ته‌رسی و پێژی ملک و مالی ده‌گه‌ری) به‌م جۆره ملک و زه‌وی و زاوه‌کانی گه‌رانده‌وه‌ و پێر له‌ره‌مانی په‌رسنگا له‌ کاتێکه‌دا و سالی ئێسی - ٥٥١ (میس) و کێلکه‌کانی و مال و کێلکه‌ی ژنه‌کانی وێک که‌وتبوونه‌وه‌ باج و خه‌رج سینه‌کانشی ولاتیان پرکێدبوو نه‌ک هه‌ر ته‌وش چاکسازی‌یه‌کانی ئورکاجیا ناماوه‌ بۆ دیاره‌ی به‌سخره‌ گرتنی کۆنران له‌ هه‌لکه‌ندنه‌ی بیرێ کێلکه‌کان دا... که‌وا یه‌ه‌چی له‌م کۆنراوه‌ کۆمه‌لگه‌یان پێک هێنای.

پاسای (ئورنه‌مه‌ن)یش کۆمه‌لێک به‌ندێ پێونده‌ به‌ کێلکه‌و رێکخه‌ستی کاروباری کشت وکالی تێدا به‌ به‌نموونه‌ له‌ ماده‌ی (٢٥) یدا ده‌لی: «ئه‌گه‌ر که‌سی کێلکه‌ی که‌سیکی دی به‌زۆر و ناوه‌ینا (به‌کاره‌ینا) و خاوه‌ن کێلکه‌ به‌ی‌ی پاسا داوای لی کێده‌وه‌و زه‌وتیکاریش گرتی ی‌ نه‌دا ته‌وا ته‌نا ته‌ نه‌وه‌یش ده‌وێنی که‌ له‌ کێلکه‌که‌ی خه‌رج کردوو».^(١٣) له‌م ماده‌یه‌دا نا‌شکرا ده‌ینی که‌ نای‌ کێلکه‌ی غه‌یره‌زوت به‌کری (١٩)

له‌ ماده‌ی (٢٨) به‌شدا ده‌خوێنه‌وه‌ که‌: «ئه‌گه‌ر پیاویک پوو به‌هۆی ژیر ئارخه‌ستی کشت وکالی په‌کیکی دی پێوه‌ستی (گور) جۆی بۆ هه‌ر (تایک) پێک له‌ کێلکه‌دا بداتی».^(١٤) دیاره‌ که‌ پاسای ئورنه‌مه‌ن بۆ به‌جی گه‌میانده‌نی دادوهری مه‌به‌ده‌ی خه‌سته‌ به‌ری به‌کاره‌یناوه‌.

پاسای (لعت عه‌شتار)یش هه‌ر به‌و جۆره‌ پوو، به‌نموونه‌ له‌به‌کیک له‌ به‌نده‌کانی‌دا هاتوو: «ئه‌گه‌ر پیاویک دره‌ختی له‌ باخچه‌ی پیاویکی دی راقه‌ناندن، له‌سه‌ره‌تی نیو- مون- زه‌وی له‌ بریکاری‌دا بداتی».^(١٥)

لێره‌دا ده‌بینن پاراستنی دارو دره‌خت، به‌تایه‌تیش داری به‌به‌ر به‌هه‌ند هه‌لگیراوه‌ بایه‌خی ی‌ دراوه‌ (٢٩).

یان له‌ نموونه‌یه‌کی تری ته‌م پاسایه‌دا هاتوو: «ئه‌گه‌ر پیاویک چوو ناو باخچه‌ی پیاویکی دی بۆ دزی و (گیه‌را)، پێسته (١٠) شیکل زه‌وی بداتی».^(١٦)

پاسای (ئیشنه‌ونا)یش که‌ تابلێشه‌ قوربه‌کانی له‌ (تل حرمل)‌دا دۆزرانه‌وه‌ هی سه‌رده‌می بابلی کۆنه‌، له‌ ماده‌ (٧) یدا گرتی دروێنه‌ی به‌ دوو (سه‌وت) دانسه‌وتله‌و دوانزه‌ (حه‌به‌) زه‌وی دیاری کردوو.

له‌ ماده‌ی (٨) یشدا گرتی نو‌ده‌ری به‌ سووتیک دانسه‌وتله‌ دیاری کردوو.^(١٧)

له‌ ماده‌ی (٩) به‌میشدا هاتوو که‌: «ئه‌گه‌ر کابرایه‌ک شیکلیکی زه‌ویدا به‌کابرایه‌کی گرتی گرتی بۆ دروێنه‌ نه‌گه‌ر له‌ کابرایه‌ دروێنه‌که‌ی به‌ته‌واوی بۆ ته‌نجام نه‌دا ده‌ینی له‌به‌ری ته‌وه‌ (١٠) شیکل زه‌وی بۆ بێهه‌ری».^(١٨)

لێره‌شدا لێتێزام کردن به‌ په‌یمان به‌تایه‌تیش له‌و کاروبارانیه‌ پێونده‌ییان به‌ کشت و کاله‌وه‌ هه‌بووه‌ بایه‌خی ی‌ دراوه‌و به‌هه‌ند هه‌لگیراوه‌.

- کشت وکال له‌ پاسای حامورایی‌دا -

پاسای حامورایی کامه‌شرین پاسای نوسه‌راوه‌ له‌ نێر پاساکۆنه‌کانی عێراق، جگه‌ له‌ روه‌یش تا که‌ پاسایه‌ که‌ به‌ داروشتی خوێ و به‌ته‌واوی گه‌شینه‌ ده‌ستمان.

پاسای حامورایی له‌ هه‌موو پاسا کۆنه‌ کاتیش زیاتر پاسا کاروباری پێونده‌دار به‌ کشت وکالی تێدا هاتوو [ماده‌ (٤٢) تا (١٠٠)] و له‌ خواریوه‌ نموونه‌ی هه‌ندێ له‌و ماده‌نه‌ ده‌خه‌به‌ به‌رچاو: -

له‌ ماده‌ی ٤٢ دا هاتوو: «ئه‌گه‌ر که‌سی کێلکه‌ بێکی بۆ چاندن به‌کری گرت به‌لام دانسه‌وتله‌ی تێدا نه‌چاند، جا ته‌گه‌ر ده‌رکه‌وت کێلکه‌که‌ی نه‌کێلاوه‌، پێسته به‌ی‌ی کێلکه‌ی هاوسێ دانسه‌وتله‌ به‌ خاوه‌نه‌که‌ی یدا.»

- «ئه‌گه‌ر جوویناریک کێلکه‌یه‌کی به‌ دانسه‌وتله‌ چاندراوی یا

به کونجی چاندراروی مبرونه کرد، پیوسته لسمر خواونی کیلگه بهخیزی دانه ویله یا کونجیه کی که له کیلگه دا بهرمه دنی ووربگریو ده بی درمه مانیش له گدل زیاده که یو یازگانه که بزمیری - ماده / ۵۰ له باروی هفتانی بهرمه شته وه له ماده (۵۳) دا هاتوو: وه گمر که سی له بههیز کردنی بهرمستی کیلگه که پیدا کمتتر خمی کردو بههیزی نه کردو که لینیکی تی کمو و ناو زوی چنیراوی (کیلگه) ی تیک دا، پیوسته لسمر خواونی بهرمست له بریتی شو زوره دانه ویله ی بداتی ۱۰.

له باروی به کر دانی بیستانیش له ماده (۶۱) دا هاتوو: وه گمر بیستانچی کیلگه کی هموو نه چاندو پارچه به کی به بهاری هیشته، یعنی نه و پارچه به له گدل نه وه شته حساب بکری که بری ده کوئی؛ مه بهستی بهشی کابرای به کر تی دهره.

لیره شدا دهره کهوی که هیشته وی زوی به بهاری هه لهدیز زمانه به مسند نه کراوه، له ویش دجی تهمه بههزی زیاد ورنی بیژدی دانیشتوان بوئی...
وگ وتمان پاسای حامو رای ژماره به کی زوری ماده کانی بو کار وباری کشت وکال ته رخانه؛ تهمه پیش خوی لغزیدا بابه خ ورنی کشت و کالمان له ژپانی کومه لگادا بوزرون ده کاتهوه، له کاتیکدا تهم پاسایه سه چاویه به کی به پیشه یو لیکو زینه وه لیم مه پدانه دا.

● بهشی چوارم ●

هه نجه نما. ک بو هه ندی له ورو و وگ و
درمختانه له هیرانی دیرین دا وروا و و
چوتیه بی به کارهیتان

به لگه نامه بازارگانی به کانی عیرانی کون پیمان ده لین که نارد ووه کانی هه ریمی زایلین، به تاییه تیش له سهرمی بابلی دا، بهشیکی زوری بهرمه می کشت وکالی بووه؛ وه کو گهنم و جزو خورسار و نسی ووه وکی و خوری که بوئیران و که نداد نیرد ووه.

گومانی تیدا نی به که سهرمیز و زیاده دجینه نیو نالقه ی ناردنه دهره وه.

تیکته میخیه کانی که له شنه مواری چیا چیا دا دوزرانه تهمه به تاییه تیش نه وانی ژنل حرمل، لیسه یکی زوری له ورو و وگ و دره خسته بو تومار کرد ورن که له و سا، و منا و هیران، تنانمت هه ندیکیان له وانه بیستان له پیشه وی نه و بهرمه کشت و کالمان که ده نیردینه دهره وی ولات، له وانیه تیش: بیجگه له گهنم و جزو دانه ویله ی دنی که هه ره له کونی کونه مانی کرا و و چاندران و و منا و هیران:

● دارخورما

زورشت له باروی دارخورما له و به لگه نامانه دا هاتوو که باسکی به تهنی هه لده گری، سه بارت به وی که خورما به کیک له و بهرمه گرینگانه بووه که بو (شاز و وقی سوا) به کارهاتوو؛ بههزی شو بهما. خوراکی بهی هه تیه.

دارخورما له زمانه سامی به کان دا ناویکی هاویه شنی نی به، به نمونه بابلی به کان بی یان گوتموه (گیشمارو - Gishmaru) که له تهلدا له وشه سومه ری (گیشمار - Gishmar) هاتوو. -
(خورما) پیش به سومه ری بی یان کوتوو: (زو- لوم - Zu-lum-ma) ناوه بابلی به کیه بی (سلوم) هه ره دهره ار در ووه.

سهرساره ناو وری به کانی باسی جو ره دارخورما به که دن و به (دارخورمای باکوور) ناوی ده بن، واده کهوی تهم چشنه دارخورمایه تایمت بووه به باکووری خیراق و له باشووردا شین نه بووه تنانمت جو ریکی دیکه پیشان باس کردوو بی ی گوتماره (دارخورمای شاخ) (۱۱)

هه ندی کوئراوی ناو وری، که چه بند دیه نیکی شه به کانی تان پیشان دهنه، له وانه به کیکان خیریکن له خاکی موژم دارخورمایان

را ده‌قه‌نیش و هه‌آه‌ده‌کیش به‌مه‌ به‌ستی نه‌وی
 ناز و وقه‌یان؛ که سه‌رچاوه‌ی بۆ ئویاته‌ بیرن...!
 دارخورما له‌ تیکه‌ته‌ نه‌ده‌می به‌ دهرینه‌کانیشدا
 باس کراوه، نوژداری بابلی و ئاش-ووریش
 خورمایان بۆ چه‌ندن مه‌ به‌ست به‌ کاره‌ناره‌ وه‌کو
 به‌ کاره‌نایی بۆ گروان و برینی پس بوو به‌ تیکه‌ل
 کردنی له‌ گه‌ل رۆن و هه‌روه‌ها بۆ گوێ...
 ده‌سان دوشایشان له‌ گه‌ل گولا و بۆ نه‌خوێش
 گه‌ده‌ به‌ کاره‌ناره‌.

• چه‌وه‌ندهر

..... : چه‌وه‌ندهر هه‌ر به‌م دارپشته‌ به‌ ماوه‌مه‌ که له‌
 سۆمه‌ری دا پێی ناسراوه (سووه‌ندهر - Summar)
 که ئیشاره‌تی پۆل و به‌گه‌زیشی له‌ پشته‌...
 چه‌وه‌ندهر وه‌ک تیکه‌ته‌ میخیه‌کان ده‌لێن بۆ هه‌ر
 (خۆرسک) هه‌روه‌، به‌تایه‌تی له‌ به‌شی باکووریش
 عیراق دا.
 له‌ به‌ کاره‌نایی نوژداریشدا بۆ ئاوسان و برینی
 قاچ، هه‌روه‌ها بۆ میزگیران وه‌ک یاره‌مه‌تیده‌ری
 خواره‌مه‌نیش بۆ هه‌ر سێ کردن به‌ کار هاتوه‌.

• که‌وه‌ر

..... : له‌ تیکه‌ته‌ میخیه‌کانی سه‌رده‌می بابلی دا
 به‌ (کراش) هاتوه‌ به‌ سۆمه‌ریش پێیان گوتوه‌
 (کا - راش)، وادیاره (کراش)یش هه‌ر له‌ وه‌وه‌
 هاتوه‌.

که‌وه‌ر له‌ نوژداری کۆن دا بو‌د‌دان ئیشانیان
 به‌ کاره‌ناره‌، هه‌روه‌ها بۆ ئیشی په‌حمی ژنان
 گه‌نجی له‌ هه‌یندانی سه‌رچاوه‌دا خواره‌دسی
 قه‌ده‌غه‌ کراوه، به‌ نمونه‌ له‌ کاتی چاوی ئیشان دا،
 هه‌روه‌ها جه‌ته‌مین رۆژی مانگی بابلی
 له‌ گه‌ل ماسیش نه‌خوړاوه، چونکه‌ پێیان
 وابوو که خۆلانی که‌وه‌ر له‌ گه‌ل ماسی دا هه‌یه‌ته‌
 هزی نه‌وی دوویشک به‌و که‌سه‌وه‌ بدا
 خواره‌دویه‌تی. (١٦)

• پ - ه - ز

..... : پازیش له‌ سه‌رچاوه‌ میخیه‌کان دا به‌ شیوه‌ی
 (سه‌سره‌)ی بابلی و ئاش-ووری هاتوه‌، به‌لام له‌
 لیسته‌ی روه‌وکه‌کاندا پاشگرتنی سۆمه‌ری پێویه‌
 نه‌ویش (سی - سه‌سکه‌ل Se - Sakkal) که له‌
 بابلی به‌ که‌یدا (سیکلوم)ه، زیاتریش وایه‌ ده‌چی
 به‌ پیلزی (تیری - خۆرسک) گوتراوه‌ی.
 سه‌ریش نه‌ویه‌ له‌ نوژداری عیراقی دهرین دا
 پیا‌ز که‌م به‌ کاره‌ناره‌وه‌، نه‌مه‌ش له‌ سه‌رچاوه‌ میخیه‌
 پزیشکیه‌کان دا ده‌ده‌که‌وی، نه‌ها بۆ هه‌ر
 نه‌خوێش نه‌بی وه‌کو گوێ ئیشان و نه‌مانی
 ئاوی چار.

• سه‌ر

..... : له‌ سۆمه‌ری دا به‌ (se - shar) و له‌ بابلی و
 ئاشووری دا به‌ (شوم) هاتوه‌.
 سه‌ر له‌ عیراق دا زۆر زۆر کۆنه‌مه‌مه‌ش به‌ وه‌دا.
 ده‌مه‌که‌وی که له‌ نووسراوه‌ میخیه‌ زۆر کۆنه‌کان دا
 باسی هاتوه‌ (سه‌ره‌تای) هه‌زاری سی به‌می
 پ. ن.
 له‌ نوژداری سه‌رپاش دا سه‌ر بو‌د‌دان ئیشان و
 میزگیران و هه‌روه‌ها هه‌ندێ له‌ نه‌خوێش به‌ کاتی
 زه‌رداوه‌.

• کوله‌که‌ (کل)

..... : تیکه‌ته‌ میخیه‌کان باسی زۆر جو‌ری
 کوله‌که‌ ده‌که‌ن که له‌ عیراقی کۆن دا چینه‌راوه‌
 هه‌ر له‌ پۆلی خشوکه‌نایش ناوی ژاله‌ ه به‌
 کوله‌که‌ی کۆری هاتوه‌، که جو‌ریکیان سیفه‌تی
 (شاخاوی) به‌ دوا‌دا هاتوه‌ به‌وه‌دارشته‌ی سۆمه‌ری
 به‌م جو‌ره‌ هاتوه‌:
 (ئوکشن - تی - جل - لا - کو - را)
 جو‌ریکی دیکه‌ به‌ سۆمه‌ری به‌دارشته‌ی (کو - را)
 (Kur - ra) که جو‌ری شاخاوی ده‌گه‌ینی هاتوه‌.

● تری

_____ : تری به سۆمەری (گیشن - Geshin) له گەل
و پەشتانی پۆلی درەختە کە .

له بابلی و ئاشووری (کرنو) یان
پێ گوتیوه، کە دیاره (کرم) یی عەرمیش وەك
مەمۇنا طە باقر دەلی هەر لەویو هاتوو .

تری له زۆر تێكستی میخی دا باسی هاتوو
هەر له سەرمە کەبانی بەراپی (سەرمەبای
هەزاری سێ یەنسی پ . ٧) کەوا پێ دەچس .
زۆر تێش هەبووی . لێرەدا جێ ی باسە ؛ هەر
لە ووشانەی لەوشە تری سۆمەری دا هاتوون
و شە میژو (Eshlin - Par) کە دەکاتە تری
و شە هەبوو .

له گەل شە (ئینو) یەك دێگرمە کە
لێ نۆزەکان بە (مە) یان لێک داوێتە .

له نوژداری بابلی و ئاشووری شەدا تری
بە کارەهێنارە زاتی شە دۆشەو کە وەك نیونیک
بۆ گرتەوی پەرماتی قە .

● هەنجیر

_____ : له تێكستە میخە کەن پەشتانە (Ma -
هاتوو (له گەل پێشگری نیشانە ناسینو) .
هەر له سەرمە سۆمەری کەنیشەو ناوی هەنجیر
هەبە .

له نوژداری کۆنیشدا بۆ نەخۆشی پەکانی گەحو
بۆزاراوی بوون بە کارەهێنارە ، هەر وەها هەنجیر بە
شیریش بۆ برین و ژانە سەر له سەرنارەو ناوی
ئەوی سەرە کە پاك پاك تراشارە .

● سیو

_____ : گوتمان هەنجیر بە نیشانە میخی (ma -
هاتوو ، جا ئەگەر هەندێ سەرمە میخی ناسۆمان
بۆ زیاد کرد بە (خاشخو) دەخۆنێرێتە مەو دەکاتە
سیو .

تێكستە کانی (تیل حەرمل) حەفت چەشەن

سیو تێدا هاتوو .

گۆرانیە کیش لە سەرمە بابلی کۆنەو هەبە
تایبەتە بە خوداوەند (ماما) و تێدا هاتوو دەلی :
و گۆرانی ماما له سیو شیرین ترە .

لە نوژداری کۆنیش دا بۆ زۆر مەبەست
بە کارەهێنارە ، لەوانە له گەل ناوی شیرین بو
پاك کردنەوی دەم و هەر وەها بۆ نەخۆشی
گەدەش گۆشارەو ناو کە ی دواوە بە نەخۆش .

له هەندێ مەسلە ی پێوەند بە جادووش دا
بە کارەهێنارە لەوانە (جادووی دلداری) ؛ بەوی
پاسو سۆنکی هێنارە و سێ جارانێ بە سەردا
خۆنێندوو داوێتە ژن گواپە کە ژن
خوار دەوێتە بۆی هاتووێتە رایی . پێ دەچس
ئەمە هەر له چیرۆکی باب ئادەم و داک حەزاو
هاتی .

لە هەمانەو ناوی زۆر و وەك و بەرووی دیکەش له تێكستە
میخە کەن دا هاتوو لەوانە قوڤ و هەنار و هەرمێ و
هی تر . . . (١٧)

● ئەنجام

گشت و کال بە هەزری ئەوی کە دیاره سەرچاوە یەکی
سەرەکی بۆ یوسی یە ، ئێشتاش له گەل دا پێ ، چ جاتی
سەرمە مێک کە تازه ئادە میزاد دەرکی پێ کردی و بایەخی زانی و
هاتی مائی کردی و وەناوی هێنا .

لەم پوانگە یەو ؛ وەك له بەراشتدا پەنجەمان بۆ راکیشەو
کە نووسین دەر بەرکی باسکی لەو چەشتە زۆر زۆری دەوی ،
بەلام ئێمە لەم باسەدا هەولمان داو ئەو سەرمە قەلمانە ی
بە شە کاتمان هەلێزاردوو بە پالێشتی چەن سەرچاوە یەکی باویر
پێ کراوو کەم ئا کورتێک سنوورێکی بۆ دیاری بکەین کە
دەگوتنێ هی تر پێن بەر بلاتر یا هەر له گۆشە نیکایەکی تر بوو
باسی بکەن . بە هەر حال ئەم باسە له چەند سەرە قەلمێک

- طه النكريتي - دار الرشيد - بغداد ١٩٨٠ .
- طه بالروء - عبد الحميد - طرقي البحث العلمي في التاريخ والآثار - وزارته في كركدي بالآ - بغداد ١٩٨٠ .
- طه بالقر، دراسة في النباتات المذكورة في المصادر المسماة كركلاري سور، جلد ٨، بشي (١) بنو بمراني شونوارة كان بغداد ١٩٥٢ .
- د. فوزي رشيد - الشرائع العراقية القديمة - ج ٢ بغداد ١٩٨٧ .
- H.FRAVOISFORT, The Birth of Civilization in the Near East, 1936.
- Jonathan Norton, The Great Farmer
- جايي شميركا .

- موزكي فرنكلين - قاهره .
- سموتيل نوح كرايمر - السوسيون، تاريخهم وحضارتهم وخصائصهم، وركيزاني د. فيصل الوائلي - وكالة المطبوعات - الكويت .
- دكتور (عادل ناجي، الاختام السلطانية - زنجيري (حاضرة العراق) بشي جوارم - دار الحرية - بغداد ١٩٨٥ .
- د. تقي الدباغ ود. وليد الجادر واحمد مالك الفتان - طرق التنليات الأثرية - بغداد ١٩٨٣ .
- د. تقي الدباغ، مقدمة في علم الآثار - زنجيري - الموسوعة الصغيرة - زماره ٨٨ - دار الجاهظة، بغداد ١٩٨١ .
- لاندري بارو، بلاد آشور، نينوى وبابل - وركيزاني : د. عيسى سلمان وسليم

ملخص البحث

الزراعة في العراق القديم

بؤاد حمير سبورسي

الحجرية مع الترقف عند الفترة التي ظهرت فيها الزراعة والمعروفة بالمعصر الحجري الحديث حيث بداية الاستيطان ومن ثم ظهور القرى الزراعية الأولى .

الفصل الأول: تناولت فيه عوامل قيام الزراعة في العراق مند القدم

الفصل الثاني: وهذا الفصل خصصت لمصادر دراسة الزراعة في العراق القديم، وقد عرضت فيه أبرز هذه المصادر المادية منها والمعدنية .

الفصل الثالث: تناولت التنظيمات والقوانين المتعلقة بالزراعة وعرضت في هذا الفصل دور المعبد كمؤسسة دينية ودينية في الحياة الاقتصادية والاجتماعية في العراق قديماً، إضافة إلى الرسائل والعهود المتعلقة بتنظيم شؤون الزراعة البيرية آنذاك .

أما الفصل الرابع والآخر: فكان لأبرز البقايا والمزروعات في العراق القديم واستعمالاتها الطبية .

ثم أتممته بقائمة الهوامش، حيث وضحت فيها ما يستوجب التوضيح من النص لقائمة المصادر التي استندت منها بشكل أو بآخر في الكتابة . . .

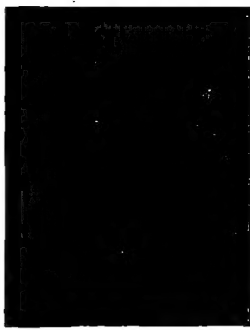
كل المؤرخين وباحثي الآثار لم يختلفوا في اعتبار بلاد ما بين النهرين مهد الحضارات، حيث إن الإنسان قد عاش منذ زمن سحيق في هذه الرقعة لما فيها من جبال منيرة وأنهار ووفرة ووديان خصبة .

يتناول هذا البحث الزراعة من جانب إنها كانت عماد الحضارة والحياة مثلما هي الآن عماد الحياة . . وفي أساسه فإن البحث قدم في حينه إلى رئاسة قسم الآثار في كلية الآداب جامعة بغداد كجزء من متطلبات التخرج ولا يخفى أن موضوعاً بهذه الأهمية قد طرح على بساط البحث في عدد من الدراسات التي لها علاقة بحضارة وادي الرافدين وهذا مادفعني (ولا سيما إنه كان من اختيار رئاسة القسم) تناول البحث في مفرداته الغير المتأولة والأسهل فيما تناولتها تلكم البحوث في هذه المفردات دون إسهاب . .

وهكذا استقر البحث على أربعة فصول إضافة إلى المدخل وخلاصة تاريخه حول الموضوع وكما يلي :

المقدمة: وهي بمثابة مفتاح لدخول الموضوع تطرقت فيها باقتضاب إلى التسلسل التاريخي لمعصور ما قبل التاريخ والمعصور

پەنجەرە

خوالياقوشبو مامۇستا ئىسماعىل رەسول

باش لازادىبولۇن تۈن جارىتىكى دى لە خوينىندى ھەلچىتەمۇ
لامادىمى پاشان كۆلىشى زىمان بەشى زىمان ئىنگىلىزى تەۋاپىكات . بە
كۆشى خۇشى قىرى زىمان رووسى بوو . سالى ۱۹۵۹ لە ۋەزارەن
چاكرەن كشتوكال لە بەشى حسابات دا دامەزرا ، سالى ۱۹۷۴
بوو بە لەندامى پەكەم لە نىجىمەن پاسادانا ئوتۇنۇمى كوردستان لە
ھەولير ، پاشان بوو بە سكرىتىرى لەنجومەن . دۋاي تەۋاپوون
خولى لەنجومەنكە بوو بە پارىزگارى ھەولير ، ئەنجا رايونكار لە
ۋەزارەن رۇشنىرى ۋەراگە پاتىدن دۋاجار بوو بە پەرىۋەبەرى گىشى
ھەزگى رۇشنىرى ۋەلا كوردەمى كوردى
ئىسماعىل رەسول لە شەستە كاندا لەندامى پەكەن ئىدىيان
ھىراق بوو ، سالى ۱۹۷۳ ش بە لەندامى دەستى پەرىۋەبەرى
پەكەتتى نووسەران كورد ھەلچىرەدا .

لەسەردەمى لاۋىيە ھەرىكى خوينىندەمى لەدەب
ۋەرۇشنىرى سىياسى بوو ، لە قۇتايخانى تارەننى كۆرە ھەولى دا بە
كوردى ھەلچەست بىتۈمى ، پاشان بە ھۆى زالىبولۇن زىمان
رۇشنىرى ھەرمى بەسەرخوينىندەمى كەيدا . لە سالى پەنجىكان دا .
ۋتار كۆرە چىركى بابەن كوردەمى بە زىمان ھەرمى دىتۈمى ۋ
پلاۋى دەرگەمە ، تادۋاي سالى حەلدا ، قىسى لە كوردى نووسىن
شكاتىد كۆمەننى ، ۋتارى سىياسى لەدەمى پەكوردى نووسى ۋمل دا
ۋەرگىران چىركە ھەرمى زىمانەكان خۇى بە كوردى ، دۋايى
پەكەر چىرۇك ۋتار لەنجارومان پەكوردى نووسى . بە ھەرمى لە
ۋوژنامەگىل بىرۋت المىاء ، البلاد ، الاحالى ، النور ، التاشى ،
گۇلارلى افاق ھىرىب ، الادىب المرائى و پەكوردىش لە نووسەرى
كورد ، دىتەرى كوردەمى ، رۇشنىرى نوۋى ، پەنان ، ھاۋكارى
ۋولتۈنۋى دا ۋتار چىركى ۋلا كوردەمە .

تاۋەركى بەرھەمەكان ھەمۋىر بىرۋاپادەرى مۇلاپەقۇگەل
دۋىقۇ ئىشمتاپەردەرى بە . ۋتار ۋلەكۆلەنەۋەكان بابەق و
زانىشەنە ۋپوختەن ۋشاقى رۇشنىرى و بىر كوردەمى شىۋى
دەنۋىن . بەرھەمە چاچىكراۋەكان لەمانە :

- ۱- خۋە ھىل الجىلور تارايىنە ئلورە ۱۴ قۇز - پەندا/ ۱۹۵۹ .
 - ۲- چەند باسلىك ھەربى لەدەم رەختى لەدەم پەندا - ۱۹۸۱
 - ۳- تەلەزگە - كۆمەننى كوردە چىرۇك پەندا ۱۹۸۸ .
 - ۴- پەرتىگى دۇدارى - رومان - پەندا - ۱۹۹۰ .
- لە رۇزى ۱۹۹۱/۶/۷ لە پەندا كۆچى مالاۋى كىرد ، دۋاي
لەمى مامۇپەك بە خۇشى بەكى ئەمان لازارى كىشا .

ع . ئىمار

سالى ۱۹۲۸ رۇلەى خىزائىكى ۋەنجەندۋ ئىسماعىل رەسول .
لە ھەمەتە دىۋاۋەلەگەل باۋكى كە لە ھەرمەنەرى پولىس بوۋ چەند
ئشارىك گەراۋ خوينىن لە رەۋاندوزۇ كۆيە ھەولير تا دۋا پەلى
لامادىمى خوينىن ، سالى ۱۹۴۸ قۇتايچەكى زىرەكى پولى پىنجى
لامادىمى بوو ، لەندامىكى چالاكى بەرى سىياسى دەستەچەپ
پۇتتەۋەى ئىشمان بوو ، ھەركە بارى سىياسى ئالۇز بوۋ بە دەستى بە
كەلەچەمە بەرۋە بەندىخانە پەرىگەۋت ، چەند سالىك بە تاۋان
چالاكى سىلىۋ بەشدارى لە خۇنشاندا ھەكانى دۇى پەيمان
پورتسۋىت سەردەمى پاشاپەزدا ھەپىرگرا . پاش بەندىخانەش
دۋو سال لە ژىر چاۋنىرى پولىس بەرەنچى شاندۋ موۋچەى
كارگەرى ھىساگرى لاى بازارگانو شەرىكە ھەندى دەرگا لە
پەندا ژيان بىر دەسەر . لە بەندىخانە ھىساگرى شىۋەى تازە
پىلاتىۋو نامەبەرى ئىنگىلىزى قىر بوو . پاشان سالى ۱۹۵۶
جارىكى تر گىراۋەۋە رەۋانەى ئوردۋىگى دۋورخىستەۋى
(بەدەرە) كراتاشۋى چۋاردەمى تەۋۋوزى ۱۹۵۸ لەۋى دامابەۋە .

گوفاری پوژکسرد

۱۹۱۳ز

چاپکراوه، نووسه ران هر سی ژماره که ئەم بەرێزانه یوون،
دیاره زور بهی نووسینه کان ناوی نهێنیو یاخود پێ ناو
پلاوکر اونه نهوه: د. عبداللوجه و دهت نهجه دینی کهر کوکی ح
. ب، خه ربوو خ فەخری، مەجەت، مەسعووئی
سلیمان، عەبدولکەریم، نهجهت، فوئاد تەمو، ئالی
ئیسماعیل حەقی بابان زاده، م. سالح بەدرخان، م. ص،
ئازیزی، حاجی قادری کوئی، شیخ رهزانه بابی، نهجهدی
خان و گندو.

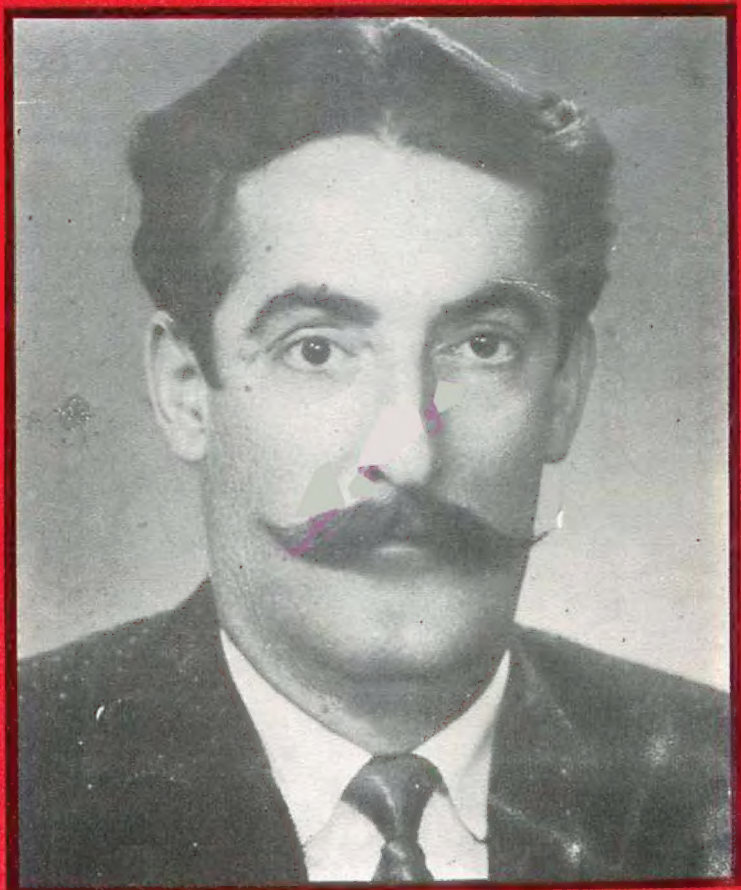
گوفاریکی مانگانه بووه په زمان کوردی و تورکی پلاو
کراوه تهوه په کهمین ژماره ی له ۱۹۱۳/۶/۱۹ له نه سێتێو
دهر چوه سێ ژماره ی ئی ده رچوه هه ر سێ ژماره که به په ک
قه واره ی (۲۴ سم ۱۵ سم) ده رچوه له سه هه ر سێ ژماره که
نووسراوه صاحب امتیاز و مدیر مسوول عیدالکریم ئەفەندی
تاریخ تاسیس ۱۳۳۱ ده کاته سالی ۱۹۱۳ ژماره یکی به وینهی
سه لاهه دین ئەبوو ژماره دووی به وینهی کریم خان زه ند
و ژماره سێ به وینهی حوسین که نمان پاشای پیه درخان
پازا و نه تهوه ژماره یکی له چاپخانه ی (حقوق) و ژماره دووی
له چاپخانه ی (اجتهاد) و ژماره سێ ی له چاپخانه ی محمود به گ

روشنیری نوی

ROSHAN BEERY NWE
PUBLISHED BY THE KURDISH
CULTURAL AND PUBLISHING HOUSE
MINISTRY OF CULTURE AND
INFORMATION BAGHDAD-IRAQ

مجلة روشن بیری نوێ
تصدیر عن دار الثقافة والنشر الكردية
وزارة الثقافة والإعلام بغداد

خوالینخوشوو نه دیب و نووسه ری کورد محمد سعید جاف، له
ڕۆژی ١٩٢٦/٤/١٢ له کهلان جاوی به دوو سیه نههیناووه له
١٩٩٦/٣/٢٤ دوامالناوایین لێ کردین..

لوحة الغلاف الاول : تكوين الفنان ليث مني

دار الحرية للطباعة

السعر ٣٥ دينار